

Centar za
sigurnosne studije - BiH
Centre for
Security Studies - BH

TROŠKOVI I BENEFICIJE PRIDRUŽIVANJA BOSNE I HERCEGOVINE NATO SAVEZU

Denis Hadžović

August 2009.

© Autorsko pravo Centra za sigurnosne studije, juli 2009. Sva prava zadržana. Nijedan dio ovog istraživanja ne može se umnožavati, čuvati u sistemu koji će da omogući njegovo kasnije preuzimanje ili prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kojim elektronskim, mehaničkim sredstvima ili fotokopiranjem ili snimanjem tonkih zapisa ili na bilo koji način, a da se u potpunosti ne navede njegov izvor. CSS pozdravlja i podstiče iskorištavanje i raspodjelu materijala sadržanog u ovom istraživanju.

SADRŽAJ

Uvod	7
1. Put BiH ka NATO savezu: „Reforma odbrambenog sistema“	11
1.1. Situacija prije reforme u oblasti odbrane	11
1.2. Dosadašnji rezultati u procesu reforme odbrane	12
1.3. Integracija u evroatlantske strukture	13
1.4. Partnerstvo za mir (PfP)	15
1.5. Akcijski plan za članstvo (MAP)	16
2. Pregled troškova vezanih za članstvo u NATO-u	19
2.1. Ograničenja i dileme vezane za podršku članstvu u NATO-u	23
2.2. Ekonomski efekti na državnu ekonomiju (direktni i indirektni)	24
2.2.1. Troškovi članstva – doprinos zajedničkom NATO budžetu	26
2.2.2. Troškovi za civilno i vojno predstavljanje u NATO-u	27
2.2.3. Troškovi za obaveze naših trupa u zajedničkim operacijama	27
2.2.4. Troškovi za učestvovanje u zajedničkim aktivnostima NATO-a	28
2.2.5. Visina budžeta odbrane	29
2.3. Indirektni – ne vojni troškovi	33
2.3.1. Politički troškovi	33
2.3.2. Ekonomski troškovi	34
2.3.3. Socijalni troškovi	34
2.3.4. Troškovi infrastrukture	35
3. Uticaj pridruživanja na ekonomiju države	37
a) Troškovi odbrane	38
b) Strane direktne investicije	42
c) Proizvodnja naoružanja i vojne opreme	47
4. Prednosti članstva u NATO-u	51
4.1. Podrška partnerskih zemalja	52
4.2. Konverzija imovine	53

4.3. Vojne baze	53
4.4. Uklanjanje negativnih uticaja po prirodni okoliš	54
4.5. Ljudski resursi	55
4.6. Višak ljudskih resursa i njihovo zbrinjavanje	56
4.7. Međunarodni angažmani	57
5. Socijalni troškovi i beneficije NATO članstva	59
5.1. Socijalni (društveni) troškovi NATO članstva	59
5.2. Socijalne (društvene) beneficije NATO članstva	62
5.3. Društvene dileme: za ili protiv članstva?	65
6. Članstvo u NATO-u i njegove alternative	67
6.1. Neutralnost kao alternativa	68
6.2. Vojni, politički i ekonomski aspekt	69
7. Završna razmatranja	73
ANEX I	75
Istraživanje stavova javnosti o pridruživanju Bosne i Hercegovine NATO savezu	
ANEX II	91
Transkripcija konferencije	
BIBLIOGRAFIJA	105

PREDGOVOR

Pozitivan razvoj u približavanju evroatlanskim integracijama u regionu stvorio je pozitivno ozračje i u Bosni i Hercegovini za provođenje neophodnih reformi u sektoru sigurnosti. Perspektiva priključivanja u evroatlanske strukture sadržavala je najznačajniji stimulans za pokretanje reformi i uspostavu političkog koncenzusa koji je bio osnovni uslov za napredak u ovim integrativnim procesima.

U dosadašnjem periodu demokratskog razvoja Bosne i Hercegovine, Evropska unija i NATO odigrali su veoma važnu ulogu u reformi njenog sigurnosnog aparata u skladu sa demokratskim normama. U tim procesima izražena je veoma jasna međusobna uloga razvoja i sigurnosti. Sigurnost je stvorila pretpostavke razvoju a u dugoročnijem periodu razvoj treba biti osnova sigurnosti.

Uspješno upravljanje u oblasti vladavine prava i sektora sigurnosti od krucijalne je važnosti za konsolidaciju mira, te održiv ekonomski i socijalni razvoj. Kada je prisutan neadekvatan menadžment u ovim sektorima ili se oni nalaze pod političkim ili ekonomskim uticajem vladajućih elita, isti zasigurno neće biti u mogućnosti da osiguraju adekvatnu zaštitu države i građana od terorizma, kriminala i drugih sigurnosnih izazova.

Doprinos u uspostavi sigurnosnih i odbrambenih struktura u Bosni i Hercegovini, kao osnovne garancije funkcionisanja nezavisne države, u najvećoj mjeri pružio je NATO savez. Svojom misijom na terenu stvorio je uslove za stabilizaciju mira i osiguranje mirnog i stabilnog okruženja. Nemjerljiv je također i doprinos koju je ovaj vojno politički savez odigrao u reformi odbrambenih struktura, prvenstveno kroz prevazilaženje ograničenja proizašlih iz ustavnih odredbi, odnosno prenošenju nadležnosti sa entiteta na državni nivo u ovoj oblasti. Napredak u konsolidaciji odbrambenog sektora Bosne i Hercegovine omogućen je, između ostalog i političkim dogovorom, koji je postignut na planu integrisanja države u evroatlanske strukture. Punopravno članstvo u NATO savezu definisano je kao jedan od prioriteta vanjske politike Bosne i Hercegovine u cilju postizanja mira i stabilnosti, kako u našoj zemlji, tako i u regionu Zapadnog Balkana.

U pogledu razloga koje su zvaničnici BiH ispoljili u cilju punopravnog članstva u NATO-u nedvojbeno je da su dominantnu ulogu imali politički i vojni interesi. Razmatrajući političke konsekvence odluka a posebno onih koje zadiru u sferu nacionalnih interesa neophodno je rukovoditi se sveobuhvatnim i svakako ekonomskim principom. To se posebno odnosi za zemlje sa skromnim ekonomskim mogućnostima, gdje svakako možemo uvrstiti i Bosnu i Hercegovinu. Postojeća budžetska ograničenja, kao i globalna finansijska kriza, svakako u fokus javnog mnijenja stavljaju razmatranje ekonomskih aspekata članstva Bosne i Hercegovine u ovom vojno političkom savezu. Zapostavljanje ovog vida javne rasprave vjerovatno je uzrokovano nedostatkom ekspertnih analiza i kompleksnošću jasnog identifikovanja ekonomskih pokazatelja o prednostima i nedostacima jednog takvog procesa. Ipak, sadašnji stadij napretka BiH ka pridruživanju Alijansi nameće potrebu za aktueliziranjem ovog pitanja i objektivnim sagledavanjem finansijskih pokazatelja koji su vezani za jednu ovako važnu političku odluku o budućnosti građana Bosne i Hercegovine.

Ovo istraživanje tako ima za cilj da doprinese kvalitetu rasprave koja bi se trebala voditi u javnom diskursu procesa pridruživanja NATO savezu i sagledavanjem objektivnih ekonomskih pokazatelja omogući zvaničnicima da njihove političke odluke budu u najboljem interesu njenih građana. Istovremeno, značaj i podrška javnog mnijenja u procesu kreiranja javnih politika je veoma bitna, te stoga iziskuje posebnu pažnju vlasti na aktivnostima pravovremene i kvalitetne informisanosti građana o ovim procesima.

Nadamo se da će ovo istraživanje poslužiti svojoj svrsi i opravdati angažman i napore koji su uloženi u njegovu realizaciju. Ovom prilikom bih iskazao zahvalnost Vladi Velike Britanije koja je putem svoje ambasade u Bosni i Hercegovini finansijski podržala i omogućila ovo istraživanje. Ujedno bih se zahvalio osoblju Centra za sigurnosne studije koje je učestvovalo i pružilo značajnu potporu u realizaciji ovog istraživanja, te našim saradnicima prof. dr. Azri Hadžiahmetović i magistru Damiru Kapidžiću za njihove konsultantske usluge. Svakako nemjerljiv doprinos u izradi ovog istraživanja dale su institucije vlasti Bosne i Hercegovine, posebno Ministarstvo odbrane, Ministarstvo sigurnosti i Ministarstvo vanjskih poslova čijim predstavnicima se najsrdačnije zahvaljujem na vremenu i plodnoj saradnji.

Autor

UVOD

Temeljna svrha Sjevernoatlanskog saveza je garancija slobode i sigurnosti svojim članicama u skladu sa načelima Povelje Ujedinjenih naroda. Savez i dalje čuva stabilnost širom evroatlanskog prostora, ali se i razvija kako bi mogao odgovoriti na nove sigurnosne izazove i savremene prijetnje, poput terorizma i krijumčarenja oružja za masovno uništavanje. U strategiji razvoja i širenja NATO-a, zemlje Zapadnog Balkana su vidjele svoju šansu da nakon tragičnih događanja tokom devedesetih godina 20. stoljeća, osiguraju stabilan mir na ovom prostoru. Tako su sve zemlje bivše Jugoslavije krenule u proces pridruživanja NATO-u, neke brže, neke sporije, ali sve sa tendencijom i ciljem da postanu punopravne članice NATO-a.

Strateški ciljevi Bosne i Hercegovine su članstvo u NATO-u i Evropskoj uniji. Postojeći konsenzus među svim političkim strankama u ostvarivanju ovih ciljeva, trebao bi značiti da će Bosna i Hercegovina, po ispunjenju uslova, aplicirati za punopravno članstvo u NATO savezu. Percepcija garancije sigurnosti je još uvijek prevladavajuća determinata koja je ističe kao ključni razlog pristupanja Alijansi. Ipak, pitanje sigurnosti ne bi trebala istisnuti iz krupnog plana ekonomska pitanja koja su, direktno ili indirektno povezana sa članstvom.

Jedna od činjenica, koja se danas često ignorira, je i ta da je NATO uz političko-vojni savez i savez ekonomija zasnovanih na tržišnom principu. Ako se pogleda Sjevernoatlantska povelja, podrazumijeva se da svaka članica ima funkcionirajuću, razvijenu ekonomiju koja upravo u ovakvom modelu saradnje nalazi mogućnosti i prostor za jačanje svoje ekonomske moći. Tako i član 2. Ugovora o NATO-u zorno poziva na socijalni i ekonomski razvoj unutar Saveza, koji se konkretizuje kroz saradnju putem Ekonomskog odbora NATO-a. Pod pojmom ekonomske saradnje, ne podrazumjeva se samo saradnju u području vojne industrije, već se ista odnosi na cjelokupno područje nacionalne ekonomije.

Ako pogledamo iskustva novih članica NATO-a, uočljivo je da na ekonomskom planu Savez proizvodi učinak sigurnosnih ulaganja. Učinak „sigurnosnog kišobrana“ i činjenica da se participira u društvu najrazvijenih država svijeta stvaraju učinak „ekonomske poželjnosti“, te dovode do porasta izvoza, jačanja ekonomije, jeftinijih kredita, što u konačnici rezultira

povećanim standardom za sve građane. Postoje također i oprečna mišljenja, koja posmatraju NATO samo u svjetlu povećanja vojnih izdataka i forsiranja kupovine vojne opreme.

Ipak, ne treba zanemariti činjenicu da sve vojske svijeta ulažu u modernizaciju svojih snaga, bile one članice NATO-a ili ne. Također, članice NATO-a veoma racionalno troše svoja proračunska sredstva za odbranu. Izdvajanja za odbranu, prema preporukama Saveza ne trebaju prelaziti 2% ukupnog BDP-a. Osim toga, u većini zemalja je praksa da se prilikom kupovine novog oružija ugovara tzv. *offset* aranžman. To konkretno znači da se proizvođač oružanog sistema obavezuje da će taj sistem ili dijelove za njega proizvoditi u zemlji koja ga kupuje (direktni offset), čime se stvara mogućnost otvaranja novih radnih mjesta i prenosa tehnologije. Postoji i indirektni offset kada proizvođač oružanih sistema ili zemlja kupac nije zainteresovana za saradnju na području odbrambene industrije, ali zato ugovore proizvodnju nekog drugog proizvoda u vrijednosti često većoj od ukupne vrijednosti prodanog oružja.

Pored ekonomske saradnje, ne treba zanemariti ni naučnu saradnju i saradnju u zaštiti okoliša. Naučni programi, koji postoje već više od 45 godina, nedavno su refokusirani na istraživačke teme koje imaju prioritet u odbrani od terorističkih napada ili spriječavanju ostalih prijetnji društvu. Naziv ovog civilno-naučnog programa je „*Sigurnost kroz nauku*“ i ima za cilj pridonijeti sigurnosti, stabilnosti i solidarnosti korišćenjem nauke. Različite vrste stipendija nude se naučnicima koji rade u zemljama NATO-članicama ili NATO-partnerima. Zemljama partnerima omogućava se i pomoć na stvaranju bazne infrastrukture za kompjutersko umrežavanje. Također, mladim stručnjacima iz raznih oblasti nauke (elektrotehnike, politologije, prava, ekonomije itd.) ulaskom u NATO otvaraju se vrata za zapošljavanje u civilnim i vojnim strukturama NATO-a.

Približavanje Bosne i Hercegovine punopravnom članstvu u Alijansi donosi i potrebu da se u široj javnosti otpočne sa raspravama o svim mogućim posljedicama jedne tako važne političke odluke. U dosadašnjim javnim raspravama o odnosu između Bosne i Hercegovine i NATO-a, prioritet su imala politička i sigurnosna pitanja, dok je stručna rasprava o ekonomskoj dimenziji izostala. To je posljedica nedostatka istraživanja i analiza na ovu temu u BiH, te veoma zahtjevnog i kompleksnog zadatka na argumentovanju mogućih ekonomskih troškova i koristi od priključivanja Alijansi.

Samo članstvo u NATO savezu nameće, između ostalog i profesionalizaciju i modernizaciju oružanih snaga zemlje kandidata. Podizanje performansi oružanih snaga implicira indirektnu i direktnu korist, poput povoljnije sigurnosne percepcije zemlje i njezine okoline, kao i povećanje investiranja u odbrambeni sektor i infrastrukturu. Dakle, članstvo u NATO savezu ima globalne, geopolitičke, ali i geoekonomske implikacije na zemlju članicu.

U tom kontekstu, ovo istraživanje ima za cilj da ponudi argumenta i empirijske podatke, koji bi trebali stvoriti pretpostavke za racionalnu raspravu o projekciji troškova i dobiti vezanih za učešće u kolektivnom sistemu sigurnosti, odnosno troškovima integracije Bosne i Hercegovine u NATO. Pružanjem što više objektivnih informacija, kako kvantitativnih tako i kvalitativnih, nastojaćemo dati svoj doprinos što boljem razumjevanju procesa približavanja evroatlantskim integracijama. Kao i slične studije koje su se provodile u drugim zemljama i mi ćemo se susresti sa određenim ograničenjima u svom radu. Neki od limitirajućih faktora vezani su za izračunavanja ukupne cijene ulaska u NATO savez, jer pojedine iznose ne možemo znati ili tačno predvidjeti, dok drugi ovise o pretpostavkama proračuna. Stoga, svaki argument koji zahtijeva egzaktan brojčani iznos o trošku ili dobiti može biti nedovoljno potkrijepljen ili sveden na hipotetsku funkciju.

Proces priključenja Bosne i Hercegovine NATO savezu će nesumljivo imati, kako vojne i političke, tako i ekonomske i društvene posljedice. Govoreći o ekonomskim efektima pristupanja Bosne i Hercegovine NATO-u, potrebno je razlučiti pozitivne i negativne ekonomske troškove od ulaska Bosne i Hercegovine u NATO. Osim klasifikacije na troškove i dobiti, isti se trebaju svrstati u kratkoročne i dugoročne, te direktne (materijalne) i indirektnu (nematerijalne) kategorije. Kada govorimo o prednostima ili koristima članstva, treba istaći da sam proces približavanja evroatlantskim strukturama dovodi do stabiliziranja regije, što će direktno utjecati i na promovisanje demokratije u okruženju. Proces pridruživanja Bosne i Hercegovine, u okviru strateškog proširenje NATO-a, usko je povezan i sa budućom ulogom NATO-a u međunarodnim odnosima. Nedavni ulazak Albanije i Hrvatske u NATO, kao i mogućnost budućeg članstva svih zemalja u regiji, trebao bi biti jedan od presudnih elemenata procesu stabilizacije ovog trusnog područja.

1. PUT BOSNE I HERCEGOVINE KA NATO SAVEZU: „REFORMA ODBRAMBENOG SISTEMA“

1.1. Situacija prije reforme u oblasti odbrane

Od potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, odbrana je predstavljala posebno osjetljivo pitanje u Bosni i Hercegovini. Broj pripadnika do tada zaraćenih strana se tokom 1996. godine procjenjivao na blizu 250 hiljada vojnika. Postepena transformacija odbrambenog sektora u Bosni i Hercegovini, vođena najvećim dijelom pod pokroviteljstvom NATO-a i OSCE-a, postepeno je vodila njegovoj konsolidaciji. Taj proces se kretao od razoružavanja, demobilizacije i reintegracije pripadnika vojski unutar Bosne i Hercegovine do izgradnje mjera povjerenja i promovisanja demokratskih principa u sektoru sigurnosti. Mirovnim sporazumom je utvrđeno postojanje posebnih vojski u svakom od dva entiteta u okviru države, jedne u Republici Srpskoj i druge u Federaciji BiH. Situacija se dalje komplikovala u Federaciji BiH, gdje je vojska bila podijeljena na dvije komponente, zasnovane na etničkoj pripadnosti bošnjačkom i hrvatskom narodu. Ove vojske su bile ustrojene sa svrhom odbrane svakog od tri konstitutivna naroda od druga dva naroda, a ne od mogućeg vanjskog agresora na BiH. Dok je Predsjedništvo BiH imalo ovlasti vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga u BiH, kako su se tada nazivale postojeće vojne strukture, entiteti su imale kontrolu nad svojim komponentama oružanih snaga putem entitetskih ministarstava odbrane. Oružane snage u BiH, brojale su nakon prvog ustrojavanja oko 46.000 vojnika, te posjedovale dovoljno teškog naoružanja da opreme i značajno brojnije vojne snage. Entitetske vlade su 1998. godine preuzele obavezu demobilizacije dodatnih 30 posto vojnika. U skladu s tim, na kraju 2001. godine, Oružane snage u BiH brojale su oko 33.000 profesionalnih vojnika. Daljnji pregovori i uspostavljeni dijalog pod medijacijom međunarodnih zvaničnika doveo je do uspostave boljeg međuentiteskog povjerenja, pa je shodno tome donesena odluka o tome da bi vojne snage veličine 19.000 vojnika, bile dovoljne za zadovoljavanje sigurnosnih potreba. U međuvremenu, nezavidna ekonomska situacija u BiH natjerala je entitetske zvaničnike da čak i ovaj broj vojnika revidiraju na 12.000 pripadnika a nešto kasnije i na 10.000 vojnika. Dakle, prije samog početka odbrambenih reformi 2003. godine, odbrambeni sistem Bosne i Hercegovine bio je opterećen vrlo kompleksnim teškoćama, a plan reformi bio je usmjeren upravo na rješavanje uočenih teškoća i manjkavosti. Spremnost i odlučnost za provedbu reformi odbrambenog sistema Bosne i

Hercegovine potaknuta je potrebom za ostvarenjem veće efikasnosti odbrambenog sistema i stvaranjem uslova za približavanje evroatlantskim integracijskim strukturama.

1.2. Dosadašnji rezultati u procesu reforme odbrane

Sve ove okolnosti koje su vladale u Bosni i Hercegovini početkom 2003. godine stvorile su pozitivnu klimu, kako kod domaćih, tako i međunarodnih zvaničnika za promjenama u odbrambenom sistemu. Uvažavajući autoritet i ovlaštenja koja su mu data od strane međunarodne zajednice Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu, odlučio je da preduzme konkretnije mjere koje bi vodile uspostavi naprednijeg odbrambenog sistema, neophodnog za pridruživanje Bosne i Hercegovine euro-atlantskim strukturama. Stoga je u maju 2003. godine donio Odluku o osnivanju Komisije za odbrambenu reformu. Legitimitet za rad Komisije za odbrambenu reformu nalazio se u četiri odredbe Ustava BiH a jedna od njih, odnosno Član II. stav 5, predviđa da će država preuzeti odgovornosti koje su neophodne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine i da dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti.

Tim ovlaštenjima stvorene su zakonske pretpostavke za donošenje novog Zakona o odbrani Bosne i Hercegovine, te amandmane na ustave entiteta i postojeće relevantne entiteske zakone. Možda najznačajniji prijedlozi Komisije odnosili su se na uspostavu vrhovne komandu od strane države u pitanjima odbrane. Usvojena je jedinstvena odbrambena struktura Bosne i Hercegovine sa izvodljivom podjelom odgovornosti između institucija države i entiteta. Po njoj je Predsjedništvo BiH kolektivno djelovalo u obavljanju komande i kontrole Oružanih snaga Bosne i Hercegovine u miru, tokom kriznih situacija i u ratu. Uspostavljeno je i Ministarstvo odbrane BiH a ministar se nalazio na čelu operativnog i logističkog lanca komandovanja svih vojnih struktura u BiH. Reforma u oblasti odbrane koje je Bosna i Hercegovina preduzela u 2004. godini označene su kao važni koraci na putu ka euro-atlantskim integracijama. Političko rukovodstvo i javnost u Bosni i Hercegovini su očekivali da će za ostvarene značajne rezultate međunarodna zajednica odlučiti da ove napore nagradi Bosnu i Hercegovinu pozivom za članstvo u Partnerstvu za mir. Nažalost, očekivanja se nisu ispunila i na Samitu NATO-a koji je održan juna 2004. godine u Istanbulu, pozdravljen je napredak, ali su šefovi zemalja i vlada članica Sjevernoatlantskog vijeća

ponovno apelirali na Bosnu i Hercegovinu da ostvari stalan napredak prema uspostavi jedne vojne sile.

S obzirom da očekivanja javnosti nisu ispunjena, koristeći se podrškom Upravnog odbora Vijeća za implementaciju mira u Bosni i Hercegovini, Visoki predstavnik je u decembru 2004. godine donio Odluku o produženju mandata Komisiji za odbrambenu reformu. Preporuke nove, stare Komisije za reformu odbrane bile su bazirane na dvije osnovne promjene: stvaranje *jedne odbrambene strukture i jedne vojne sile* u Bosni i Hercegovini pod punom funkcionalnom državnom komandom i kontrolom, te reorganizacija Oružanih snaga Bosne i Hercegovine kako bi se ispunili kriteriji državnih težnji u pogledu vanjske, odbrambene i sigurnosne politike, a posebno kolektivne odbrane i sigurnosti.

Ovim značajnim promjena omogućena je izgradnja jedinstvene odbrambene strukture Bosne i Hercegovine na nivou države i dokidanje nadležnosti entiteta u ovom lancu. Uspostavljene su jedinstvene Oružane snage BiH, te dodatno ojačani mehanizmi za djelotvornu komandu i kontrolu. U sastavu Oružanih snaga BiH nalazilo se 10.000 profesionalnih vojnika, 1000 civilnih službenika i 5000 rezervnih pripadnika. Uspostava Ministarstva odbrane Bosne i Hercegovine, Zajedničkog štaba i Operativne komande, najuočljiviji su rezultati odbrambenih reformi, jer su ove institucije direktno doprinijele operativnoj sposobnosti i funkcioniranju Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, te su omogućili učešće Bosne i Hercegovine u programima, poput *Partnerstva za mir*. Osnovne smjernice za vođenje procesa reformi odbrane bila su načela demokratske civilne kontrole nad Oružanim snagama, ostvarenje transparentnosti u planiranju odbrane, te odobravanje i realizacija budžeta odbrane uvažavajući potrebu za definiranjem fiskalnih ograničenja za odbranu. Jedno od značajnih dostignuća u provedbi reformskih rješenja je i uspostava Zajedničke komisije za odbranu i sigurnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, koja provodi parlamentarni nadzor i kontrolu nad Oružanim snagama Bosne i Hercegovine.

1.3. Integracija u evroatlantske strukture

Bosna i Hercegovina je jedna od novijih članica NATO programa Partnerstvo za mir, pridružena u decembru 2006. godine. Unutar te strukture NATO-a, Bosna i Hercegovina razvija saradnju sa naglaskom na demokratskim, institucionalnim i odbrambenim reformama, kao i praktičnu saradnju u drugim oblastima. Saradnja zemlje sa NATO-om detaljnije je određena u Individualnom programu partnerstva (IPP). Bosna i Hercegovina trenutno

implementira Individualni partnerski akcijski plan (IPAP), radi produbljivanja saradnje s NATO-om. U aprilu 2008. godine Bosna i Hercegovina je pozvana da započne Intenzivirani dijalog sa NATO-om, u okviru izraženih aspiracija ka punopravnom članstvu i sa tim povezanim reformama. Intenzivirani dijalog predstavlja viši stepen saradnje i kvalitetniji nivo komunikacije na putu daljnjeg kretanja BiH prema NATO-u. U naredne dvije do tri godine potrebno je da BiH osigura primjenu određenih NATO standarda i da se predvide adekvatna sredstva proračuna kako bi mogla ispuniti daljnje obaveze na putu prema NATO savezu. Trenutno ova izdvajanja predstavljaju 1,22 % bruto društvenog proizvoda, što je daleko manje od preporuka NATO-a o visini izdvajanja u iznosu od 2%. To samo potvrđuje da planirani budžet OSBiH za 2009. godinu neće biti dostatan u cilju realizacije zacrtanih ciljeva. U nacrtu za 2009. godinu vojni proračun je zahtjevao 489.470.000 KM ali je Ministarstvo finansija i trezora BiH ograničilo budžet Ministarstva odbrane na 371.243.000 KM. Teška ekonomska situacija i uticaj globalne recesije ugrožavaju stabilnost finansiranja vojnih struktura i značajno otežava željeni pravac integracija u NATO.

Bosna i Hercegovina se sada pokušava približiti euro-atlantskim standardima i institucijama. Kao i kod mnogih NATO partnera, stepen saradnje zavisi od spremnosti zemlje da nastavi svoje demokratske, institucionalne i odbrambene reformske procese. Od zemlje se također očekuje da u potpunosti saraduje sa Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju. Oblasti saradnje, reformski planovi i procesi političkog dijaloga detaljno su izloženi u IPP-u za Bosnu i Hercegovinu, koji je zajednički usaglašen sa NATO-om za period od dvije godine. Ključni prioriteti uključuju razvoj potpune demokratske kontrole nad oružanim snagama, odbrambenim planiranjem i finansiranjem, te civilno-krizno planiranje. Uz pružanje podrške reformi, još jedan ključni cilj NATO-ove saradnje sa Bosnom i Hercegovinom je i razvoj kapaciteta vojnih snaga zemlje za saradnju sa snagama iz zemalja NATO-a i drugih partnerskih zemalja, posebno u mirovnim operacijama i operacijama upravljanja krizama. Bosna i Hercegovina, osim toga, razvija saradnju sa NATO saveznicima i zemljama-partnerima i u nizu drugih područja kroz Partnerstvo za mir (PfP) i Euro-atlantsko partnersko vijeće (EAPC). Bosna i Hercegovina je uspostavila diplomatsku misiju u Glavnom štabu NATO-a u Briselu, kao i ured za vezu u Vrhovnom štabu Savezničkih snaga u Evropi (SHAPE). Bosna i Hercegovina još uvijek provodi širok spektar strukturnih reformi, sa ciljem stvaranja pretpostavki za strateški iskorak prema međunarodnim sigurnosnim naporima koji aktivno doprinose stvaranju mira i stabilnosti u svijetu. Bosna i Hercegovina odlučna je u postizanju i ostvarivanju svih zadanih ciljeva NATO-a i Partnerstva za mir, a posebno da se

osigura učinkovita demokratska, parlamentarna i civilna kontrola nad sigurnosnim sektorom, poveća transparentnost u planiranju i odbrambenom proračunu, te postigne učinkovitija saradnja sa NATO-om u smislu izgradnje kapaciteta Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina prihvata koncept kolektivne sigurnosti kao kamen temeljac svoje dugoročne strategije.

1.4. Partnerstvo za mir (PfP)

Od pridruživanja Partnerstvu za mir u decembru 2006. godine, Bosna i Hercegovina je saradivala sa partnerima iz Saveza na jačanju sigurnosne saradnje u okviru zajednički usaglašenih ciljeva. Vlasti Bosne i Hercegovine potpisale su PfP Sporazum o statusu snaga (SOFA) sa Saveznicima, u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom. Taj sporazum je značajno olakšao bosanskohercegovačku saradnju "vojska-sa-vojskom" kao i druge praktične vidove saradnje sa zemljama članicama NATO-a i drugim zemljama Partnerima, a posebno vezane za raspoređivanje snaga radi učestvovanja u zajedničkim operacijama i vježbama. NATO i Bosna i Hercegovina konstantno poboljšavaju razmjenu informacija u borbi protiv terorizma. Zemlje članice pomažu zemlji da uspostavi odgovarajuće protivterorističke kapacitete i pružaju savjete za poboljšanje postojećeg nacionalnog aparata. Bosna i Hercegovina stavila je na raspolaganje određen broj vojnika i sredstava kao potencijalno raspoloživih za PfP aktivnosti, a posebno za operacije pružanja pomoći u masovnim nesrećama i humanitarnim operacijama. Dostupne bi mogle biti i inženjerske jedinice, te sa njima povezana oprema, kao i neke druge jedinice. BiH je spremna stvoriti neophodne preduslove za korištenje rezervnih aerodroma u Mostaru, Banjaluci i Tuzli, kao i za osiguravanje prava preleta za avione NATO-a. BiH je također stavila na raspolaganje i određen broj lokacija za obuku, uključujući Centar za borbenu obuku na Manjači i Centar za obuku za mirovne operacije u Butmiru. BiH također radi na uspostavi Centra za profesionalni razvoj u Travniku, koji bi bio dostupan u sklopu PfP-a. Iako to nisu učinile u sklopu NATO operacije, Oružane snage Bosne i Hercegovine su u Iraku od 2005. godine angažovale vod za uklanjanje eksplozivnih ubojnih sredstava (EOD).

Oružane snage BiH predano rade na ispunjavanju svojih obaveza definiranim dokumentima u okviru programa 'Partnerstvo' a procenat realizacije se kreće iznad 85 posto.¹

¹ Miladin Milojčić, vršilac dužnosti načelnika Zajedničkog štaba Oružanih snaga BiH

Bosanskohercegovački vojnici danas učestvuju u mirovnim misijama u svijetu pod okriljem Ujedinjenih naroda, a oficiri se pripremaju i za prvu misiju pod komandom NATO-a u Afganistanu. Zahvaljujući postignutim rezultatima BiH će ove godine zajedno sa Holandijom i Danskom, realizirati vježbu "Združeni napor". To će biti prvi put da se ova vježba realizira izvan neke države članice NATO-a, što predstavlja veliki izazov i ujedno priznanje za Bosnu i Hercegovinu. Ova velika vježba uključuje sve nivoe vlasti u BiH, od državnog, preko lokalnog i općinskog, do gradskog nivoa. Oružane snage BiH izvršavaju i tzv. mirnodopske zadatke, čime se potvrđuje odlična saradnja vojske sa civilnim strukturama vlasti. Ono što ne prati uspješan razvoj vojske je proces modernizacije. Zbog limitiranog budžeta, OS BiH nemaju adekvatno naoružanje i vojnu opremu. Ograničenje u tom pogledu kompenzira se postepenim uvođenjem savremene informatičke opreme, te obukom kadrova u skladu sa NATO standardima.

1.5. Akcijski plan za članstvo (MAP)

NATO i Bosna i Hercegovina (BiH) aktivno saraduju na brojnim područjima sa posebnim naglaskom na reformi odbrambenog i sigurnosnog sektora, te podršci široj demokratskoj i institucionalnoj reformi. Proces pridruživanja NATO-u nastavljen je ubrzanim tempom a bilateralna saradnja se progresivno razvija u svjetlu težnje za članstvom u NATO-u. Bosna i Hercegovina je napravila značajan korak na putu za ulazak u Akcioni plan za punopravno članstvo (MAP), što potvrđuje postojanje političkog konsenzusa u Bosni i Hercegovini o daljnjem napredovanju u evrotlantskom procesu. U okviru Akcijskog plana za članstvo (MAP), u Godišnjem nacionalnom programu (Annual National Programme, ANP), BiH treba da uspostavi svoje planove za reforme i njihov vremenski rok. Ključna područja uključuju politička i ekonomska, odbrambena i vojna, finansijska, sigurnosna i pravna pitanja. Važni prioriteti će biti vezani za dostizanje demokratskih standarda, podršku u smanjenju korupcije i borbi protiv organiziranog kriminala, reforma pravosuđa, poboljšanje javne uprave i promocija dobrosusjedskih odnosa. NATO saveznici dostavljaju povratne informacije o predviđenim reformama i procjenjuju njihovu provedbu. Također, Bosna i Hercegovina se nalazi u drugoj fazi reforme odbrane, za čiju implementaciju mora imati kvalitetan menadžment za upravljanje personalom.

U okviru Akcijskog plana za članstvo (MAP), Vijeće ministara BiH usvojilo je u januaru 2009. godine Informaciju Ministarstva odbrane o Individualnom partnerskom akcionom programu BiH (IPAP BiH). Ministri su usvojili i Informaciju Ministarstva odbrane o programima saradnje i učestvovanja BiH u NATO programu Partnerstvo za mir (PfP) i to: Proces planiranja i analize (PARP), Individualni partnerski plan (IPP) i Intenzivirani dijalog (ID/IDD). Državna ministarstva, Direkcija za evropske integracije i Obavještajno-sigurnosna agencija BiH, u okviru svojih nadležnosti također realizuju planirane aktivnosti u okviru programa IPAP BiH, PARP, IPP i ID, u skladu sa vremenskim rokovima definiranim ovim programima. Individualni partnerski akcioni program BiH najvažniji je dokument u daljnjem napredovanju Bosne i Hercegovine prema evroatlantskim integracijama. Realizacija IPAP-a BiH sa 85% završenih obaveza od ukupno planiranih 291 aktivnosti, potvrđuje visokog stepena uspješnosti BiH u procesu priključenja NATO-u. Preostalih 15 posto odnosi se na otvorena pitanja iz ostalih segmenata – ubrzavanje policijske reforme, usvajanje potrebnih zakona, rješavanje pitanja državne i vojne imovine.

Visok procenat realizacije i obaveza proisteklih iz drugih programa saradnje, kao što su PARP, IPP i ID potvrđuju postojanje političkog konsenzusa u Bosni i Hercegovini o daljnjem napredovanju u evroatlantskom procesu. [Mhttp://www.nato.int/issues/nato_croatia/evolution-cro.html](http://www.nato.int/issues/nato_croatia/evolution-cro.html) logučni scenarij prvog ciklusa članstva u MAP-u ukazuje da je NATO načelno zadovoljan napretkom reformi u BiH, no smatra da zemlja i dalje nepotrebno troši novac na staru i neupotrebljivu vojnu opremu, ne ostvaruje dovoljan napredak u smanjenju korupcije i borbe protiv organiziranog kriminala, reforme pravosuđa, poboljšanju javne uprave i promociji dobrosusjedskih odnosa, obaveza po osnovu saradnje s Haškim tribunalom i povratkom izbjeglica i njihove imovine. Osim toga, upozorit će da i proces smanjenja vojnog osoblja ne smije ići prebrzo, kako se ne bi izazvale socijalne tenzije. NATO je preuzeo stajališta Evropske komisije i OSCE-a u vezi s političkim preduslovima, pa smatra da, kada je riječ o povratku izbjeglica, još nije iskazana politička volja da se to pitanje kvalitetno riješi.

2. PREGLED TROŠKOVA VEZANIH ZA ČLANSTVO U NATO-U

Demokratski razvoj Bosne i Hercegovine omogućio je pojedinačnim ili organiziranim akterima, pa tako i Centru za sigurnosne studije, kao nevladinoj organizaciji, da legitimno učestvuje u kreiranju javnih politika. U tu svrhu Centar za sigurnosne studije (CSS) je odlučio da pruži svoj doprinos javnoj raspravi o ekonomskim aspektima pridruživanja NATO-u, provođenjem istraživanja na temu „Troškovi i beneficije pridruživanja Bosne i Hercegovine NATO savezu“. U dosadašnjim raspravama o problematici pridruživanja BiH savezu Alijanse prioritet su imali pitanja koja se odnose na političku i sigurnosnu dimenziju. Ozbiljna analiza o ekonomskim troškovima i dobitima priključivanja NATO savezu u Bosni i Hercegovini, koliko je nama poznato nije urađena, pa je stoga vjerovatno izostala i šira javna debata o ovom značajnom pitanju. Stoga je i cilj ovog istraživanja da na bazi objektivnih pokazatelja, te u najvećoj mogućoj mjeri bez predrasuda ili iznošenja stavova, inicira argumentovanu raspravu među zvaničnicima i široj javnosti o ekonomskim posljedicama koje donosi odluka o apliciranju za punopravno članstvo u NATO savezu.

Prije svega, kada govorimo o troškovima i beneficijama članstva Bosne i Hercegovine u NATO savezu, to je u stvari poređenje troškova i beneficija između kolektivne i individualne odbrane. Šta je skuplje, šta je jeftinije, šta je sigurnije? Svakako da postoje mnogi aspekti koje je potrebno sagledati, a jedan od najvažnijih je izrada kvalitetne metodologije u kojoj se proces pridruživanja treba tretirati kao problem koji se ne može kvantitativno mjeriti. U svim novim zemljama članicama NATO-a vodile su se slične diskusije o ovom pitanju. Na žalost, njih su uglavnom koristili protivnici članstva u NATO-u i općenito vojske, za iznošenje argumentacije vezane za velika finansijska ulaganja koje nameće pridruživanje Alijansi. Takav jednostran pristup ne pruža kompletnu sliku integrativnog procesa i stvara efekat koji može voditi do pogrešne percepcije kalkulacije troškova i koristi od pristupanja.

Postoje razlike između definicija troškova - *računovodstvene i ekonomske definicije*, oko kojih se danas često vode diskusije, što znači da nisu svi troškovi jednako važni. Sa sigurnošću možemo reći da postoje troškovi koji gotovo pa da i nisu važni za donošenje odluka, kao *prosječni i potopljeni troškovi (sunk costs)*, dok *granični i oportunitetni troškovi* igraju važnu ulogu u donošenju odluka.

Prema tome, najvažniji trošak koji trebamo razmotriti je *oportunitetni trošak*. On jednostavno, ali efektivno daje istinski trošak neke odluke mjereći vrijednost najbolje alternative od koje se odustalo.

Opremanje oružanih snaga puškama predstavlja osnovni kapitalni trošak koji svaka vojska na svijetu mora osigurati, da bi se uopšte mogla nazvati vojskom. Nabavka nove opreme, kao nečeg osnovnog poput pušaka, ilustrira ekonomski princip da svi troškovi nisu jednako važni. Takav trošak tretira se kao *računovodstveni trošak*. Sa ekonomskog aspekta, taj trošak se sagledava drugačije. Na engleskom on se zove *sunk cost ili potopljeni, nepovratni trošak*. Izdaci koje država mora učiniti s ciljem kreiranja adekvatnog odbrambenog kapaciteta i funkcionalne vojske, ilustrira kupovina pušaka i municije, odnosno ulaganje u kupovinu specijalne opreme (kapitala). Dakle, neovisno od pristupanja NATO savezu neophodna je zamjena stare opreme, ili one slabijeg kapaciteta ili pak u neupotrebljivom stanju. Jedna od posljedica stare i neispravne može biti ugroženost ljudskih života mladića i djevojaka koji služe u vojsci. Shodno tome i bez ulaska u NATO, Bosna i Hercegovina mora modernizovati i obnoviti svoju staru i istrošenu vojnu opremu, te uskladiti strukturu oružanih snaga sa način na koji su to učinile zemlje koje nisu članice NATO-a.

U širem smislu, ako se Bosna i Hercegovina namjerava pridružiti NATO-u, pristala je sudjelovati u sistemu kolektivne odbrane i sigurnosti, te mora računati na određene ulazne troškove. Kritičari uporno navode ukupnu potrošnju kao najveći negativni faktor u finansijskim terminima, izražen kroz kapitalne investicije i troškove. Pri tome ne obraćaju pažnju na vremenski period u okviru kojeg će se ta potrošnja odvijati. Pristupanje NATO savezu tako ispada kao čin, a zapravo je dugogodišnji proces i vremenski aspekti plaćanja moraju se ozbiljno uzeti u obzir. Samo citiranje vojnih troškova u milionskim iznosima beskorisno je za donošenje kvalitetnih odluka, te ne odslikava ispravnu projekciju troškova. To u biti nisu istinski ekonomski troškovi, već uglavnom potopljeni, kapitalni, troškovi - za nabavku novih pušaka i municije, terenskih vozila, aviona bilo čije proizvodnje i slično. Ti osnovni, potopljeni troškovi, kao što je rečeno ranije, nemaju značaja kod donošenja odluke, jer jednostavno moraju biti obavljeni kao osnovne kapitalne investicije i nepovratni su. Kao što je spomenuto na početku, najvažniji trošak koji se treba razmotriti je *oportunitetni*. Jedna od najvažnijih pojedinosti je da potopljeni troškovi ne uključuju, odnosno ne prikazuju, izgubljene alternative, upravo ono što oportunitetni troškovi prikazuju.

Zbog nepostojanja tržišno određene cijene i kvantificiranog troška, kao ni kvantificirane dobiti, nema smisla pojedinačno govoriti koliko neko želi platiti ili smatra da bi trebao platiti za nacionalnu odbranu i ulazak u NATO. Tako 1 KM mjesečno ili hiljada tokom čitavog života, može biti previše za određenog pojedinca, ali ne treba smetnuti sa uma da u isto vrijeme ti pojedinci uživaju identične blagodeti nacionalne odbrane. A kako uživaju beneficije te usluge, logično je da moraju za taj benefit i snositi određene troškove.

Usljed nepostojanja kvantificirane cijene koju pojedinci u društvu trebaju da plate za to javno dobro garancije sigurnosti, usredočićemo se na dio troška provizije koji kao odgovorni članovi državne zajednice trebaju platiti. Taj dio građanskog učešća odnosi se na plaćanje poreza. Ako promatramo porezne stope koje plaćamo za dobrobit kolektivne odbrane, kao zakonski porez koji država uzima iz našeg prihoda, tada na individualnom nivou možemo napraviti kalkulaciju koliko nas to košta u odnosu na postotak ličnog prihoda. Na državnom nivou, troškovi ulaska u NATO računaju se kroz učešće vojnih troškova u državnom proračunu, ili pak na makro nivou, koliko nas to kao naciju košta mjerimo procentualno prema ukupnom nacionalnom prihodu, BDP-u. Apsolutni iznosi, posmatrani pojedinačno su pogrešno mjerilo troškova. Na primjer, šta znači 1 milion KM za misiju u Afganistanu? Da li to znači da Bosna i Hercegovin sebi to ne može priuštiti? Kad se ukazuje na ukupne državne troškove odbrane, pristupanja NATO-u, nabavku nove opreme, troškove misije u Afganistanu, treba ih posmatrati u odnosu na ukupan BDP, kao što to rade i ostale zemlje i na osnovu toga praviti komparacije. Pravi, istinski, ekonomski troškovi se ne mjere u KM. Rekli smo da se oportunitetni troškovi nacionalne odbrane teško mogu kvantificirati u alternativnim ekonomskim koristima. Istinski troškovi se mjere alternativnim ekonomskim aktivnostima. Svaki naš izbor ekonomske aktivnosti podrazumjeva oportunitetni trošak - možemo dobiti dodatnu kvantitetu jednog proizvoda ako smanjimo proizvodnju nekog drugog. Bosna i Hercegovina je 1999. godine trošila preko 8% svog bruto društvenog prihoda za vojne potrebe, a danas taj procenat iznosi oko 1,22%.

Kao ključno pitanje vezano za pristupanje NATO savezu, nameće se dilema da li će se povećati dio resursa koji se izdvaja za odbranu? Koliki će resursi biti potrebni za adekvatnu odbranu, modernizaciju i dostizanje standarda, a da se pri tome ne ugrozi ekonomska stabilnost? Ukoliko dio resursa za vojne potrebe ne bude prelazio 2% BDP-a, što je i preporuka Saveza, stabilnost i rast životnog standarda građana neće biti ugrožen, bez obzira da li ukupni troškovi misije u Afganistanu porastu, ukupni troškovi modernizacije porastu,

itd. Ako bi se pak desilo da resursi alocirani za vojne potrebe počne neprimjereno rasti, to je već drugačija i svakako nepoželjnija pojava. U isto vrijeme, moguće je i da više resursa postane dostupno tokom pridruživanja NATO-u. Na takav razvoj može utjecati smanjenje broja osoblja angažiranog u vojnim strukturama, prenos novih tehnologija i znanja, povećanje ljudskog potencijala kao posljedica zahtjevnog obrazovanja vojnika koji će se vratiti u civilnu radnu snagu. Shodno tome krivulja će se pomaknuti na gore i povećati potencijalnu dobit a to u praksi podrazumjeva veći kapacitet proizvodnje, značajniji ekonomski rast i poboljšanje životnog standarda.

Dakako, svaku raspravu o Bosni i Hercegovini i njenim strategijama razvoja treba smjestiti u međunarodni okvir, jer se svaki naš problem, bio on regionalni ili lokalni, danas mora sagledavati u međunarodnom kontekstu. Članstvo BiH u NATO savezu, Evropskoj uniji i regionalna saradnja svakako potpadaju pod jedan takav širi kontekst. Savremene sigurnosne prijetnje i izazovi i dalje svrstavaju faktor sigurnosti u sam vrh agende međunarodnih odnosa. Ovo pitanje, kao pretpostavka efikasnog odvijanja ekonomskih i političkih odnosa, poprimilo je nove dimenzije, ali nije postalo manje važno. Simetrične prijetnje zamijenjene su asimetričnim prijetnjama (terorizam, ekološke i tehničke katastrofe, organizirani kriminal), koje također uključuju velike rizike i potencijalne štete, a uz to daleko su nepredvidljivije. Dakle, pitanje sigurnosti i dalje se nameće kao ključni razlog pristupanja NATO-u. NATO je nakon sloma komunizma ušao u novu epohu u kojoj je kolektivna sigurnost prevagnula nad kolektivnom odbranom. Ipak, pitanje sigurnosti ne smije nikako istisnuti iz krupnog plana ekonomska pitanja, koja su direktni ili indirektno povezana s njime.

Samo članstvo u NATO savezu nameće profesionalizaciju i modernizaciju oružanih snaga zemalja kandidata. Podizanje performansi oružanih snaga implicira indirektno i direktne koristi poput povoljnije sigurnosne percepcije zemlje i njezine okoline, ali i povećanje troškova vezanih za investiranje u odbrambeni sektor i infrastrukturu. Ipak, u Bosni i Hercegovini se još uvijek nije zvanično razvila šira diskusija oko pristupanja NATO paktu.

Javno mnijenje, ili usljed nedostatka interesa ili nedovoljnog znanja ne provodi ozbiljnije rasprave o razlozima za i protiv članstva Bosne i Hercegovine u NATO-u. I jedna i druga opcija imaju svoje prednosti i nedostatke, ali se ovo veoma bitno pitanje komotno ignoriše od strane javnosti. Ekonomske posljedice se još uvijek sagledavaju samo sa političkog i vojnog aspekta. To je možda i razumljivo u datim okolnostima u kojim je dnevna politika, bazirana na uskim stranačkim interesima, glavni determinirajući faktor svih

društvenih dešavanja u BiH. U javnosti se periodično pojavljuju kritike koje su uglavnom usmjerene na visoke troškove pristupanja NATO-u i na taj način se "iskazuju" razlozi za ostanak van Alijanse, dok se u isto vrijeme koristi od članstva ne prikazuju, kao ni visina troškova u slučaju ne pridruživanja Savezu. Dakle, proces priključenja Bosne i Hercegovine NATO savezu nesumljivo će imati kako vojne i političke, tako i ekonomske i društvene posljedice. Kada govorimo o ekonomskim efektima pristupanja Bosne i Hercegovine NATO-u potrebno je razlučiti pozitivne (beneficije) i negativne (troškove) ekonomske aspekte ulaska Bosne i Hercegovine u NATO. Osim klasifikacije na troškove i beneficije, isti se trebaju svrstati u kratkoročne i dugoročne, te direktne (materijalne) i indirektne (nematerijalne) aspekte.

2.1. Ograničenja i dileme vezane za podršku članstvu u NATO-u

Postoji snažan konsenzus među vodećim političkim stranakama o ostvarivanju punopravnog članstva Bosne i Hercegovine u NATO savezu, ali istovremeno je razina javne podrške za članstvo u NATO-u nejasna. Značaj javnog mnijenja o pitanjima izdataka za odbranu, gubitku nacionalnog suvereniteta, nejasnoće o mogućim beneficijama i troškovima, gotovo da se ozbiljnije i ne razmatra. Pitanje na koje bi trebalo pružiti odgovor je da li Bosna i Hercegovina sebi može priuštiti troškove članstva u NATO-u ili, kao alternativa, treba težiti demilitarizaciji ili neutralnosti. Mogući učinak ovih ponuđenih scenarija na cjelokupnu bosanskohercegovačku ekonomiju i dalje ostaje neizvjesan. Za razliku od članstva u EU, pristupanje NATO-u je uvijek percipirano sa vojno-političkog aspekta. Vrlo je vjerovatno da će ulazak u EU imati značajniji uticaj na bosanskohercegovačku ekonomiju, dok ekonomski učinci članstva u NATO-u nisu mnogo prepoznatljivi. Da li članstvo u EU samo po sebi donosi "dovoljno", stabilnosti i sigurnosti, tj. da li postoje alternativni načini postizanja iste "razine sigurnosti" u slučaju neutralnosti kao mogućeg scenarija. U godinama nakon sticanja nezavisnosti, članstvo u NATO-u bilo je predstavljeno kao potvrda o sakrivanju pod kišobran sigurnosti Zapada, što je smatrano samo po sebi dovoljno, bez obzira na moguće troškove. Međutim, nakon učvršćivanja "pro-zapadnih" snaga širom zemalja bivše Jugoslavije, potreba da se jasno prezentiraju svi mogući uticaji na buduću zemlju članicu, postali su krajnje važni elementi. Na osnovu aktivnosti ministarstva odbrane u medijima je mnogo toga pisano o neminovnosti značajnog porasta troškova za odbranu u slučaju da Bosna i Hercegovina ostane izvan NATO saveza i tako bude prisiljena da se oslanja na individualne odbrambene sposobnosti. Također, u manje ili više istim izvorima puno je pisano o značajnim uštedama

koja bi se ostvarila pridruživanjem Bosne i Hercegovine NATO-u. Svakako da bi bilo nekorektno kvalificirati izjave ove vrste bez argumenata, pa je stoga jedan od ciljeva ovog istraživanja da se odgovori i analiziraju neka od ključnih pitanja koja se nameću u odnosu na ekonomsku stranu pridruživanja BiH savezu Alijanse.

Svaki društveni, politički odnos predstavlja mješavinu dobrih i loših karakteristika, te isto vrijedi i za članstvo u NATO-u. Kako bi dobili pozivnicu za NATO, mnoga državna ministarstva i agencija će morati ulagati i trošiti puno resursa i napora u postizanju ovog cilja. S namjerom da se izbjegne mogućnost politizacije, koja bi mogla pružiti priliku interesnim grupama da koriste ili interpretiraju podatke kako njima odgovara, smatramo da je najučinkovitije prihvatiti vrlo jednostavan pristup koji kaže: beneficije se nalaze tamo gdje se nalaze prateći troškovi. Ako je bilo koji trošak napravljen u okviru pregovora sa EU, odgovarajuće koristi moraju biti procjenjene kao one koje proizlaze iz procesa pristupanja EU. Isto tako, ako je trošak vezan sa pristupanje NATO-u, onda koristi također pripadaju tom procesu. Iako vjerojatno nije idealan, ovaj pristup može poslužiti kao polazište za daljnje analize i kriterije za odlučivanje o implikaciji troškova i koristi iz ova dva procesa.

2.2. Ekonomski efekti na državnu ekonomiju (direktni i indirektni)

Troškove sigurnosti vjerojatno je nešto lakše procijeniti nego koristi, mada i u tome postoje određene poteškoće. Veoma ih je lako pronaći ako su "*skriveni*" unutar državnog proračuna, sagledavajući ih kao „*strogo*“ finansijske troškove. Ali kada su u pitanju troškovi čije razumijevanje je pod uticajem opažanja, stvari su malo kompleksnije. Recimo politički troškovi, koji su nedovoljno iskazani i potkrijepljeni ili povećan stepen sigurnosnih prijetnji po državu su troškovi koje je puno teže definisati i odrediti. Slične dileme ovom unutrašnjem nacionalnom pitanju javljaju se i prilikom donošenja vanjsko političkih odluka, u ovom slučaju o članstvu u NATO savezu. Koliko će uključivanje naše zemlje u ovu vojnu međunarodnu organizaciju doprinijeti sigurnosti građana BiH i da li će se moći objektivno opravdati eventualno uložena sredstva? U kojim iznosima izraziti prednosti koje nisu finansijski mjerljive, odnosno njihovo artikulisanje je moguće jedino u apstraktnim pojmovima poput korisnika javnog dobra društva koje pruža adekvatnu sigurnost.

U direktne troškove odbrane su uključeni svi troškovi koji su neposredno vezani za uključivanje u Alijansu. U te troškove uključene se reforme koje se moraju provesti u sektoru

odbrane, kako bi se postigao optimum kapaciteta potrebnih za interakciju sa NATO strukturama, te osigurao doprinos zemlje zadacima kolektivne odbrane i misija NATO-a. Svi ovi troškovi svakako predstavljaju „breme“ za bosansko-hercegovačke poreznike i slabu ekonomiju, ali se moraju predvidjeti u vojnom proračunu, ako se namjerava ozbiljno pristupiti ispunjavanju deklarisanog vanjsko političkog cilja. U ekonomskih prilikama koje svakako ne idu u prilog dodatnim budžetskim rashodima, svakako se javlja dilema da li bi ova sredstva bilo efektivnije i korisnije usmjeriti u druge sektore koji se smatraju vitalnijim za zemlju, poput zdravstva, obrazovanja, socijalnog sektora i slično.

Podjela troškova koji su vezani za integracije u NATO, svrstaćemo na direktne i indirektne, mada je ponekad teško razlučiti razlike između njih. To jest, teško ih je klasificirati po važnosti, jer se i jedni i drugi isprepliću sa nizom zavisnih varijabli koje određuju značaj u odnosu na unutrašnju i vanjsku politiku države, aktuelne političke ciljeve ili političku strukturu na vlasti. Neki troškovi su prihvatljiviji u određenoj političkoj ili ekonomskoj situaciji ali da bi mogli donositi prihvaljive odluke i planirati budžetska sredstva potrebno je bliže se upoznati i sa direktnim i sa indirektnim troškovima. Prvo ćemo evaluirati direktne troškove jer su oni pogodniji za sticanje uvida o potrebnim finansijskim implikacijama. Kalkulacija pojedinih troškova rađena je kroz pretpostavke bazirane na iskustvima drugih zemalja i dostupnim dugoročnijim planovima razvoja i aktivnosti Oružanih snaga BiH. Moramo napomenuti da smo sebi uzeli slobodu da napravimo jednu ovakvu širu kategorizaciju direktnih troškova jer smatramo da se neki troškovi, poput visine budžeta, ne mogu objektivno sagledavati bez uticaja integracija. Pojedine studije nekih zemalja su koristile metodologiju po kojoj su u direktne troškove svrstavali samo izravne troškove članstva vezane za doprinos zajedničkom budžetu i troškove predstavljanja u NATO štabu. Naš pristup je bio nešto širi i baziran na pretpostavci da je veoma teško razlučiti koji bi troškovi trebali biti zastupljeni u ovoj kategoriji a da ne izazovu nedoumice kod čitalaca. Stoga smo se odlučili za ovu proširenu varijantu, mada smo svijesni da i ona može trpjeti opravdane kritike u zavisnosti od pristupa kalkulaciji troškova.

Direktne troškove podjelili smo u sljedeće kategorije:

1. Troškove članstva – doprinos zajedničkom budžetu NATO-a;
2. Troškove koji se odnose na civilno i vojno predstavljanje u NATO-u;
3. Troškove vezane za obaveze naših trupa u zajedničkim operacijama;

4. Troškove učešća u zajedničkim aktivnostima NATO-a (seminari, konferencije, zajedničke vježbe, uloga „zemlje domaćina“ itd.);
5. Održavanje budžeta odbrane na određenom nivou, kako bi se postigla modernizacija i restrukturacija oružanih snaga prema NATO standardima;

2.2.1. Troškovi članstva – doprinos zajedničkom NATO budžetu

U implementaciji principa za zajedničko finansiranje i troškove, zemlje članice odredile su finansijska sredstva potrebna za funkcioniranje Alijanse (sredstva potrebna za konsultacije, donošenje odluka, implementaciju programa i sl.). Zemlje članice NATO-a doprinose svojim nacionalnim budžetima aktivnostima Alijanse na nekoliko načina, a najznačajniji od tih doprinosa ogleda se svakako u dostupnosti oružanih snaga te zemlje za NATO misije. Svaka država članica u skladu sa svojim mogućnostima obavezna je izdvajati sredstva za funkcionisanje zajedničkih troškova NATO-a, koje se klasificirane na civilni, vojni i program sigurnosnih investicija (SIP). Neke od zajedničkih vježbi pokrivaju se iz sve tri strukture budžeta NATO-a tj. civilnog, vojnog i programa za sigurnosne investicije, a svaka od tih struktura je u formi individualnog doprinosa svake zemlje članice. Troškovi članstva su direktni troškovi i oni se smatraju „extra troškovima“ koji doprinose trima gore spomenutim strukturama budžeta.

Bosna i Hercegovina bi u zajednički budžet, kao i ostale članice, trebala da uplaćuje iznos na osnovu dogovorene formule raspodjele troškova između zemalja članica. Svote koje članice NATO-a uplaćuju u budžet, kojim upravlja NATO, u biti predstavlja samo mali postotak njihovih vojnih budžeta za odbranu. Finansijsko upravljanje zajedničkim budžetima vrši se kroz posebne civilne, vojne i infrastrukturne budžete NATO-a. Pravila i procedure u finansijskom rukovođenju zasnovani su na otvorenosti, fleksibilnosti i poštenim odnosima, i osiguravaju ostvarivanje maksimuma interesa kroz efikasno rješavanje zajedničkih problema. Ni od jedne zemlje članice se ne očekuje da preuzme veće finansijsko opterećenje nego što bi to bilo pošteno, niti veći udio od onog koji može preuzeti bez ugrožavanja nacionalne ekonomije. Tako bi i vojni budžet naše zemlje trebao bez većih problema priuštiti ovaj trošak. Kriterijumi obračuna udjela svake zemlje u budžetu NATO-a u principu obuhvataju visinu BDP-a ostvarenu u zemlji i kupovnu moć građana. U skladu sa ova dva parametra, tzv. platežne sposobnost građana, utvrđuje se i ključ raspodjele troškova za funkcionisanje NATO struktura. Najčešće, manje od 0,5% vojnog proračuna zemlje uplaćuje se na ime zajedničkih troškova za funkcionisanje strukture NATO-a, tako da bi po sadašnjim parametrima BiH bila

dužna uplaćivati oko 1,8 miliona KM na godišnjm nivou. Zajednički fond koristi se za odgovarajuće funkcionisanje vojne i civilne strukture, za troškove proširenja, poboljšavanja vojne infrastrukture novih zemalja članica, promovisanje NATO-a, za provođenje reformi odbrane novih potencijalnih zemalja članica itd. U dosadašnjoj praksi BiH je bila korisnik ovih zajedničkih sredstava u raznim oblicima, a kao nova članica i dalje bi mogla očekivati da bi joj se dio uložениh sredstava vraćao u formi podrške NATO-a za prilagođavanju njenih struktura.

2.2.2. Troškovi za civilno i vojno predstavljanje u NATO-u

Kako bi realizirali efektivnu komunikaciju, konsultacije i zajedničko donošenje odluka među članicama NATO-a, svaka zemlja koja pretendira na članstvo treba poslati određen broj diplomata, savjetnika, te vojnog i pomoćnog osoblja u Glavni štab NATO-a. Sadašnja sistematizacija koju predstavlja BiH u NATO-u predviđa 18 osoba, od kojih je 1 mjesto predviđeno za ambasadora, 4 mjesta za politički odjel, 2 mjesta za odbrambeni odjel, 6 mjesta za vojni, od čega 4 u Briselu i 2 u Monsu, te 5 mjesta u administrativnom sektoru. Što se tiče troškova, bez kapitalnih izdataka za 2008. godinu predviđeno je 531.521 KM rashoda za Misiju BiH pri NATO-u. U 2009. godini, popunjavanjem upražnjenih mjesta, predviđeno je 316.643 KM rashoda kapitalnih izdataka, što ne uključuje zakup prostora koji iznosi 300.447 KM, kao ni troškove tehničkog sekretara, domara-vozača. Iz navedenih podataka, ukupan iznos rashoda Misije BiH pri NATO-u za 2009. godinu iznosi 617.000 KM. Sredstva za civilni budžet snosi Ministarstvo vanjskih poslova BiH, a sredstva za vojni budžet i sigurnosno-investicione programe pokriva Ministarstvo odbrane BiH. Vidljivo je da se najveći dio troškova odnosi na kapitalne izdatke, putne troškove, dnevnice, smještaj, zakup prostora. U ove troškove bi u narednom periodu trebalo uključiti i neke ostale beneficije za naše osoblje u skladu sa praksom drugih zemalja, troškove obuke i specijalizacijama osoblja vezanog za STANANG, te troškove adekvatnog predstavljanja delegacije zemlje i saradnje sa drugim vojnim misijama, što ujedno predstavlja i zvaničnu obavezu.

2.2.3. Troškovi za obaveze naših trupa u zajedničkim operacijama

Učešće u aktivnostima NATO-a koje nisu u direktnoj vezi sa članom 5. Ugovora o NATO-u postale su jedna od osnovnih obaveza zemalja članica. Tako članice NATO-a obezbjeđuju učestvovanje njihovih trupa u misijama i operacijama izvan zemalja članica NATO-a. Vojne snaga i oprema u zemljama članicama nalazi se pod kontrolom nacionalnih komandi, ali njihovi dijelovi mogu biti stavljeni i na raspolaganje NATO-u za potrebe

izvođenja specijalnih vojnih zadataka, koji su u skladu sa ciljevima Alijanse. Troškove održavanja trupa i vojne opreme, njihov trening i edukacija, finansiraju se iz individualnog budžeta odbrane svake zemlje članice. Približavanje BiH punopravnom članstvu u NATO-u zahtjevaće i povećano učešće u mirovnim operacijama koje NATO provodi u svijetu. Najznačajniji angažman na tom planu pripadnici OS BiH imali su kroz učešće u misiji Koalicionih snaga u Iraku. Iako se nije radilo o operaciji NATO-a, ipak je to bila prilika da zajedno sa nekim članicama Saveza doprinosimo izgradnji mira u svijetu. Troškovi slanja dvije vojne jedinice su značajni u odnosu na ekonomsku situaciju u BiH, ali je taj procenat u ovom slučaju umanjen, jer se polovina troškova subvencionira od strane SAD-a. Imajući u vidu opredjeljenje naših vlasti da i u buduće upućuju naše snage u operacije podrške mira, sa finansijskog aspekta to će iziskivati dodatna opterećenja, na i onako skromna budžetska izdvajanja. Ipak, kao dugogodišnji korisnici međunarodne vojne pomoći veoma smo svjesni da je neophodno pružati podršku operacijama mira i u tom svijetlu postoji jasna opredjeljenost našeg političkog vrha. Prema izvorima iz Ministarstva odbrane, angažman naše Jedinice za uništavanje neeksplozivnih ubojitih sredstava (NUS-a) u Iraku u okviru jedne rotacije u trajanju od šest mjeseci koštao je 1.150.000 KM. Znači, za dvije rotacije na godišnjem nivou je koštalo 2.300.000 KM. Sve ostalo, opremanje i logistiku sufinansirala je Vlada SAD. Naša zemlja učestvuje u različitim operacijama mira inkorporiranim u kontingente ostalih zemalja članica, od čega mi pokrивamo 20% operativnih troškova, a ostatak Alijansa.

2.2.4. Troškovi za učestvovanje u zajedničkim aktivnostima NATO-a

Što se tiče troškova projekata NATO-a i PfP-a, uglavnom se odnose na učešće naših predstavnika na događajima po programima NATO/PfP (troškovi prevoza, smještaja i dnevnica). U 2005. i 2006. godini, troškovi na ime NATO i PfP aktivnosti na godišnjem nivou su se kretali oko 80.000 KM. U 2007. godini je bio nešto izraženiji intenzitet aktivnosti, te su troškovi porasli na oko 170.000 KM (25 realizovanih događaja samo po IPP-u i 4 do 5 konferencija na godišnjem nivou). U 2008. godini troškovi na ime NATO i PfP aktivnosti se procjenjuju na oko 950.000 KM (aktivnosti po IPP-u, oko 224 aktivnosti u 2008, po PARP-u, po IPAP-u, te ostali događaji poput učešća na sastancima, konferencijama i događajima na koje se pozivaju predstavnici BiH). U 2009. godini na ime troškova vezanih za NATO/PfP aktivnosti je planirano oko 855.000 KM. Potrebno je naglasiti da se cjelokupne aktivnosti koje se sprovode u okviru NATO/PfP aktivnosti sufinansiraju od strane NATO-a u iznosu od oko 70-80%. U narednom periodu, na osnovu iskustva članica poput Bugarske i Rumunije,

naše učešće bi moglo biti ograničeno samo na neophodni nivo aktivnosti sa maksimalnim učinkom koji se može osigurati takvim aktivnostima. Istovremeno, zahvaljujući postignutim rezultatima Bosna i Hercegovina će ove godine zajedno sa Holandijom i Danskom, realizirati vježbu "Združeni napor". To će biti prvi put da se ova vježba realizira izvan neke države članice NATO-a, što predstavlja veliki izazov za Bosnu i Hercegovinu. Ova obimna vježba zahtjeva angažman svih nivoa vlasti u BiH od državnog, preko lokalnog i općinskog, do gradskog nivoa. Troškovi vježbe „Združeni napor“ će koštati cca. 6,27 miliona KM. U svakom slučaju, objektivno je pretpostaviti da se iz ovakvog svakog troška, može izvući korist u smislu treninga i dobijenog znanja, pa na taj način treba i pristupiti ovom rashodu.

U narednom srednjoročnom periodu se, što je i logično, očekuje veći intenzitet aktivnosti. U 2010. godini je planirano oko 1,2 miliona KM, dok se za 2011. godinu planira oko 2,28 miliona KM, zbog pripreme i održavanja vježbe „COOPERATIVE LONGBOW/LANCER 2011“. Tokom 2012. godine za aktivnosti vezane za NATO/PfP programe planiran je utrošak 1,69 miliona KM. Još uvijek ne postoji projekcija očekivanih finansijskih okvira državnog budžeta za naredni srednjoročni period, ali se očekuje do kraja 2009 godine. Zbog finansijskih ograničenja u budžetu odbrane, još uvijek se troškovi po NATO i PfP aktivnostima planiraju sa očekivanom finansijskom podrškom od strane NATO-a i zemalja partnera (do 80% refundacije troškova učešća po programima NATO i PfP). Ono o čemu se mora posebno voditi računa je definiranje prioriteta od strane Ministarstva odbrane BiH, koje mora biti u potpunoj korelaciji sa potrebama i ograničenim finansijskim resursima. Samo maksimalno dobrom procjenom mogu se obezbjediti uslovi vezani za neophodnu edukaciju naših stručnjaka ili konsolidaciju znanja i daljnju specijalizaciju visokih vojnih zvaničnika.

2.2.5. Visina budžeta odbrane

Cijena odbrane, naravno, varira od države do države, kao i od sigurnosnog okruženja. Reforma odbrambenih snaga Bosne i Hercegovine dovela je do značajnog smanjenja izdvajanja budžetskih sredstava za troškove odbrane. Neposredno nakon rata troškovi odbrambenog sistema dostizali su preko 8% BDP, tako da je to i bio jedan od bitnih razloga za sprovođenje reformi. Značajna stabilizacija odbrambenog proračuna dešava se u periodu približavanja BiH programu PfP, pa je tako proračun troškova bio sveden na približno 2% od ukupnog BDP-a. Kako je bio primjetan porast BDP-a, sukcesivno su se povećavala i izdvajanja Bosne i Hercegovine za odbranu. Tako se nominalni troškovi odbrane povećavaju

od prijema Bosne i Hercegovine u PfP, ali struktura u odnosu na BDP je smanjena na trenutni procenat od 1,22%. Prije korjenite reforme odbrane, budžet za Ministarstvo odbrane BiH, Federalno ministarstvo odbrane BiH i Ministarstvo odbrane Republike Srpske u 2004. godini iznosio je 321.528.158 KM. Najveći dio strukture ukupnog budžeta odnosio se na personalne troškove, što je dostizalo 81,18% ukupnih troškova. Ostali operativni troškovi iznosili su 17,52% ukupnih troškova, dok su za kapitalne troškove projecirani troškovi samo u iznosu od 1,3% ukupnih troškova. Visok procenat personalnih troškova u ukupnim troškovima je velikim dijelom uzrokovan isplatom otpremnina, a zbog smanjenja Oružanih snaga u BiH koje se provodilo u 2004. godini. Udio kapitalnih izdataka u strukturi troškova je bio iznimno nizak, tako da su finansirane samo najprioritetnije nabavke i dio poslova rekonstrukcije. Zbog nedostatka sredstava, u 2004. godini nisu bila odobrena sredstva za istraživanje. Odobreni budžet za Ministarstvo odbrane BiH, Federalno ministarstvo odbrane BiH i Ministarstvo odbrane Republike Srpske u 2005. godini iznosio je 274, 016.648 KM, što je za oko 17% manje u odnosu na planirane potrebe u 2005. godini. Personalni troškovi su iznosili 77% ukupno odobrenih sredstava, ostali operativni troškovi su projecirani na oko 20%, dok su za kapitalne troškove izdvojio iznos od 3% ukupno odobrenih sredstava u 2005. godini. Tokom 2005. godine primjetan je niži udio personalnih troškova, što je posljedica umanjenja budžeta i rekonstrukcije strukture oružanih snaga. Značajna stabilizacija odbrambenog proračuna dešava se u periodu reforme odbrambenog sistema i približavanja BiH programu PfP, pa je tako proračun troškova bio sveden na približno 2% od ukupnog BDP-a. Kako je bio primjetan porast BDP-a, sukcesivno su se povećavala i izdvajanja Bosne i Hercegovine za odbranu. Tako je budžet 2006. godine iznosio je oko 140 miliona EURA (278,1 mil. KM), 2007. godine 143 mil. EURA (285 mil. KM), 2008. godine 166 mil EURA (324,8 mil. KM), dok za tekuću godinu Ministarstvo odbrane traži dodatnih 25 mil EURA (49 mil. KM) za budžet odbrane, što bi u konačnici trebalo da bude oko 190 mil. EURA (371,24 mil. KM) za 2009. godinu.²

I pored porasta nominalnog iznosa budžeta, dio operativnih logističkih troškova je odobren u nižem iznosu nego što je bilo izvršenje u 2008. godini. Najnepovoljnija situacija je na kapitalnim iznosima koji su umanjeni za 50% u odnosu na odobrena sredstva u prethodnoj godini. Trenutno su na kapitalnim izdacima sredstva odobrena za realizaciju "Vježbe Združeni napor 09" i oko 700.000 KM za ostale nabavke sredstava i opreme. Sredstva koja će biti uložena za pripremu i održavanje vježbe "Združeni napor" doprinose procesu

² Pregled Budžeta odbrane i GDP-a u periodu 2006.-2012. godine, Ministarstvo odbrane BiH

modernizacije i standardizacije našeg sistema odbrane u skladu sa standardima u NATO-u i PFP članicama. Osnovni problem budžeta odbrane je nizak nivo odobrenih sredstava u odnosu na BDP-a. Od 2006. godine odobreni budžet je 1.4% ili niži, što je znatno manje od 2%, odnosno od preporučenog nivoa finansiranja prema NATO preporučenim standardima. Bitno je napomenuti da se i značajan broj članica NATO-a ne pridržava ove preporuke, pa tako neke zemlje troše znatno manje od 2%, dok u isto vrijeme zemlje poput SAD-a, Turske ili Grčke premašuju ovaj procenat. Mada je poznato da u BiH postoji opšte prihvaćeni koncenzus oko pristupanja evro-atlanskim integracijama, zahtjevi ministarstva odbrane prilikom donošenja odluka o strukturi državnog proračuna, ne nailaze na razumjevanje političkih elita.

Dakle, povećanje budžeta i budžetski zahtjevi Ministarstva odbrane BiH (što se najbolje može vidjeti iz tabele 1) direktno su povezani sa povećanim potrebama Oružanih snaga da postanu što kompatibilnije sa snagama NATO članica.

Tabela 1. Budžet u srednjoročnom periodu od 2006.-2012. godine

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GDP	-	-	21.151	24.161	27.584	30.529	33.966 (feb.2009)	Nije ažuriran podatak	Nije ažuriran podatak
Odobreni budžet MOBiH	321.5	274.0	278.1	285	324.8	371.24	-	-	-
% GDP	-	-	1.31	1.18	1.18	1.22	-	-	-
Budžetski zahtjev MOBiH-potražnja	-	-	290.15	334.66	349.6	489.47	474.89	478.17	530.98
% GDP	-	-	1.37	1.39	1.27	1.60	1.39	-	-

Izvor: Ministarstvo odbrane BiH

Ono što je još uvijek veoma nepovoljno je struktura troškova unutar odbrambenih snaga. Veoma mali procenat se izdvaja za modernizaciju i istraživanja, tako da još uvijek ne možemo govoriti o razvojnom budžetu. Udio personalnih troškova dostiže 70-82% procenta ukupnog budžeta.³ Veoma važno je napomenuti da ovaj procenat personalnih troškova uključuje naknade, putne troškove, obuke i usavršavanje, što znači da personalni troškovi istovremeno uključuju i npr. putni trošak ministra ili usavršavanje nekog generala u nekoj od misija. Tako kalkulaciju udjela perosnalnih troškova u ukupnom odbrambenom proračunu

³ Miladin Milojević, vršilac dužnosti načelnika Zajedničkog štaba Oružanih snaga BiH

treba uzeti sa određenom rezervom, jer su u njega uključeni i troškovi treninga, edukacije i ostali operativni troškovi. Uprkos tome struktura troškova treba biti preraspoređena u skladu sa praksom ostalih zemalja članica kod kojih udio personalnih troškova iznosi oko 50-60% ukupnog proračuna.

Iz navedenog je vidljivo da udio personalnih troškova u odbrambenom proračunu predstavlja značajnu komponentu njegove visine. Takođe, sa šireg socijalnog aspekta, može ponuditi odgovor da li su Oružane snage prevelike, preskupe ili nedovoljno plaćene u poređenju sa ostatkom društva. Sve varijable vezane za pristup ovom pitanju su moguće, što može imati direktne posljedice po visinu odbrambenog proračuna. Ono što je nesporno, je da Bosna i Hercegovina mora modernizovati svoje Oružane snage, čak i ako odluči se ne pridruži NATO-u. To će svakako podrazmjevati značajne troškove. Stoga, treba izračunati koliko će ti troškovi iznositi postane li Bosna i Hercegovina članica NATO-a ili ukoliko zadrži postojeće stanje. Za ovu dilemu možda nam može koristiti primjer Slovenije. U slučaju Slovenije, direktni uticaj modernizacije vojske pristupanjem NATO-u procijenjen je na oko 0,1% od BDP-a, dok su personalni troškovi povećani zbog profesionalizacije za nekih 0,4%.

U analizi troškova odbrane BiH također je bitno napomenuti da još uvijek nisu izvršene izmjene potrebnih zakonskih propisa kojima se treba regulisati status rezervnog sastava (prepoznavanje istog kroz Zakon o radu, Zakon o plaćama i naknadama itd.), što je preduslov za usvajanje Pravilnika o rezervnom sastavu Oružanih snaga BiH. Razvijanje i implementacija Koncepta rezervnog sastava višegodišnji je proces. Zbog neusvajanja potrebnih propisa, u tekućoj i narednoj fiskalnoj godini nisu planirana sredstva za rezervni sastav. U okviru prijedloga finansijskih sredstava za 2010-2012, u 2011. godini, u prvoj fazi je planirano oko 1,3 miliona KM a u 2012. godini oko 3,16 miliona KM na ime obuke rezervnog sastava.

Prilikom određivanja visine vojnog budžeta svakako se mora voditi računa i o njegovoj postojanosti. Kada se pojavi nedostatak sredstava za vojsku, prvi i najvažniji element vojnog proračuna koji trpi je akvizicija. Ako su Oružane snage prekobrojne i osoblje konzumira nesrazmjern dio vojnog proračuna, najvjerojatnije će se pokušati preusmjeriti novac od akvizicija. U kratkom periodu to može izgledati kao najbolje moguće rješenje, ali na duži period takav pristup donosi oružanim snagama poteškoće u provođenju aktivnosti. Tu se posebno mora voditi o računu da ovakve preraspodjele budžetskih sredstava ne dovode u

pitanje preuzete obaveze unutar NATO-a, jer ostale članice Alijanse neće blagonaklono gledati na neispunjavanje zajedničkih planova usljed suočavanja BiH sa unutrašnjim problemima.

2.3. Indirektni - ne vojni troškovi

Kako je već spomenuto u prethodnom dijelu, članstvo u NATO-u nije striktno politička odluka sa izričitim konsekvencama na segment odbrane. Postoje još neke dimenzije NATO integracija pored političkog i vojnog utjecaja (eksplicitnog ili implicitnog), koje su tretirane kao dio obaveza zemlje u procesu integracija. Ekonomska saradnja je jedan od aspekata proisteklih direktno iz Vašingtonskog sporazuma. Postoji bliska povezanost između ekonomije i sigurnosti, koja je svojedobno definisana Maršalovim planom: stvaranje sigurnijeg okruženja za razvoj sigurnosti i ekonomije. Sagledavanjem obaveza prema NATO-u, moramo biti svjesni da pristupanje u Alijansu ne može biti lako realizovano. Nijednoj državi nije se jednostavno boriti sa raznim oblicima korupcije, autoritativnom praksom, nepoštivanjem vladavine prava, zloupotrebe slobodne volje glasača, tržišnim deformacijama, nepoštivanjem prava manjina, ličnih prava, slobode medija i sl. Stupanje u Alijansu zahtjeva od zemalja ispunjavanje svih navedenih uslova i dostizanja stepena demokratije koji se bazira na principima liberalne demokratije. U dostizanju tih ciljeva moraju se stvoriti kako institucionalni kapaciteti, tako i ukupni društveni uslovi, koji će omogućiti sprovođenje ovih sveobuhvatnih reformi. Za državu opredjeljenu za punopravno članstvo, to automatski znači i porast troškova koji se veoma često ne mogu kvantifikovati u egzaktne finansijske pokazatelje ali su nepobitni i neophodni. Tako dolazimo do troškova koje nazivamo indirektni troškovi i vezani su za političke, ekonomske, socijalne i troškove infrastrukture.

2.3.1. Politički troškovi. Postoji mnogo argumenata/polemika koje se odnose na *smanjenje suvereniteta nacije* uslovljenog donošenjem kolektivnih sigurnosnih odluka od strane Alijanse. U tom pogledu Bosna i Hercegovina ne bi trebala imati značajnijih problema imajući u vidu involviranost međunarodne zajednice u sektoru sigurnosti u periodu od završetka rata do danas. Postoji i razvijena svijest političkih elita da je za male zemlje sa ograničenim finansijskim resursima, u uvjetima savremenih nekonvencionalnih prijetnji, nemoguće pružiti sigurnost građanima sa osloncem samo na domaće resurse. Drugi trošak, mogao bi biti *nedostatak javne podrške* strukturama vlasti, kao posljedica nezadovoljstva učešćem naših trupa u opasnim zonama svijeta u okviru NATO misija. Na primjer, Slovenija i

Italija su pod pritiskom javnosti bile prisiljene povući svoje trupe iz Iraka, dok su ostale zemlje kao npr. Poljska, smanjile broj svojih vojnika. Javnost u Hrvatskoj se suzdržavala podršci članstvu zbog straha od gubljenja stranih turista, što može biti fakat koji se povezuje sa instaliranjem NATO baza u zemlji. Ovi troškovi mogu biti mnogo osjetljiviji i izraženiji u slučajevima eventualnih gubitaka pripadnika njihovih trupa u misijama u Afganistanu, Iraku ili negdje drugo. Bosna i Hercegovina je, od strane međunarodnih organizacija, percipirana kao država sa zakonskim i institucionalnim problemima. Ovi problemi gotovo svakodnevno uzrokuju često nerazumne i nepotrebne političke rasprave među partijama uključenim u politički život naše zemlje. Ispunjavanje NATO i EU standarda u *izbornim procesima i reformi pravosuđa stvara dodatne troškove* nametnute ispunjavanjem kriterija članstva u NATO-u. Značajne reforme u pravosudnom sistemu koje imaju za cilj povećanje učinkovitosti vladavine prava i implementacije zakona iziskuju velike troškove, ali u isto vrijeme donose velike koristi svim segmentima društva.

2.3.2. Ekonomski troškovi. Bez obzira na nešto povoljniju makroekonomsku situaciju, zemlja koja ima 25% stanovništva koje živi ispod granice siromaštva, jako izraženu disproporciju u distribuciji bogatstva, te veliki deficit budžeta i robne razmjene, ne može lako obezbjediti *finansijske resurse za sigurnost i dostizanje NATO standarda*. Značajni troškovi povezani su sa *provođenjem sveobuhvatnih reformi*, ne samo za potrebe integracije u NATO, nego i unutar EU aspiracija. Treba spomenuti i troškove za restrukturaciju i dalju liberalizaciju ekonomije, promoviranje biznisa, poboljšanje u sistemu socijalnog i penzionog osiguranja, reforme zdravstva, obrazovanja, javne uprave itd. Kao rezultat unaprijeđenja sistema realno je očekivati da se smanji nivo sive ekonomije i racionalizuje potrošnja na svim stavkama budžetskih rashoda ali uređenje navedenih sektora znači ujedno i znatan agažman materijalnih i ljudskih resursa. Ono što može biti povoljno je da bi u ovim nastojanjima mogli računati i na izdašnju pomoć od strane zemalja članica kako NATO-a, tako i članica EU.

2.3.3. Socijalni troškovi. *Borba protiv korupcije, organiziranog kriminala, trgovine oružjem, narkoticima i ljudima* predstavlja jedan od najvećih izazova za vlasti Bosne i Hercegovine. Po mnogim analizama upravo nedostatak adekvatnih kapaciteta za borbu protiv ovih pošasti predstavlja najveći društveni problem u zemlji. Transparency International je u Indeksu uočavanja korupcije za 2008. godinu svrstao Bosnu i Hercegovinu kao posljednju zemlju u Centralnoj i Istočnoj Evropi, odnosno pozicionirao je na 92. mjesto od 180 zemalja u svijetu.

Usljed svog značaja i uticaja na širu javnost, segment socijalnih troškova i beneficija biće predmet detaljnije analize u nastavku istraživanja.

2.3.4. Troškovi infrastrukture. Koncept kolektivne sigurnosti podrazumjeva i *korištenje civilne infrastrukture* za potrebe NATO-a. Nesumnjivo da ulaganja na poboljšanju infrastrukture, telekomunikacija, energetike iziskuju ogromna kapitalna ulaganja ali ona su u isto vrijeme i esencijalni faktor razvoja svake države, pa ih je stoga neophodno provesti neovisno od zahtjeva za članstvo u NATO-u. Mnoga od ovih ulaganja se objektivno ne mogu izvesti bez podrške stranih donatora. Ona će biti dostupnija ako se podrška kapitalnim ulaganjima obrazloži i pristupanjem jednoj takvoj međunarodnoj organizaciji, kakav je NATO. Treba imati na umu i da su neke od najznačajnijih zemalja potencijalnih donatora u isto vrijeme i nositelji aktivnosti unutar NATO-a, pa se stoga može računati na njihovu veću blagonaklonost pri rješavanju jednog takvog zahtjeva. Tako, jedina stvar po kojoj se ovi troškovi razlikuju je brzina kojom će se pristupiti njihovoj realizaciji. Mi ih stoga, u kontekstu razmatranja integracija u NATO, svrstavamo u grupu indirektnih troškova. Treba imati na umu da je povrat ovih investicija više nego izvjestan i ogleda se u razvoju ekonomije, boljim pretpostavkama za privlačenje stranih investitora, unaprijeđenju trgovine i turizma, povećanju sigurnosti u saobraćaju itd. Ove pretpostavke su bazirane na konkretnim pokazateljima zemalja članica NATO-a, koje su to postale u posljednjoj dekadi. Na primjer, iskustva Poljske ili Bugarske (zemalja koje imaju tehničke i finansijske kapacitete povoljnije od onih koji su na raspolaganju našoj zemlji), pokazuju da bi njihovi planovi infrastrukturnog razvoja konzumirali daleko veći vremenski period da nije bilo učlanjenja u NATO i EU.

3. UTICAJ PRIDRUŽIVANJA NA EKONOMIJU DRŽAVE

Mada pridruživanje Bosne i Hercegovine NATO savezu ima refleksije na različite segmente društva, od posebne su važnosti faktori vezani za ekonomske aspekte ove integracije. Imajući u vidu da NATO nije samo vojni savez već i politički, posebno je potrebno naglasiti efekte koje, kao garant sigurnosti, ima na ekonomske performanse jedne zemlje. Naravno, uticaj integracije u NATO je različit od zemlje do zemlje, zavisno od njene (ne)razvijenosti, strukturnih prilagođavanja, stanja u sektoru sigurnosti i potrebe neophodnih prilagođavanja, i svakako, finansijskih konsideracija vezanih za proces integracije u NATO. Uvidom u iskustva zemalja koje su nedavno ušle u NATO savez, potrebno je naglasiti mješavinu političkih i ekonomskih koristi od ove integracije. Ovo naglašavamo iz razloga teškoća u razgraničenju čisto ekonomskih aspekata pridruživanja. Cost-benefit analiza integracije jedne zemlje u NATO pokazuje stoga i direktne i indirektne efekte, mjerljive i nemjerljive, fiksne i varijabilne, reverzibilne i ireverzibilne. Kao što smo na samom početku kazali, ne postoji metodologija niti kvantitativni dokazi na osnovu kojih se egzaktno može utvrditi cijena koštanja ove integracije. Ali, ono što sa sigurnošću možemo utvrditi na osnovu analize osnovnih ekonomskih parametara i dosadašnjih teoretskih rasprava, jeste da postoji veza između pridruživanja članstvu u NATO savezu i rasta i razvoja zemlje, te da je ta korelacija pozitivna. Ovo proizilazi, prije svega iz činjenice da zemlje, u procesu integracije u NATO, moraju izvršiti brojne reforme, ne samo sektora sigurnosti nego i ukupnog političkog, institucionalnog i ekonomskog okruženja. Drugi razlog leži u objašnjenju da je samo članstvo u NATO-u pozitivan signal o provedbi neophodnih reformi, smjeru kretanja jedne zemlje uzlaznom putanjom, povećanoj sigurnosti poslovnog okruženja, a samim tim i ekonomskim rastom. Također je potrebno naglasiti i proces integracije u EU koji je pratio proces proširenja NATO saveza na nove članice. Ovaj aspekt analize daje nam dodatne argumente za rezerve o izdvojenoj procjeni ekonomskih efekata procesa integracije u NATO. Naime, iskustva pokazuju da su reforme zemlje vezane za integracije u EU i NATO imale uzajamne pozitivne efekte jedni na druge. Tako je za neke zemlje članstvo u NATO stimulatивно djelovalo na reforme u procesu integracije u EU i obrnuto. Ova generalna ocjena navodi na potrebu pažljivog izvođenja zaključaka analize o cijeni koštanja integracija i ukupnim ekonomskim efektima od integracije u NATO. To je i razlogom našeg naglašavanja ovog aspekta analize, imajući u vidu status Bosne i Hercegovine u kontekstu integracija i u NATO i u EU. Neophodne reforme koštaju, ali, neosporne su i koristi od reformi i procesa integracije i u EU

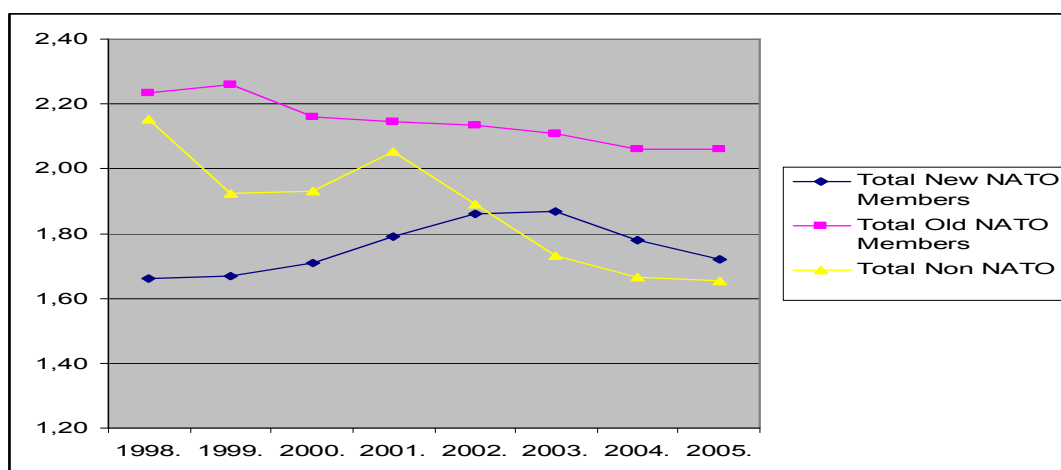
i u NATO. Stoga ponovo naglašavamo potrebu distinkcije troškova i koristi na kratakoročni i dugoročni period. U pokušaju koncipiranja glavnih pravaca analize potencijalnih ekonomskih efekata integracije Bosne i Hercegovine u NATO, smatramo posebno važnim obratiti pažnju na slijedeće:

- Troškove odbrane
- Strane direktne investicije i kreditni rejting zemlje
- Proizvodnju naoružanja i vojne opreme

a) Troškovi odbrane

Što se tiče iskustava drugih zemalja u procesu pridruživanja NATO-u, one pokazuju visok stepen korelacije stranih ulaganja ulaganja i rasta BDP-a – rast troškova odbrane prati i rast BDP-a. Posmatramo li 17 članica NATO prije 2004. godine, može se uočiti da je u 7 zemalja došlo do povećanja ulaganja u odbranu, a u 9 zemalja smanjenja troškova ove vrste. Od 7 novih članica NATO iz 2004. godine u 6 zemalja je došlo do povećanja rashoda za odbranu. Dakle, nema sigurnog znaka da članstvo u NATO samo po sebi povećava ili smanjuje izdatke ove vrste.

Grafikon 1. Poređenje troškova odbrane u starim i novim članicama i ne-članicama NATO

Da je proces pridruživanja NATO savezu bio praćen i rastom BDP-a pokazuje nam Tabela 2.

Tabela 2. Stopa rasta BDP-a (% promjena u odnosu na prethodnu godinu)

	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998
Češka	4,9	5,0	5,8	6,4	6,4	4,5	3,6	1,9	2,5	3,6	1,3	-0,8
Poljska	5,2	5,6	6,5	6,2	3,6	5,3	3,9	1,4	1,2	4,3	4,5	5,0
Mađarska	3,4	2,6	1,3	3,9	4,1	4,8	4,2	4,4	4,1	5,2	4,2	4,9
Estonija	6,2	6,4	7,1	11,2	10,2	8,3	7,2	8,0	7,7	9,6	-0,1	5,4
Latvija	6,2	7,2	10,2	11,9	10,6	8,7	7,2	6,5	8,0	6,9	3,3	4,7
Litvanija	6,3	7,5	8,8	7,7	7,9	7,3	10,3	6,9	6,6	4,1	-1,5	7,5
Slovačka	6,2	7,0	8,7	8,5	6,6	5,2	4,8	4,8	3,4	1,4	0,0	4,4
Slovenija	4,0	4,6	6,1	5,7	4,1	4,4	2,8	3,7	3,1	4,1	5,3	3,6
Rumunija	5,8	5,9	6,0	7,9	4,2	8,5	5,2	5,1	5,7	2,1	-1,2	:
Bugarska	6,2	6,0	6,2	6,3	6,2	6,6	5,0	4,5	4,1	5,4	2,3	4,0

Izvor: Eurostat

Rast troškova odbrane praćen rastom BDP-a omogućio je zemljama u procesu pristupanja NATO članstvu da nominalno troše više za odbranu a da, istovremeno, ne povećavaju značajno učešće vojnih izdataka u BDP-u.

Tabela 3. Troškovi odbrane, % BDP-a

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	U % BDP –a								
Češka	1,9	2	2	1,9	2	2,1	1,9	2	1,7
Poljska	2	1,9	1,9	2	2	2	2	2,1	2
Mađarska	1,5	1,7	1,7	1,8	1,6	1,7	1,5	1,4	1,2
Estonija	1,1	1,3	1,4	1,5	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6
Latvija	0,6	0,8	0,9	1	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8
Litvanija	1	0,9	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,2	1,2
Slovačka	1,8	1,6	1,7	1,9	1,8	1,9	1,7	1,7	1,7
Slovenija	1,4	1,3	1,2	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6
Rumunija	3	2,7	2,5	2,5	2,3	2,1	2	2	1,8
Bugarska	2,3	2,5	2,5	2,7	2,7	2,6	2,4	2,4	2,3

Da se proces proširenje NATO saveza, posebno iz 2004. godine, odrazio i na promjene u vojnim izdacima u zemljama nečlanicama govore i podaci iz kojih je vidljivo da se sa bržom dinamikom nego u novim članicama smanjuju ovi izdaci u zemljama nečlanicama NATO.

Tabela 4. Troškovi odbrane (procenat BDP-a) u zemljama izvan članstva NATO-a (zaključno sa 2005. godinom)

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Albania	1,20	1,20	1,20	1,30	1,30	1,40	1,40	1,40
Armenia	3,50	3,70	3,60	3,10	2,70	2,70	2,70	2,70
Austria	1,00	1,00	1,00	0,90	0,90	0,90	0,90	0,90
Azerbajjan	2,40	2,60	2,30	2,30	2,20	2,40	2,60	2,50
Belarus	1,40	1,30	1,30	1,40	1,40	1,30	1,40	1,20
Bosnia and Herzegovina					4,30	2,80	2,30	1,90
Croatia	5,50	4,30	3,00	2,60	2,40	2,10	1,70	1,60
Cyprus	3,50	2,00	2,10	2,30	1,60	1,50	1,50	1,40
Finland	1,50	1,30	1,30	1,20	1,20	1,40	1,40	1,40
Georgia	1,10	0,90	0,60	0,70	1,00	1,10	1,40	3,50
Ireland	0,90	0,80	0,80	0,80	0,70	0,70	0,60	0,60
Macedonia	2,20	1,80	1,90	6,60	2,80	2,50	2,50	2,20
Malta	0,70	0,70	0,60	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70
Moldova	0,60	0,50	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,30
Serbia and Montenegro	4,40	4,50	6,00	4,70	4,80	3,80	3,30	2,60
Sweden	2,10	2,00	2,00	1,90	1,80	1,70	1,60	1,50
Switzerland	1,20	1,10	1,10	1,10	1,00	1,00	1,00	1,00
Ukraine	3,40	3,00	3,60	2,90	2,80	2,80	2,60	2,40
Total Non NATO	2,15	1,92	1,93	2,05	1,89	1,73	1,67	1,66

Mada je ovaj trend smanjenog učešća odbrane u BDP-u obilježje i starih članica NATO-a, vrijedi pomenuti da su njihovi ukupni izdaci ove vrste veći od izdataka novih članica i nečlanica NATO zajedno. U narednoj tabeli pogledajmo kretanja prosječnih izdvajanja za odbranu kao procenat BDP-a za ove tri grupe zemalja.

Tabela 5. Prosječna izdvajanja za odbranu, % BDP-a

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Stare članice NATO	2,23	2,26	2,16	2,15	2,13	2,11	2,06	2,06
Nove članice NATO (1999, 2004)	1,66	1,67	1,71	1,79	1,86	1,87	1,78	1,72
Nečlanice NATO	2,15	1,92	1,93	2,05	1,89	1,73	1,67	1,66

U kontekstu ove analize moguće je utvrditi da povećanje izdataka za odbranu prati period prije ulaska u članstvo NATO. Od ulaska u članstvo NATO izdaci za odbranu slijede trendove starih članica i smanjuju učešće u BDP. Također, NATO članstvo ne znači automatizam viših troškova – iako stoji preporuka izdvajanja 2 % BDP-a za ove namjene, buduće članice mogu biti fleksibilne u planiranju troškova u skladu sa ekonomskom situacijom. Povećanje troškova odbrane determinisano je potrebama modernizacije

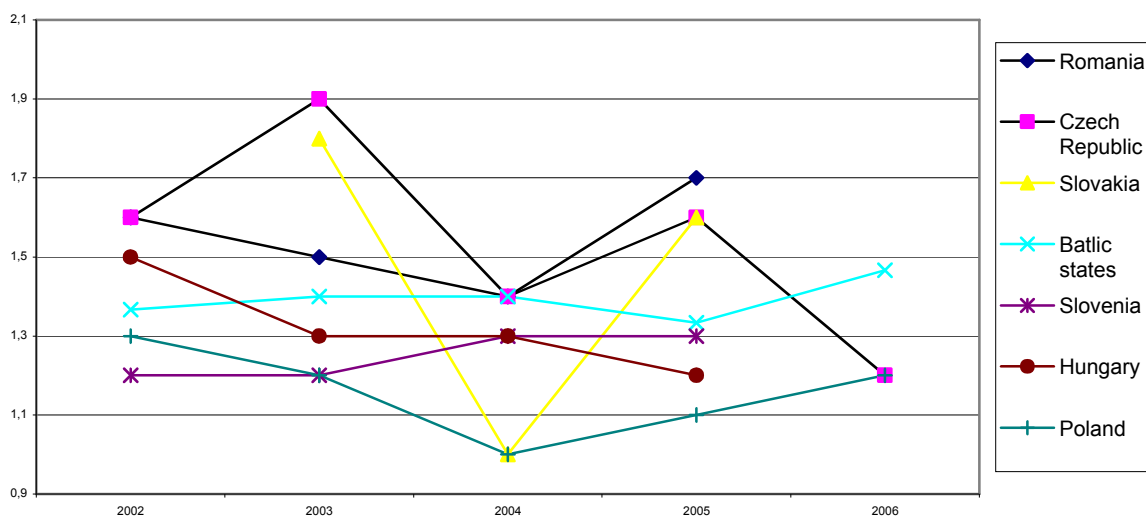
odbrambenog sektora, uz istovremeno smanjenje njihovog učešća u BDP-u što pokazuje da su programi modernizacije više determinirani unutrašnjim ekonomskim uslovima i budžetskim konsideracijama nego članstvom u NATO-u. Prema tome, za BiH od posebne je važnosti napraviti finansijsku procjenu potrebnih reformi sigurnosnog sektora (modernizacija vojske, oprema, edukacija), programirati vojni budžet sa pojedinim stavkama i projekcijama i odrediti dinamizam troškova ove vrste u skladu sa ekonomskim rastom. Ovo proizilazi iz činjenice da je reorganizacija i tranzicija odbrambenog sektora imala finansijske implikacije u svim zemljama. Veoma je važno pomenuti i analizu troškova učešća u međunarodnim operacijama, kao sastavni dio analize ekonomskih efekata članstva u NATO. Navešćemo uspješan primjer Slovenije – troškovi ove vrste ubrzano su rasli nakon ulaska ove zemlje u članstvo NATO-a. Doduše, vrijedi pomenuti i slovensko učešće u operacijama EU i UN-a čiji su troškovi zbirno prikazani sa NATO misijama.

Tabela 6. Troškovi učešća Slovenije u vojnim operacijama (miliona €)

Godina	Iznos sredstava
2003.	57,6
2004.	66,8
2005.	91,4
2006.	106,1
2007.	117,7
2008. (pl.)	150,1

Trostruko veći troškovi 2008. godine u poređenju sa 2003. godinom bili su investicija Slovenije u poboljšanje pozicije na međunarodnom planu i povećanje ekonomske razvijenosti. Pri procjeni efekata ovih troškova treba imati u vidu mogućnosti zemlje da koristi učešće u međunarodnim operacijama. To podrazumijeva da oružje i oprema trebaju biti zamijenjeni a vojnici obučeni po NATO standardima. Sve to iziskuje troškove a investicije ove vrste moraju biti planirane u budžetu za odbranu. Međutim, indirektni pozitivni efekti ovih investicija pokazuju se u slijedećem: mogućeg učešće zemlje u postkonfliktnoj obnovi, otvaranje mogućnosti za plasman proizvoda domaće industrije naoružanja i vojne opreme, usluga, kao i činjenica da svaka nacionalna ekonomija osigurava robe i usluge za međunarodne vojne ili mirovne operacije. Na kraju, dozvolite da zaključimo – nema jasnih indicija da ulazak u NATO značajno povećava rast javne potrošnje za odbranu. Pogledajmo kretanja troškova odbrane u nekoliko novih članica NATO na Grafikonu 2.

Grafikon 2. Kretanja troškova odbrane u nekoliko novih članica NATO-a

Šta govore iskustva ovih zemalja? Približavanje članstvu olakšalo je prilagođavanje društvenih i ekonomskih sistema promjenama na globalnom sigurnosnom planu. Kvantifikacija ekonomskih (i političkih) efekata nacionalne sigurnosti na individualnoj ili kolektivnoj osnovi pokazala bi argumente za NATO članstvo. Moderan sigurnosni i odbrambeni sektor kao i finansijske konsideracije koje to prate (troškovi i koristi) govore u prilog NATO integraciji.

b) Strane direktne investicije i kreditni rejting

Ulazak Bosne i Hercegovine u NATO garancija je prosperiteta i stabilnosti, a osim toga, članstvo u NATO-u šalje pozitivan signal ulagačima te utiče na kreditni rejting zemlje. Članstvo Bosne i Hercegovine u NATO-u nije samo vanjskopolitički prioritet, već će se time stvoriti uslovi za razvoj zemlje te otvoriti poslovne mogućnosti za bosanskohercegovačke kompanije. Povećana sigurnost koju nosi članstvo u NATO-u pogoduje trgovinskoj razmjeni, ali utiče i na porast inozemnih investicija. Tako je npr. u zemljama koje su pristupile NATO-u prije nego što su postale članice EU (Češka, Poljska i Mađarska) strane investicije udvostručile, a u Rumuniji se povećale za 141 posto u godini kada je ušla u NATO. Osim međusobne trgovine, zemlje članice mogu poslovati s NATO-om i kao organizacijom koja ima službenu listu dobavljača na kojoj su jedino kompanije iz zemalja članica, a svi se poslovi obavljaju preko specijalizirane agencije NATO-a, pa je i to velika prilika za našu ekonomiju. Dakle, ulaskom u punopravno članstvo NATO saveza, bosanskohercegovačke kompanije moći će sudjelovati na natječajima za nabavku roba i usluga koje Sjevernoatlantski vojni

savez treba u bilo kojoj od zemljama članica. No to je i prilika, da se domaće kompanije uključe u modernizaciju oružanih snaga po NATO standardima. Vrijednost usluga i roba koje su pružene NATO-u prošle godine bila je veća od 1 milijarde eura, pri čemu je vrijednost isporučenih roba bila 256 miliona eura, usluga 700 miliona eura, a 46 miliona eura bili su vrijedni programi opremanja koje Vlada SAD-a direktno sklapa s drugim zemljama. Najveći dio NATO-ovih potreba za robama i uslugama u prošloj godini, bio je za operacije u Afganistanu i na Kosovu. Bosanskohercegovačke kompanije će ulaskom Bosne i Hercegovine u NATO također moći konkurisati na natječajima koje raspisuje NATO-ova agencija za logistiku NAMS. One to, doduše mogu i sada, ali samo ako se radi o proizvodima koji se ne izrađuju u zemljama članicama ili ako imaju sjedište u nekoj od zemalja članica. Direktna uticaj na bh ekonomiju i tvrdnje da je ulazak Bosne i Hercegovine u NATO preskup u odnosu na koristi koje donosi, treba posmatrati u svjetlu da izostankom Bosne i Hercegovine iz sistema NATO-ove kolektivne sigurnosti naša zemlja bi trebala pet puta više vojnih aviona, tri puta više tenkova i dva i pol puta više ljudi u djelatnom vojnom sistemu. To bi, svakako bio veliki teret za ekonomiju. Nasuprot tome, članstvo u NATO-u znači manje vojnika, oružja i opreme, te razinu sigurnosti koju niko osim NATO-a ne može pružiti. Članstvo u NATO-u, omogućit će Bosni i Hercegovini da odbrambene potrebe finansira sa ne više od 2 posto proračuna, što je znatno niži udjel od onoga koji imaju neutralne zemlje. Uticaj NATO-a na ekonomiju države donijeti će brojne koristi kao što su povećanje kreditnog rejtinga te podizanje opšte razine sigurnosti, s blagotvornim djelovanjem na priliv direktnih stranih ulaganja.

Analizirati efekte integracije u NATO nemoguće je bez jasnog određenja veze između nacionalne sigurnosti zemlje i njenog razvoja. Podsjetimo se i na važnost stranih direktnih investicija (poslije FDI) koje se, u analizi rasta i razvoja tranzicijskih zemalja, smatraju ključnim faktorom. One utiču na razvoj zemlje na više načina – kao izvor neophodnih sredstava, determinanta su povećanja zaposlenosti i izvoza, pokrića deficita vanjskog računa, nosilac su novih tehnologija, znanja i slično. Detaljna procjena isplativosti investicije kao osnov opredjeljenja investitora uključuje više različitih determinanti. Prema S. Laall-u ključne determinante FDI u zemlji domaćina odnose se na:

1. ekonomske uslove (tržište, resursi, konkurentnost)
2. političko okruženje (makropolitike, privatni sektor, trgovina i industrija, FDI politike)

3. investicione strategije stranih kompanija (percepcija rizika, lokacija, izvori, integracije, transfer).

Naravno, relativna važnost pojedinih determinanti zavisi od same prirode investicija, da li je okrenuta više domaćem ili izvoznom tržištu i slično. No ono što je posebno važno naglasiti u kontekstu naše analize, jeste percepcija rizika sa svim njegovim aspektima – sigurnosnim, političkim, ekonomskim. Uobičajeno je da se percepcija rizika bazira na političkim faktorima, makromenadžmentu, tržištu rada i faktorima političke stabilnosti. Odatle i direktna veza sigurnosti i ekonomskog rasta – posredstvom stvaranja ambijenta za investiranje. Na koji se način efektira rizik na ekonomski rast? U odgovoru na ovo pitanje važno je imati u vidu različite komponente rizika. Kvantificirani i procjenljivi rizici odnose se na ekonomske, finansijske i rizike promjene deviznog kursa. Komponente koje se više ocjenjuju kvalitativno i sa teškoćama procjene tiču se političkog, kulturološkog, pravnog, regionalnog i globalnog rizika. Uz pisane izvještaje i informacije sa finansijskih tržišta, danas se koriste i različita mjerenja i rangiranja. Najčešće korištena metodologija kvantitativnog izračunavanja i procjene finansijskih, ekonomskih i političkih rizika zemlje je metodologija „International Country Risk Guide“ – ICRG. Ona sadrži 22 varijable koje su podijeljene u 3 kategorije – politički, finansijski i ekonomski razik. Sastavljajući kompozitni indeks rizika ICRG omogućava rangiranje za 140 zemalja na mjesečnom i, dodatno, za 21 zemlju na godišnjem nivou. U mnoštvu različitih metodologija i institucija koje se direktno ili indirektno bave procjenom rizika zemlje, pomenimo i kreditni rejting kao procjenu mogućnosti i spremnosti vlade. Mada svaka rejting agencija ima svoju metodologiju u dodjeli državnog kreditnog rejtinga, zajedničko im je da se baziraju na makroekonomskim pokazateljima sa akcentom da se odredi sposobnost i voljnost države da servisira vanjski dug. Dakle, osim ekonomskih indikatora, politički faktor igra važnu ulogu u određivanju stabilnosti (rizika) zemlje. Tako npr. Moodys agencija u procjeni rizika zemlje uključuje četiri grupe indikatora:

1. ekonomska snaga
2. institucionalna snaga
3. finansijska snaga vlade
4. podložnost riziku

Njihove procjene za BiH:

- 29.03.2004. godine - B3 sa pozitivnim izgledima

– 17.05.2006. godine – B2 sa stabilnim izgledima

Standard & Poor's predstavlja vodeću agenciju koja nudi finansijske izvještaje o kretanju na tržištima i glavni je izvor kreditnih rejtinga, pokazatelja, investicionih istraživanja i evaluacije rizika. Njihova metodologija odražava mišljenje analitičara o budućoj spremnosti i volji vlade da servisira svoje tržišne i finansijske obaveze u potpunosti i na vrijeme. Država je rangirana na skali od 1 (najbolje) do 6 za 9 analitičkih kategorija:

1. politički rizik
2. dohodovna i ekonomska struktura
3. ekonomski izgledi rasta
4. fiskalna stabilnost
5. državno opterećenje dugom
6. vanbudžetske i neplanirane obaveze
7. monetarna fleksibilnost
8. eksterna likvidnost
9. opterećenost vanjskim dugom.

Njihova procjena za BiH od 22.12.2008. godine je B+ sa stabilnim izgledima.

Šta nam govori iskustvo novih članica NATO? Pogledajmo pregled FDI (milioni dolara) u odabranim zemljama.

Tabela 7. FDI tokovi, milioni USA

Country	1999.	2002.	Index 2002.	Rang	2004.	Index 2004.	Rang	2006.	Index 2006.	Rang	Total inc.	Rang
Czech Republic	17.552	38.669	220	3	57.258	148	11	77.459	135	7	441	7
Hungary	23.260	36.223	155	8	62.585	172	8	81.760	130	8	351	10
Poland	26.075	48.320	185	5	86.366	178	7	103.616	119	10	397	9
Estonia	2.467	4.226	171	6	10.064	238	3	12.663	125	9	513	6
Latvia	1.795	2.751	153	10	4.516	164	9	7.532	166	5	419	8
Lithuania	2.063	3.981	192	4	6.388	160	10	10.938	171	4	530	5
Slovakia	3.188	8.529	267	1	20.910	245	2	30.327	145	6	951	2
Slovenia	2.682	4.112	153	9	7.590	184	6	7.452	98	11	277	11
Bulgaria	2.402	4.074	169	7	9.057	222	4	20.707	228	1	861	3
Romania	5.671	7.798	137	11	20.522	263	1	41.000	199	3	722	4
Croatia	2.562	6.031	235	2	12.349	204	5	26.812	217	2	1.046	1

Da bi izvršili poređenja, važno je imati u vidu slijedeće:

- 1999. godine Poljska, Češka i Mađarska ulaze u NATO
- 2002. godine 7 zemalja grupacije Višegrad dobiva poziv za članstvo u NATO
- 2002. godine svih 10 zemalja dobiva poziv za članstvo u EU
- 2004. godine završavaju pregovore o članstvu u NATO i EU
- 2006. godine dvije godine iskustva većine zemalja u članstvu NATO i EU
- 2007. godine preostale dvije članice NATO postaju članice EU

Dakle, sve posmatrane zemlje možemo svrstati u 3 kategorije:

- I. zemlje koje su 1999. godine postale članice NATO a 2004. godine članice EU
- II. zemlje koje su 2004. godine postale članice i NATO i EU
- III. zemlje koje su 2004. godine postale članice NATO a 2007. godine članice EU

Najduže iskustvo sa članstvom u NATO imaju Poljska, Češka i Mađarska. U posmatranom periodu od 8 godina ukupan rast FDI u ovim zemljama iznosio je 350 – 450 %. Od 7 zemalja koje su 2002. godine pozvane u članstvo NATO, u njih tri (Estonija, Slovačka i Rumunija) se bilježi najveći rast FDI u periodu finaliziranja pregovora o članstvu. U dvije zemlje (Litvanija i Slovačka) najveći rast FDI bio je u periodu 1999-2002, dakle, u periodu približavanja članstvu NATO i EU. Od zemalja izvan članstva EU i NATO u posmatranom periodu pomenimo i primjer Hrvatske sa stabilno visokim rastom FDI (preko 200 %) koji je pratio vremenske presjeke analiziranog perioda. Vrijedi posebno naglasiti poboljšanje ranga Hrvatske od perioda poziva za članstvo u NATO i EU (2005), što je u konačnici posmatrani period obilježio sa najvećim rastom investicija od 1.046 %. Za potrebe analiza ove vrste pomenimo i vezu članstva u NATO i EU. Detaljniji uvid u iskustva zemalja koje su prvo ušle u članstvo NATO-a, a zatim u EU i zemalja koje su istovremeno postale članicama i NATO-a i EU, govori nam da je teško razdvojiti efekte od članstva u obje integracije na priliv FDI. Tako, naprimjer, Češka, Mađarska i Poljska bilježe najveći rast FDI u periodu nakon prijema u NATO. Isto obilježje vrijedi i za Bugarsku i Rumuniju. Od zemalja koje su istovremeno primljene u NATO i EU – samo su baltičke zemlje bilježile značajniji rast FDI u prvim godinama poslije prijema. Imajući u vidu pomenute determinante investicija, uz značajno učešće političkog rizika, vidjeli smo da i drugi faktori utiču na kretanja FDI. Pažljivom analizom možemo zaključiti da je većina ostalih determinanti vezana za reforme u kontekstu pridruživanja članstvu u EU. To je i razlogom našoj konstataciji da je teško diferencirati efekte od članstva u NATO i članstva u EU na rast investicione aktivnosti u zemljama.

Članstvo u EU više determinira FDI – predpristupna faza članstva u EU sa prilagođavanjima ekonomskog, pravnog i institucionalnog okruženja, ima pozitivne efekte na rast investicija i više godina prije samog prijema. Članstvo u NATO značajno pozitivno utiče na investicije u zemljama u kojima smanjuje rizike sigurnosti. No, uvidom u iskustva zemalja – novih članica NATO-a, došli smo do zaključka da ova integracija značajno doprinosi povećanju kreditnog rejtinga zemlje – bitnog pokazatelja nivoa povjerenja u funkcionisanje vlade jedne zemlje. Podsjetimo se da je ocjena kreditnog rejtinga posebno važna za investicionu aktivnost, kretanje kamatnih stopa i slično. Iskustva Bugarske i Rumunije govore da je članstvo u NATO značajno podiglo kreditni rejting, čime se može objasniti i značajan rast investicija u periodu poslije prijema. Slična obilježja vrijede i za Litvaniju. Činjenica da se to nije dogodilo u Sloveniji i Estoniji govori da je uticaj NATO članstva različit od zemlje do zemlje. No, uz sve navedene rezerve, možemo zaključiti da se NATO članstvo značajnije efektuiralo na zemlje sa niskim kreditnim rejtingom (u smislu njegovog povećanja) nego na zemlje sa višim kreditnim rejtingom. Odatle i zaključak da su ekonomski efekti od članstva u NATO daleko značajniji za zemlje sa startno lošijim ekonomskim performansama.

c) Proizvodnja naoružanja i vojne opreme

U analizi ekonomskih efekata vezanih za oblast proizvodnje naoružanja i vojne opreme (namjenska industrija) cijenimo posebno važnim upozoriti na ponekad i velika očekivanja ekonomskih koristi od namjenske industrije. Naime, treba imati u vidu da koristi u ovoj oblasti zavise od strukture i učešća namjenske industrije u ukupnoj nacionalnoj industriji. Šta nam govore iskustva nekih zemalja novih članica NATO-a? Bugarska je npr. u procjeni cijene koštanja pridruživanja NATO savezu visoko rangirala uspostavljanje nove industrijske baze – namjenske proizvodnje. Restrukturiranje ove industrije imalo je političke, socijalne, tehničko-tehnološke i finansijske aspekte. Modernizacijom postojeće i pokretanjem nove proizvodnje, Bugarska je postala značajan partner kompanijama iz NATO zemalja. Uspješno je realizirana strategija osvajanja tržišnih niša sa proizvodima u kojima je imala konkurentne prednosti. Uvidom u procjene ekonomskih efekata od NATO članstva, smatramo vrijednim pomenuti i primjer Slovenije. Mada nije imala ranije značajnu vlastitu proizvodnju, procjenu mogućnosti i potencijalnih koristi od ove industrije Slovenija je stavila u kontekst ovisnosti od konkurentnosti kompanija u namjenskoj proizvodnji.

Iskustva ove dvije zemlje sa različitom startnom pozicijom govore o potrebi stavljanja namjenske industrije u kontekst tržišnog poslovanja sa ekonomskim reperkusijama ovakvog opredjeljenja. Naime, neophodna je potreba značajnih investicija u modernizaciju i povećanje konkurentnosti namjenske industrije, što može zemlji donijeti koristi ukoliko ovaj sektor ima značajno učešće u ekonomskom razvoju zemlje. Namjenska industrija predstavlja danas jednu od najprofitabilnijih industrijskih grana – najveći svjetski proizvođači i izvoznici naoružanja i vojne opreme su SAD, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija. Ova grana nosi i visoku zaposlenost i značajne profite. Podsjetimo se da je početkom devedestih godina namjenska industrija bila najvažnija izvozna grana Jugoslavije. Godišnje vrijednosti izvoza bile su mjerene milijardama američkih dolara a zemlja je bila među 6 najvećih izvoznika naoružanja u svijetu. Uz ogromne budžetske podrške Jugoslavija je obezbjeđivala i finansijska sredstva za dupliranje kapaciteta namjenske industrije – najvećim dijelom lociranim na područjima Bosne i Hercegovine i Srbije. Proizvodnja je uglavnom bila u skladu sa jugoslovenskim i ruskim standardima. Prema procjenama, danas se koristi 10 do 20 % kapaciteta, proizvodnja je manje raznolika, na tehnološki nižem nivou, subvencionirana, odvija se u preduzećima male i srednje veličine, djelimično usmjerena na civilne programe i djelimično privatizirana, sa skromnom međunarodnom saradnjom ograničenom na nekoliko kompanija. Imajući u vidu važnost transformacije ovog sektora za procjenu ekonomskih efekata ulaska BiH u NATO, želimo skrenuti pažnju na nekoliko značajnih činjenica za budući angažman u ovoj oblasti:

- smanjenje potreba i kapaciteta smanjuju i domaću proizvodnju,
- izvozna tržišta su mala ali rastuća - posebno tradicionalnog naoružanja,
- nedostatak političkog dogovora na nacionalnom i regionalnom planu,
- postojanje administrativnih barijera vezanih za oporezivanje, vlasničku transformaciju i izvozne procedure,
- značajne finansijske teškoće (nenaplaćena potraživanja i visoki dugovi),
- međunarodne okolnosti (kontrola međunarodne zajednice).

Iako ih prate isti problemi i opredjeljenja, dva entiteta, u skladu sa nadležnostima, donijela su dva odvojena programa – u FBiH „Pravci razvoja namjenske industrije“ i u RS „Projekat konverzije viškova kapaciteta namjenske proizvodnje u civilni program“. Strateška opredjeljenja oba vladina dokumenta usmjerena su na:

- brži razvoj sektora kroz modernizaciju,
- konverziju na civilni program,
- unapređenje postojećih programa i razvoj novih,
- nove tehnologije i poboljšanja kvaliteta,
- tržišnu orijentaciju i konkurentnost kao kriterij poslovanja,
- kadrovsko i tehničko osposobljavanje.

Sa kakvim ekonomski obilježjima vlade ulaze o ovaj ambiciozni program? U FBiH danas posluje 10 preduzeća u oblasti namjenske industrije sa 1963 zaposlena radnika. Udio državnog kapitala je 51 % a 49 % privatizirano je od strane PIF-ova i malih dioničara. U RS – od 13 preduzeća u ovoj oblasti, 11 preduzeća tretirano je programom konverzije (jedno preduzeće je u stečajnom postupku a drugo sa većinskim privatnim vlasništvom). Vlada RS procjenjuje da je od 11 preduzeća u njih 8 moguća konverzija u civilne programe proizvodnje (za 3 vlada procjenjuje nepotrebnu konverziju). U ovih 8 firmi zaposleno je 1337 radnika, 3 od njih su u 100 % državnom vlasništvu a udio državnog kapitala u ostalih 5 iznosi 62-65 %. Ukupno procijenjeni gubici 10 firmi u FBiH iznose 10 miliona KM, a u RS samo su dva proizvođača bilježila pozitivne finansijske rezultate poslovanja. Uz 10 miliona KM za pokriće gubitaka i neophodna sredstva za modernizaciju u FBiH, kao i procijenjenih 12,3 miliona KM za potrebe konverzije u RS-u, cijenimo važnim ukazati na značajne finansijske refleksije vladinih programa. Dodajmo ovome i činjenicu da današnja namjenska proizvodnja ne participira značajno u Bosni i Hercegovini izvozu. Pažljivom analizom došli smo i do zaključka da je u vojnim programima orijentacija na saradnju sa zemljama izvan NATO saveza, najvećim dijelom sa zemljama koje imaju sredstva ruske proizvodnje i djelimično sa zemljama nastalim raspadom Jugoslavije. Skromni rezultati u civilnim programima ostvareni su sa kompanijama iz zemalja članica NATO-a. Ovo upućuje na potrebu radikalnih promjena u prilagođavanju proizvodnje NATO standardima, preorijentacije na nova i zahtjevnija tržišta, značajna ulaganja u kadrovsko, organizaciono i tehničko osposobljavanje kako bi eventualno postigli zadovoljavajući nivo konkurentnosti u danas pooštrenim uslovima poslovanja.

4. PREDNOSTI ČLANSTVA U NATO-U

Troškovi procesa pridruživanja NATO-u i EU u većini slučajeva se mogu nekako odrediti i kvantificirati, dok je mjerljivost prednosti članstva znatno zahtjevniji zadatak. Definirati metodologiju koja će ponuditi formulu na osnovu koje bi se izvršilo upoređivanje troškova i koristi članstva, bit će jedan od najtežih zadataka istraživanja. To su upravo ograničenja koja nas sprečavaju da u kalkulaciji prednosti primjenimo isti pristup koji smo koristili za definisanje troškova. Nemogućnost kvantificiranja i ovisnost o mnogim političkim, ekonomskim i organizacijskim faktorima, dovodi nas u položaj da beneficije posmatramo u mnogo širem kontekstu. Prednosti koje se mogu očekivati od članstva u NATO-u, u smislu ekonomskog uticaja, su opšte ili nematerijalne. Ipak postoje i određene direktne koristi u određenom vremenskom periodu koje se manifestuju u smanjenju vojnih troškova usljed redukcije broja vojnog personala, povoljnijih uslova za kupovinu i prodaju vojne opreme, te mogućnosti sklapanja offset aranžmana. Postati članom elitne skupine zemalja koje dijele zajedničke demokratske vrijednosti u okviru sistema kolektivne sigurnosti, svakako donosi određene opšte koristi koje nije moguće iskazati egzaktnim pokazateljima. Nepoređan doprinos ogleda se i u ubrzavanju procesa demokratskih reformi i unaprijeđenju sigurnosti u stabilnosti, kako na unutrašnjem tako i na vanjskom planu. Ujedno, izgradnja kvalitetnijih dobrosusjedskih odnosa vezanih za zajedničke aspiracije članstvu, direktno utiče i na prosperitet regiona jugoistočne Evrope. Konkretnije, kao punopravna članica NATO-a, Bosna i Hercegovina može sa respektabilnijih vanjsko političkih pozicija sudjelovati u rješavanju mogućih etničkih problema ili graničnih sporova. Navedene prednosti u najvećoj mjeri koristi šira društvena populacija koja veoma teško percipira tu opću korist i mnogo više pažnje obraća na troškove kojima koje iziskuje ovakvo "*sigurnosno ulaganje*". Živjeti pod kišobranom NATO-a može predstavljati važnu činjenicu za kvalitet i sigurnost života običnih građana ali je ona veoma često zanemaruje.

Navedene nematerijalne koristi se također, u manje uočljivom pojavnom obliku, pozitivno reflektuju na nacionalnu ekonomiju. Politička i vojna sigurnost je zasigurno najvažniji faktor procjene poželjnog poslovnog okruženja. Smanjenje rizika zemlje dovodi do povećanja kreditnog rejtinga, što direktno utiče na smanjenje kamatnih stopa. Pošto se i kreditni rejting i sigurnosna procjena zemlje glavne odrednice vezane za investicijske odluke, samim tim postoji i primjetan pozitivan uticaj članstva z NATO-u na SDI (strane direktne investicije). Postoje i druge značajne ekonomske koristi, poput poboljšanja tehničkog i

ljudskog potencijala, mogućnosti povećanja proizvodnje i izvoza oružja, razvoj infrastrukture, povećanje robne razmjene, ulaganja vezanih na offset ugovore i sl.

U svakom slučaju, sve su koristi privremene i potencijalne, a do svake zemlje, pa tako i Bosne i Hercegovine je da iskoristi svoje potencijale kako bi osigurala najveće koristi iz procesa pridruživanja. Veoma je bitno ne gajiti iluzije da će samo članstvo u NATO-u riješiti sve naše unutrašnje i ekonomske probleme. Ili očekivati da će zemlje članice NATO-a raditi na uštrb svojih nacionalnih interesa da bi osigurale prosperitet Bosni i Hercegovini. Ali ono što je istinska prednost članstva je da ono ostavlja mogućnost za bolje pozicioniranje i promovisanje nacionalnih interesa, a do sposobnosti je državnih zvaničnika da te interese artikuliraju u skladu sa najboljim društvenim, političkih i ekonomskim interesima.

Za potrebe predmetnog istraživanja mi smo nastojali definisati neke oblasti u kojima Bosna i Hercegovina može očekivati podršku na svom put integrisanja i koje su članice NATO-a pružale u dosadašnjoj praksi potencijalnim aspirantima za punopravno članstvo.

4.1. Podrška partnerskih zemalja

Od početka reforme odbrane u BiH, a posebno formiranja institucija odbrane na državnom nivou, kontinuirano se provodi proces tranzicije sistema odbrane za koji su finansijsku i materijalnu pružale, kako zemlje članice NATO-a i PfP-a, tako i ostale partnerske zemlje. Osim finansijskih donacija potrebno je istaći i dodatne programe saradnje i pomoći. Na bilateralnoj osnovi SAD su kroz FMS program saradnje donirano oko 37.88 miliona USD na ime opremanja objekata ministarstva odbrane i oružanih snaga, intendantske opreme, telekomunikacijsko-računarske opreme, opreme za helikoptere i slično. U 2009. godini Republika Turska je donirala telekomunikacijsku opremu u iznosi od oko 511.000 KM. U okviru ostale podrške potrebno je spomenuti i projekte pomoći NATO Povjereničkog fonda (NATO Trust fund) za projekat zbrinjavanja demobilisanog osoblja, sufinansiranje regionalnog NATO Trening centra za obuku za operacije podrške miru (PSOTC) u Butmiru, sufinansiranje NATO i PfP članica troškova prevoza i smještaja do 80% prilikom učešća naših predstavnika u NATO i PfP programima i aktivnostima. I u tekućoj a i narednim godinama iskazan je interes za pružanje finansijske i druge podrške kroz programe pomoći Bosni i Hercegovini za daljnju reformu i razvoj sistema odbrane na putu ka evroatlantskim integracijama.

4.2. Konverzija imovine

Za fizičko obezbjeđivanje neperspektivnih objekata Oružanih snaga BiH godišnje se potroši između četiri i pet miliona KM. U Bosni i Hercegovini danas postoje 174 neperspektivna objekta, a na njihovom obezbjeđivanju svakodnevno je angažovano oko 800 vojnika Oružanih snaga BiH. Vojnici vrše čisto fizičko obezbjeđenje ovih objekata kako bi ih sačuvali od krađa i propadanja. Tako se već godinama neracionalno i nepotrebno troše milioni maraka, koji u ovako teškoj ekonomskoj situaciji zasigurno mogu biti bolje iskorišteni. Jedan od primjera koliko se novca gubi zbog neiskorištavanja neperspektivnih vojnih objekata je i kasarna „Jajce“, smještena na atraktivnoj lokaciji iznad Sarajeva koja predstavlja potencijalno zanimljiv objekat za ulaganje stranih investicija. Rješavanjem ili eventualno prodajom ovim neperspektivnih vojnih objekata ostvario bi se značajan izvor prihoda ili za ministarstvo odbrane ili za zajednicu. Osim direktnog troška koje ministarstvo troši na obezbjeđivanja, u najvećem broju slučajeva ruiniranih objekata i velikog prostora neiskorištenog zemljišta, indirektna šteta su mnogo veće. Ovi objekti se mogu i trebaju što prije na ekonomskoj osnovi staviti u funkciju društvene koristi a osoblje se umjesto pukog stražarenja na neperspektivnim lokacijama treba uposliti na adekvatnim zadacima vezanim za profesionalno ispunjavanje misije oružanih snaga. Reformirana struktura oružanih snaga nema potrebe za tolikim brojem objekata, infrastrukture i drugih prostora koje se još uvijek nalaze u posjedu ministarstva odbrane. Konverzijom imovine u civilne svrhe obezbijedit će se i preraspodjela finansijskih sredstava koje sada nepotrebno opterećuje ionako ograničen vojni proračun. Dobijena finansijska sredstva u slučaju eventualne prodaje neperspektivne imovine, mogu se kvalitetno investirati u podizanju životnog standarda personala zaposlenog u odbrani. To se posebno odnosi na obezbjeđivanje službenih stanova za potrebe ministarstva odbrane i OS BiH u skladu sa projekcijama vezanim za perspektivne lokacije koje će biti u funkciji tokom narednog perioda.

4.3. Vojne baze

U kolektivnoj sigurnosti između država-članica nekog saveza postoje čvrste veze koje zahtijevaju i drukčiji pristup nacionalnoj suverenosti. Prvi korak nije samo kompatibilnost vlastitih oružanih snaga s ostalim zemljama-članicama vojnopolitičke organizacije, nego i aktivna odbrambena saradnja i davanje posebnih privilegija koje su u interesu kolektivne sigurnosti. Stoga je realno očekivati da će i u Bosni i Hercegovini biti stacionirane vojne baze

Alijanse. U Bosni i Hercegovini, za razliku od nekih drugih zemalja, ova tema neće izazvati veće kontroverze s obzirom da ju u našoj zemlji već dugi niz godina prisutno vojno osoblje NATO-a i kasnije EUFORA. Kao primjer pozitivnog utjecaja NATO baza na lokalnu ekonomiju može nam poslužiti ekonomska studija utjecaja iz 2006. godine koju je sproveo NATO Airborne Early Warning & Control Force E-3A Component. Ona dokumentuje povoljni finansijski uticaj u iznosu od 262.4 mil. eura, a koji korespondira sa zračnom bazom NATO-a u njemačkom gradiću Geilenkirchenu, na susjedne opštine i gradove u radijusu od 200 kilometara sa ukupno 450 000 stanovnika.⁴ Ukupni uticaj dotične zračne baze na cjelokupnu ekonomiju Savezne Republike Njemačke iznosio je 417.8 milijuna eura. Glavni efekti obuhvataju povećanje građevinskih radova i zapošljavanje većeg broja osoblja uključujući njihove dohotke i doprinose, pružene usluge, ugovore u vezi gradnje i održavanja baze. Pomnim mjerenjem koje uključuje stvaranje multiplikatora, izračunato je da je 140.7 milijuna eura potrošeno na osoblje, 71.6 milijuna eura odnosilo se na razne ugovore i usluge. U bazi je bilo zaposleno 3.154 djelatnika, od kojih su mnogi bili lokalnog porijekla, a ukupan broj indirektno ostvarenih poslova dosegao je broj od 1774, koji su generirali 50.2 milijuna eura. Dakle, učinak baza može biti vrlo pozitivan ukoliko se dovoljno pazi na negativne uticaje. U slučaju Geilenkirchena bilo je prigovora lokalne zajednice vezanim za stvaranje nenasnosne buke, pa je izlaz na obostrano zadovoljstvo iznađen u promjenama ruta nekih letova.

4.4. Uklanjanje negativnih uticaja po prirodni okoliš

Kada se provodi vojna vježba NATO-a na teritoriju određene zemlje, uvažavaju se sve zakonom propisane mjere zaštite prirode i okoliša koje NATO štabu dostavi zemlja domaćin. Dakle, NATO savez ne nameće zemljama članicama nikakve obaveze kada su u pitanju mjere zaštite prirode i okoliša pri vojnim djelatnostima, već se ostavlja na mogućnost izbora svake pojedine zemlje članice. Svi negativni uticaji koje bi mogli biti povezani sa djelovanjem NATO jedinica mogu se efikasno ukloniti kvalitetnom zakonskom regulativom zemlje domaćina. Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine još uvijek nema uspostavljen Sistem upravljanja okolišem, te zbog vrlo ograničenih finansijskih i ljudskih resursa načela zaštite prirode i okoliša pri vojnim djelatnostima može provoditi u elementarnom obliku, koji se još uvijek nalazi daleko od prakse zemalja zapadne Evrope. Upravo ovako stanje nije začuđujuće ako uzmemo u obzir nedavna dešavanja na našim prostorima. Ono što najviše zabrinjava

⁴ www.e3a.nato.int/html/economic_impact/main.htm

odnosi se na lošu komunikaciju MOBiH sa građanima i udruženjima civilnog društva. S jedne strane postoji široka saglasnost o tome da je utvrđeni Sistem upravljanja okolišem vitalno oruđe za vojne organizacije, dok s druge strane, opseg i način planiranja, implementacije i evaluacije Sistema upravljanja okolišem ostavljen je kapacitetima svake pojedine vojske. Zbog toga Bosna i Hercegovina ima priliku da adekvatno uredi svoj sistem zaštite okoliša, pošto u okviru starih zemalja NATO članica postoji praksa da se novim zemljama članicama pruži sva neophodna pomoć u toj sferi. Najbolji primjer ilustrira Njemačka koja se trenutno može smatrati uzorom u primjeni ekoloških standarda i zahtijeva prema vojnom sistemu, no Savezni parlament takvu je obavezu svojim oružanim snagama nametnuo tek nedavne 2000. godine. Trenutačno nizak standard zaštite prirode i okoliša, te netransparentan rad državnih institucija predstavljaju značajnu opasnost za ionako ugrožen ekološki sistem BiH. U svrhu očuvanja ravnoteže ekološkog sistema, potrebno je pristupiti izradi relevantne legislative, a članstvo u NATO-u je idealan povod i prilika za takav zakonodavni okvir. Približavanje ekološkim standardima članica NATO-a i saradnja s njima predstavlja zasigurno dugoročnu korist za Bosnu i Hercegovinu. U praksi, to bi vodilo aktivnijoj i efikasnijoj politici na afirmaciji nacionalnih interesa, jer netransparentnost i neorganiziranost u tom pogledu, može prouzrokovati nesagledive posljedice za buduće generacije.

4.5. Ljudski resursi

NATO će finansijski pomoći projektima razvoja početne sposobnosti oružanih snaga, tzv. *initial capabilities*, kako bi se olakšao proces transformacije i modernizacije oružanih snaga tokom prve dvije godine članstva. *Initial capabilities* se odnosi na ispunjavanje kriterija interoperabilnosti, a interoperabilnost znači da Oružane snage neke zemlje mogu primati, slati ili razmjenjivati podatke s drugim članicama Saveza, gdje sistemi zapovijedanja i komunikacija moraju biti kompatibilni, kako bi se efikasno učestvovalo u zajedničkim operacijama. Poslije dvogodišnje pomoći oko interoperabilnosti, NATO će nastaviti pomagati Bosni i Hercegovini sve do potpune modernizacije oružanih snaga, odnosno sticanja pune sposobnosti – *mature capabilities*. Naravno da se takve pripreme oružanih snaga prvenstveno odnose na optimalizaciju broja i sastava ljudskih resursa. BiH oružanim strukturama i diplomaciji predstoji problem kadrovanja svojih zaposlenika koji će predstavljati Bosnu i Hercegovinu u sjedištu NATO-a, zapovjedništvima i različitim odborima. Ispunjavanje uslova koje nameće NATO zahtjevaće od pripadnika, kako odbrambenih struktura, tako i ostalih zvaničnika visok stepen osposobljenosti. Praktično, to znači da svo osoblje, uključeno u

proces integrisanja, mora biti spremno da udovolji visokim edukativnim i tehnološkim standarima koji postoje u zemljama članicama NATO-a. To možda u prvom redu znači premoštavanje jezičkih barijera neophodnih za komunikaciju sa pripadnicima njihovog ranga u okviru NATO snaga. Na primjer, za pripadnike Oružanih snaga Republike Mađarske eliminatorni faktor u procesu restrukturiranja vojnih snaga bilo je poznavanje engleskog jezika. Naravno, od svakog pripadnika oružanih snaga očekuje se stepen jezičke komunikacije u skladu sa njegovim položajem i funkcijom. Daljnje potrebe odnose se na unaprijeđenje komunikacijskih i informacijskih vještina vezanih za korišćenje NATO sistema veza, kao i stepen tehnološkog znanja potrebnim za korišćenje sofisticirane vojne opreme u posjedu oružanih snaga. Sve navedeno će iziskivati visoko edukovane i profesionalne pripadnike sposobne da djeluju u okvirima međunarodnog okruženja. U isto vrijeme to će predstavljati i značajan doprinos tržištu radne snage koje će iz vojnih struktura moći apsorbovati visoko osposobljene kadrova koje mogu kvalitetno doprinositi civilnom tržištu radne snage. Proces obrazovanja, koji se uz to odvija u skladu sa najboljom međunarodnom praksom, svakako je najveći kapital koji jedna zemlja može posjedovati, jer se svijet ubrzano kreće ka eri znanja koja uveliko nadilazi sve ostale prepoznate vrijednosti.

4.6. Višak ljudskih resursa i njihovo zbrinjavanje

NATO Povjerenički fond (NATO Trust Fund) za BiH osnovale su države članice NATO saveza i drugi donatori kako bi se pomoglo vlastima u procesu reintegracije prekobrojnog vojnog osoblja i službenika Ministarstva odbrane BiH. Glavne zemlje donatori u fondu za BiH, ukupnog iznosa od 5.83 miliona eura, su Holandija, Velika Britanija i Hrvatska (koja u to vrijeme nije bila punopravna članica NATO-a). NATO/PfP Povjerenički fond daje doprinos sveukupnim nastojanjima Bosne i Hercegovine da održi mir i stabilnost, osnaži ekonomski oporavak, smanji nezaposlenost i generiše prihode. U tu svrhu ovaj projekat treba omogućiti lakšu reintegraciju u civilni život onim licima koja su otpuštena u nedavnom procesu reforme odbrane, kao i licima otpuštenim tokom demobilizacije u proteklim godinama. Međunarodna organizacija za migracije (IOM) na osnovu stečenog iskustva postala je agencija za implementaciju projekta NATO/PfP Trust Fund za Bosnu i Hercegovinu. Do mjeseca jula 2008. godine 2,845 osoba koje su proglašene prokobrojnima u Ministarstvu odbrane registrovale su se kod IOM-a. Od tog broja, 2,566 korisnika proglašena su prekobrojnima u 2004, a 279 u 2007. godini. Od 1,399 korisnika sa odobrenim projektima njih 883 je primilo konkrentnu pomoć. Otprilike dvije trećine odobrenih projekata se odnosi

na poljoprivredu, jednu četvrtinu od ukupnog broja čine projekti koji ne uključuju poslove vezane za poljoprivredne aktivnosti (ravnomjerno raspoređene na poslove koji se nalaze u početnoj fazi i na poslove proširenja postojećih djelatnosti), 5% se odnosi na kategoriju zapošljavanja i 2% na edukaciju. Kao što se vidi Bosna i Hercegovina iako nije punopravan član NATO-a koristi pomoć i prima sredstva za pomoć pri zbrinjavanju demobilisanog osoblja. Samim tim NATO iskazuje visok stepen razumjevanja i podrške svojim partnerima u premošćavanju problema sa kojima se suočavaju na putu integrisanja u NATO. Treba imati na umu da je tokom 2010. godine predviđeno otpuštanje 2,700 vojnika kojima ističu profesionalni ugovori jer su dostigli starosni limit od 35 godina za službu u oružanim snagama. Iako Ministarstvo odbrane i ostale strukture vlasti razmatraju njihovo što bezbolnije uključivanje u civilni život, socijalna i ekonomska situacija u BiH upućuje na to da će se i u ovom slučaju možda ponovo tražiti pomoć NATO saveza.

4.7. Međunarodni angažmani

U strategiji proširenja NATO-a važno je spomenuti i novu koncepciju vezanu uz angažman vojnih snaga izvan nacionalnih granica. Dosadašnji NATO koncept i dogovor ministara odbrane članica Saveza donešen na Samitu NATO-a u Istanbulu 2004. godine podrazumjeva je raspoloživost osam posto kopnenih snaga nekog nacionalnog kontingenta za vojne operacije izvan matične države. U međuvremenu zahtjevi za povećanjem vojnih snaga NATO-a na terenu znatno su porasli, kako zbog širenja postojećih vojnih misija tako i novih kriznih žarišta. I Bosna i Hercegovina se kao zemlja koja je ostvarila zavidan progres u reformi odbrambenih struktura našla u situaciji da mora iskazati svoju dobru volju i dati doprinos izgradnji mira i stabilnosti u svijetu. Na temelju odluka Predsjedništva BiH i Parlamentarne skupštine BiH, u operaciji potpore miru „Iračka sloboda,“ u Irak je od 2005. godine upućena jedinica Oružanih snaga Bosne i Hercegovine za uništenje neeksplozivnih ubojnih sredstava, koja se sastojala od 36 pripadnika. Za potrebe održavanja veze i koordinacije aktivnosti između zapovjednih struktura BiH i koalicijskih snaga, iz sastava Oružanih snaga BiH upućena su dva oficira za vezu sa USCENTCOM u Tampa, Florida - SAD i jedan oficir za vezu sa Multinacionalnim zapovjedništvom za Irak (MNC-I) u Bagdad. Misija jedinice je uništavala konvencionalna neeksplozivna ubojna sredstva upotrebom eksploziva na uređenim i osiguranim namjenskim lokacijama. Jedinica je obavljala misiju u skladu sa Pravilima angažovanja (Rules of Engagement- ROE), definiranim od strane ministra obrane BiH. Logističku potporu i osiguranje jedinice u pokretu i tokom rada pružale su Koalicijske snage u Iraku. Tokom sudjelovanja u misiji u Iraku, jedinica je izvršavajući

postavljene zadaće na profesionalan način ostvarila značajne rezultate kroz uništenje preko 400.000 komada raznih vrsta neeksplozivnih ubojitih sredstava. Do sada je sudjelovalo osam rotacija po šest mjeseci, a u augustu 2008. godine upućena je osma rotacija, tako da je ukupno 310 pripadnika ove jedinice sudjelovalo u misiji u Iraku. Prilikom zadnje rotacije njoj se pridružila i pješadijska jedinica a krajem 2008. godine obje jedinice su povučene iz sastave jer je prestala potreba za njihovim angažmanom. Angažiranjem pripadnika Oružanih snaga Bosne i Hercegovine u misijama potpore miru jasno je iskazano opredjeljenje BiH da, kao odgovorna članica međunarodne zajednice, želi i može pružiti doprinos zajedničkim naporima za uspostavljanje i očuvanje mira i stabilnosti u svijetu. Pored unapređenja odnosa sa koalicionim partnerima, sudjelovanjem naše jedinice u sastavu Koalicionih snaga u misiji u Iraku, pokazuje se i konkretno demonstrira učinjeni napredak u BiH, koji je u neposrednoj vezi sa procesom implementacije reforme u oblasti odbrane. Sve to stvara doprinosi kredibilitetu Bosne i Hercegovine na vanjsko političkom planu, a učešće u ovakvim i sličnim misijama ujedno otvara potencijal za angažman naših privrednih društava za sklapanje poslovnih aranžmana na rekonstrukciji države u kojoj je došlo do smirivanja situacije. Naravno i ova pogodnost se otvara kao mogućnost ali ne i pravilo. Ono što nam govore iskustva nekih drugih zemalja je, da su pojedine zemlje učešće u sličnim misijama bolje iskoristile sa aspekta svog nacionalnog ekonomskog interesa, dok neke vlade nisu uspjele osigurati sličan aranžman. Mada ovo ni u kom slučaju ne može i ne treba biti mjerilo za upućivanje vojnih snaga u misije održavanja mira, treba imati na umu da je društvo u kojem jednako participirate ipak i društvo najvećih zemalja u svijetu koje će sigurno uzeti i značajnog učešća u obnovi i rekonstrukciji te zemlje ili regiona.

5. SOCIJALNI TROŠKOVI I BENEFICIJE NATO ČLANSTVA

Proces priključenja Bosne i Hercegovine NATO savezu će nesumnjivo imati kako vojne i političke, tako i ekonomske i društvene posljedice. Sa aspekta BH društva je prema tome potrebno postaviti pitanje koji su očekivani pozitivni (beneficije) i negativni (troškovi) socijalni aspekti ulaska Bosne i Hercegovine u NATO. Kako bi jasnije utvrdili o kojim se aspektima radi pri ovom istraživanju ćemo se koristiti iskustvima drugih istočnoevropskih zemalja koje su kroz proteklih deset godina postale članice Saveza. Ponajprije je potrebno razjasniti kakva je uloga društva u procesu priključenja i daljeg članstva u NATO-u. Ovdje se prvenstveno misli na stepen pozitivne percepcije i povjerenja stanovništva u NATO i aktivnosti Saveza. Društveno odobravanje, stepen povjerenja i spremnost da se prihvate troškovi članstva se mogu provjeriti istraživanjem javnog mnijenja. Preovladavajuće mišljenje javnosti pri tome predstavlja smjernicu političkim liderima za čije sprovođenje oni snose odgovornost pred biračima. Informisanje javnosti o NATO savezu i njegovim aktivnostima, te stvaranje pozitivnog imidža igraju pritom ključnu ulogu u pridobijanju stanovništva. Drugi bitan aspekt predstavljaju prednosti članstva, koje u svakom slučaju trebaju da prevladaju troškove. U nastavku istraživanja ćemo se fokusirati na socijalne troškove i beneficije priključenja Bosne i Hercegovine NATO savezu.

5.1. Socijalni (društveni) troškovi NATO članstva

1. Prvi općedruštveni trošak je više hipotetičke prirode i rezultat historijskog nastanka i svrhe NATO saveza. Član 5. Sjeveroatlanskog ugovora kaže da se napad na jednu članicu smatra napadom na sve članice, koje su zatim obavezne reagovati. To bi značilo da se Bosna i Hercegovina u takvoj situaciji treba pridružiti odbrani napadnute zemlje članice, uz sve društvene posljedice. Mora se naglasiti da je NATO u svom postojanju samo jedan put postupio po ovom članu, i to nakon terorističkih napada na SAD 2001. godine.

2. Puno realniji su troškovi koji se vežu za povećanje budžetskih sredstava oružanih snaga u toku procesa priključenja i ispunjavanja NATO standarda. Bosna i Hercegovina, kao zemlja sa ograničenim resursima, ta bi sredstva morala preusmjeriti iz drugih prioriternih oblasti, što bi moglo odraziti na socijalnu skrb njenih građana. Iskustva proširenja saveza tokom zadnjih deset godina u Centralnoj i Istočnoj Evropi pokazuju da zemlja, kada postigne

članstvo u NATO-u, po pravilu na period od par godina povećava svoje vojne izdatke. Ovo povećanje je kratkotrajno i kroz nekoliko godina može doći i do primjetnog smanjenja vojnog budžeta. Fokusirajući se na manje zemlje članice NATO-a (Baltičke zemlje, Slovačku i Sloveniju), među koje možemo svrstati i Bosnu i Hercegovinu, primjetno je da je povećanje vojnih izdataka procentualno obimnije i dugotrajnije. Građane ovaj trošak ne bi trebalo ozbiljno zabrinjavati, jer rast vojnog budžeta se uglavnom može kompenzirati ekonomskim beneficijama euroatlanskih integracija, kako to pokazuju iskustva drugih zemalja.⁵ Bez obzira na ove projekcije vlastima će biti teško opravdati i kratkotrajno povećanje vojnog budžeta budući da građani Bosne i Hercegovine ne žele primjetna, pa čak i nikakva, povećanja budžeta za odbranu. Uz to, građani ne smatraju odbrana i sigurnost prioritetim izdatkom pri raspodjeli državnog budžeta.⁶

3. Drugi realni negativan efekat predstavlja mogućnost smrti jednog ili više naših vojnika na zadacima u NATO misijama. Za društvo i zajednicu ovo predstavlja ozbiljan teret i moguću prepreku ka sudjelovanju u misijama Saveza. U Bosni i Hercegovini 53% građana nikako ne podržava učešće pripadnika oružanih snaga u međunarodnim mirovnim misijama, do je 40% onih koji to podržavaju. Dalje, skoro dvije trećine građana prihvataju samo sudjelovanje u misijama humanitarnog karaktera, naspram trećine koja odobrava neku vrstu borbene misije.⁷ Uzimajući u obzir ove podatke smrt bosanskohercegovačkih vojnika bi mogla izazvati neslaganje društva sa međunarodnim misijama mira. Njemačka, a i druge članice se suočavaju sa velikim poteškoćama da objasne javnosti razloge učešća njihovih vojnika u mirovnim operacijama u svijetu, pogotovo kada uključuju upotrebu vojne sile. Tako u Njemačkoj, koja je do sada u Afganistanu izgubila 30 vojnika, ovo pitanje postaje jako osjetljivo, posebno u vrijeme izbora. Nove zemlje članice NATO-a su kumulativno u Afganistanu izgubile 32 vojnika, gdje Rumunija prednjači sa 11, a Poljska sa 9,⁸ što međutim u tim zemljama do sad nije izazvalo značajnije negodovanje javnosti. Poljski gubitci od 23 vojnika u Iraku već jesu. Ovo može upućivati na to da postoji određena tolerancija prema pogibiji manjeg broja vojnika na međunarodnim zadacima.

⁵ NATO Press release: PR/CP(2009)009

⁶ Anketa CSS-a

⁷ Anketa CSS-a

⁸ <http://icasualties.org/oef/>

4. Bosna i Hercegovina se ne smatra terorističkom metom i opasnost od terorizma joj prijete tek kao tranzitnoj zemlji prema zapadnoj Evropi. Postavlja se pitanje da li se sudjelovanjem u NATO misijama BiH „vezuje za zapad“ i time postaje moguća nova meta teroristima? Ovdje je s jedne strane potrebno razlikovati teroristički napad na teritoriji BiH i napad na građane i imovinu BiH van zemlje, te s druge strane napad stranih terorista i napad takozvanih „domaćih“ ili „home-grown“ terorista. Smatra se da je teroristički napad na tlu BiH malo vjerojatan, te glavnu opasnost predstavljaju eventualni napadi na BH građane i imovinu u inostranstvu. Ova opasnost, koja uglavnom predstavlja napad na BiH kao dio „zapada“ je ipak donekle predvidiva. Naime, glavno određivanje meta se dešava kroz negativnu medijsku eksponaciju u zemljama gdje je napad moguć, te ju je moguće izbjeći promišljenom diplomatijom.

5. Jedan čisto budžetski trošak predstavlja medijsko-informativna kampanja o NATO savezu usmjerena prema BH javnosti. Većina javnosti podrazumjeva da mediji ne posvećuju dovoljno pažnje procesu integracije u NATO savez⁹, što se može potvrditi čestim svrstavanjem pristupanje NATO pod široku medijsku (i političku) složenicu „evroatlanske integracije“. Informativna kampanja, koja treba da traje nekoliko godina na cijelom teritoriju zemlje, imala bi za cilj da informiše građane tome šta je NATO i koje je mjesto i svrha BiH u tom Savezu. Takva kampanja je u Sloveniji pokrenuta 2001. godine, dvije godine prije referenduma o pristupanju Savezu. Kampanja se sastojala od informativnih emisija i brošura, javnih predavanja, telefonske info-linije, te web stranice. Rezultat je ponajprije bio problematizovanje i otvaranje rasprave o pristupanju NATO-u ali je u krajnjoj instanci dovelo do velikog odziva na referendumu i čvrste odluke o članstvu. Napomenuli bi da referendum o pristupanju NATO savezu nije obaveza, već su se neke zemlje, poput Mađarske i Slovenije, za njega odlučile na osnovu svojih unutrašnjih procjena.

6. Već je spomenut referendum, te bi jedan takav trošak bio povezan za eventualno održavanje referenduma o pristupanju NATO-u. Građani BiH se trenutno ne zalažu za raspisivanje referenduma, te njih 47% smatra da referendum po ovom pitanju nije potreban (naspram 37% koji ga zagovaraju). Ovakav rezultat i ustupanje donošenja odluke predstavničkim tijelima također može biti rezultat nedovoljne informiranosti građana, ili pak trenutne medijsko-negativne konotacije pojma „referendum“, koji se često veže za secesiju određenih dijelova BiH.

⁹ Anketa CSS-a

5.2. Socijalne (društvene) beneficije NATO članstva

1. Osnovna i historijska beneficija NATO članstva se očituje u ograničavanju mogućnosti napada na državu članicu izvana, kako bi napad na jednu članicu pokrenuo vojno-politički odgovor svih članica. Ova kategorija je od posebnog značaja nekim novim članicama, pogotovo baltičkim zemljama, gdje je u javnosti postojala opasnost od moguće buduće ekspanzije Rusije. Kad je Bosna i Hercegovina u pitanju, ovaj se aspekt ne može u potpunosti primjeniti, budući da ne postoji realna vojna prijetnja van zemlje. I javno mnijenje potvrđuje ovaj stav tako što navodi kriminal (52%) i korupciju (46%) kao najveće opasnosti po sigurnost zemlje, te ekonomsko-socijalne faktore (29%), daleko ispred mogućnosti obnove ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije i etničkih sukoba (oba 28%). Ove zadnje dvije kategorije, koje mogu da sadrže vojnu dimenziju, su samo djelimično međudržavnog karaktera. Dalje, kako su se manje više sve države okruženja opredjelile za evroatlanske integracije, postoji mala vjerovatnoća da će članstvo u NATO i pozivanje na član 5. Sjevernoatlanskog ugovora biti primjenjiv u slučaju Bosne i Hercegovine.

2. Od većeg značaja za BiH je povećan napor koji bi se pristupanjem u NATO eventualno uložio u borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, prethodno identifikovanih kao glavne prijetnje po sigurnost zemlje. Kroz proces priključenja, te prilagođavanja oružanih snaga NATO standardima, povećat će se transparentnost, te regulisati pitanje odgovornosti i sankcionisanja eventualnih zloupotreba, prvo u strukturama odbrane a potom i ostalim strukturama vlasti. Što se tiče borbe protiv korupcije i kriminala na nivou države, iskustva drugih zemalja su dvojaka. S jedne strane, smanjenje direktne vojne prijetnje državi omogućio je pojedinim državama da se fokusiraju na druge sigurnosne prijetnje. Neke države se pak nisu odlučile ojačati borbu protiv kriminala i korupcije, uprkos inicijativama saveza i njenih članica. Iskustvo Bugarske, koja je pristupila NATO-u 2004. godine, pokazuje da članstvo u Savezu ne znači nužno smanjenje korupcije i kriminala. Bugarska je, pogotovo u toku protekle dvije godine, redovito demonstrirala da nije u stanju i da nema potrebnu političku volju da se suoči sa ovim problemima. Uz ovo je potrebno napomenuti da stanovništvo BiH većinom smatra da Bosna i Hercegovina, sa sigurnosnog aspekta, prvo treba postati članica Evropske unije, dok manje od trećine preferira članstvo u NATO. Postavlja se pitanje da li je pojačanu borbu protiv kriminala i korupcije moguće efikasnije sprovesti pod okriljem EU ili pak NATO-a?

3. Dugoročno gledano se ulaskom u NATO i institucionalizacijom sigurnosti u širi međuregionalni kontekst jačaju pretpostavke za konsolidaciju demokratije. Ovdje su bitna dva momenta; s jedne strane proces institucionalizacije sigurnosnog sektora podstiče i nužno uslovljava donošenja zakona i regulativa koji se tiču znatno šireg spektra društva. Tako su zemlje potencijalne članice dužne da preispitaju nacionalnu legislativu, te istu učine kompatibilnom NATO standardima, kako bi se omogućilo i olakšalo funkcionisanje unutar Saveza. Tu se mogu navesti primjeri zakona o tajnosti podataka, prevoza opasnih materija, graničnoj sigurnosti, civilno-vojnoj saradnji u oblasti katastrofa i sl. Sve države članice Saveza su morale proći ovaj proces harmonizacije domaće legislative. Drugi momenat se tiče omogućavanju domaćim ljudskim resursima, koji su se prethodno bavili vojnim aspektima sigurnosnog sektora, da se fokusiraju na druge aspekte sigurnosti, poput ekonomske i socijalne, te ljudske sigurnost. Prebacivanje fokusa na ove sigurnosne aspekte bi imalo direktan uticaj na osjećaj sigurnosti kod stanovništva, te bi pridonio postizanju pozitivnih rezultata u borbi protiv korupcije i kriminala. Skupa se efekti institucionalizacije sigurnosti kroz pristupanje NATO savezu mogu mjeriti kroz povećanje političke stabilnosti u zemlji, te političke klime i kulture koja bi se usmjerila sa rasprava o egzistencijalnim prijetnjama ka tehničkim aspektima sigurnosti.

4. Jačanje regionalne saradnje je s jedne strane pozitivan aspekt priključenja NATO-u, a sa druge uslov pristupanja Savezu. NATO kroz Membership Action Plan (MAP), čija je svrha pripremanje zemalja za članstvo, naglašava potrebu da države riješavaju svoje međunarodne sukobe na miroljubiv način poštujući principe OSCE-a, te da teže dobrosusjedskim odnosima.¹⁰ Dobrosusjedski odnosi pridonose smanjenju sigurnosnih prijetnji, te jačanju ekonomske, vojne, kulturne i druge oblike saradnje. Konkretno se ovaj aspekt odnosi na potpisivanje i održavanje široke oblasti bilateralnih i multilateralnih sporazuma; od carinskih propisa i viza, kulturne saradnje, do razmjene povjerljivih informacija. Međutim, ovo pitanje može biti osjetljivog karaktera, pogotovo kada su u pitanju nacionalne manjine koje žive van matične države. Kao uspješan primjer saradnje možemo navesti odnose između Mađarske i Rumunije koji su se tokom procesa približavanja zemalja članstvu u NATO i EU temeljito promijenili i poprimili prijateljski oblik. Bosna i Hercegovina također ima potrebu da ojača dobrosusjedске odnose, pogotovo sa Hrvatskom i Srbijom, s tim da je na tom planu dosta učinjeno i tokom proteklih godina.

¹⁰ <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm>

5. Jačanje pravne države, ljudskih prava i prava manjina je još jedna indirektna društvena korist pristupanja NATO-u. U pravilima sprovođenja MAP-a spominje se obaveza država da poštuju i jačaju vladavinu prava i poštivanje ljudskih prava.¹¹ Također se širom Istočne Evrope, gdje su etničke manjine bile konsekvantno marginalizovane tokom prijašnjih sistema vlasti, naglašavala potreba uspostavljanja manjinskih prava. NATO pri tom zahtjeva da buduće države članice poštuju i djeluju po normama i principima koje zagovara OSCE.¹² Ovim se aspektom stvara jedan širi normativno-pravni okvir čiji se pozitivni aspekt ogleda u jačanju građanskih prava i sigurnosti svih građana.

6. Pozitivan utjecaj na životni standard građana je aspekt priključenja NATO savezu kojem se sigurno nada veliki broj BH građana. Polovina građana je izjavila da sigurnost predstavlja osnovnu pretpostavku ekonomskog, političkog i socijalnog razvoja zemlje. U isto vrijeme 18% ispitanika očekuje apsolutan, te 38% djelimičan ekonomski prosperitet i razvoj zemlje po sticanju punopravnog članstva, naspram 13% ispitanika koji očekuju malo ekonomskih beneficija. Kad su u pitanju strane investicije 24% građana smatra da će doći do povećanja istih u kratkom periodu, 40% tvrdi isto ali dugoročno, te manje od petine građana smatra da neće doći do povećanja stranih investicija.¹³ Zanimljivo je poređenje sa ispitivanjem javnog mnijenja u Sloveniji gdje su građani uglavnom očekivali malo ekonomskih beneficija od priključenja NATO-u.¹⁴ Iskustva zemalja Istočne Evrope pokazuju da je u periodu nakon sticanja članstva u NATO-u zaista došlo do povećanja bruto domaćeg proizvoda (BDP), i to u skoro svim članicama, negdje više negdje manje.¹⁵ Postavlja se međutim pitanje da li se ova pozitivna ekonomska kretanja mogu pripisati samo članstvu u NATO? Naime, iste zemlje su u datom periodu pristupile i Evropskoj uniji, kojoj se pripisuje puno veći ekonomski stimulus, a i na početku ovog milenija došlo do nagle ekspanzije svjetske privrede. O značaju ovih faktora svjedoči i činjenica da je tokom posljednjih godinu dana, sa početkom svjetske finansijske krize, došlo do primjetnog, pa čak i dramatičnog pada BDP-a u svim novim članicama. Ako se dalje fokusiramo na granične slučaje, tj. Češku Republiku, Mađarsku i Poljsku, koje su pristupile prvo NATO-u pa zatim EU, možemo uočiti da je po pristupanju Savezu prvo došlo da pada BDP-a, a tek članstvo u EU je doprinjelo povećanju životnog standarda građana. Kako se međutim radi o razmaku od tek nekoliko

¹¹ <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm>

¹² Barany, 2003 - The Future of NATO Expansion

¹³ Anketa CSS-a

¹⁴ <http://nato.gov.si>

¹⁵ NATO Press release: PR/CP(2009)009

godina, te preklapanja procesa priključenja u obje organizacije, nemoguće je definitivno razdvojiti ekonomski učinak ova dva procesa. Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina situacija je vrlo slična; oba procesa se odvijaju simultano, a kretanja u svjetskoj ekonomiji se također reflektuju životni standard građana. Trenutno je BiH ocijenjena kao zemlja za spekulativna ulaganja, a ne investicijska, te sa visokim rizikom ispunjavanja kreditnih obaveza.¹⁶

7. Jedna od ključnih beneficija priključenja NATO savezu se odnosi na samu vojničku profesiju. Prestiž vojnika na prostorima BiH i Balkana je kroz historiju bio naročito izražajan. Vojnici (napomenuli bi „vlastiti“ vojnici) su se smatrali junacima, osloboditeljima, te su u skoro svakom pogledu idolizovani. Kroz posljednje jugoslavenske ratove slika vojnika se drastično promjenila, pa čak i slika „vlastitih“ vojnika. Vojnici i njihovi komandanti su postali ubice civilnog stanovništva, sprovodioci etničkog čišćenja i počiniooci masovnih zločina. Padu prestiža vojne profesije je doprinjelo i rasparčavanje, nacionaliziranje, te ekstremno slabljenje vojski na prostoru bivše Jugoslavije. Tako danas, tek 18% građana Bosne i Hercegovine ima potpuno, te 31% djelimično povjerenje u Oružane snage BiH. S druge strane 35% građana naprotiv nema visoko povjerenje u Oružane snage BiH, a 12% građana smatraju da nam Oružane snage nisu potrebne. Za bilo koju vojsku bi ove brojke, koje predstavljaju podršku među stanovništvom, bile poražavajuće. Ova situacija je specifična za BiH i donekle, ali manje izraženo, za susjedne zemlje Balkana i Istočne Evrope. Članstvom u NATO savezu se otvara mogućnost djelimičnog vraćanja prestiža i društvenog statusa vojnoj profesiji. Ravnopravnim sudjelovanjem BH vojnika u NATO misijama, zajedno sa vojnicima ostalih zemalja članica, te informisanjem javnosti o njihovim zadacima je moguće poboljšati percepciju stanovništva prema Oružanim snagama BiH.

5.3. Društvene dileme: za ili protiv članstva?

Za članstvo u NATO postoje određeni uvjeti koji se moraju ispuniti, pored onih iz Sjevernoatlanskog ugovora, a oni bivaju konkretizovani u saradnji sa svakom zemljom kroz MAP, a prije toga kroz „Intenzivirani dijalog“, odnosno Partnerstvo za mir. Isto tako NATO je zainteresiran da primi u članstvo države čije stanovništvo u velikoj mjeri prihvata i podržava članstvo.¹⁷ Prema anketi CSS-a Bosna i Hercegovina ispunjava ovaj uslov. Oko tri četvrtine ili 73% građana podržava priključenje BiH u NATO savez, dok 27% građana ne

¹⁶ www.cbbh.ba

¹⁷ Barany, 2003 - The Future of NATO Expansion

podržava ili se protivi članstvu. Mora se napomenuti da oko ovog pitanja ne postoji konsenzus unutar države, te tako se građani iz Republike Srpske u znatno većoj mjeri protive članstvu u NATO-u. Ova činjenica može da predstavlja problem budućim naporima priključenja. Međutim da NATO integracije nisu glavni prioritet govori podatak da bi građani prednost utroška poreskih sredstava dali ponajprije za postizanje članstva u EU (49%), te za regionalnu saradnju (30%), a tek 12% za NATO. Još je potrebno naglasiti da je iz ankete CSS-a evidentno da veliki broj građana nije imao priliku da čuje različita mišljenja o procesu integracije u NATO, kao ni o samom Savezu. Kako prema anketi dvije trećine građana nikako ili povremeno prate dešavanja u sigurnosno-odbrambenom sektoru, te samo 8% Bosanaca i Hercegovaca aktivno prati te aktivnosti, to i ne čudi. Smatra se da NATO jednostavno nije veliki prioritet, ili da će se članstvom u Evropskoj uniji automatski ispuniti i uslovi za članstvo u NATO-u. Po nekim procjenama veliki broj građana BiH i ne razumije razliku između ove dvije institucije, svrstavajući ih pod širi pojam „euroatlanskih integracija“. Može se reći da BH javnost nije raspravljala, ili rezonovala, o problematici NATO integracija. Većina stavova BH građana, osim onih vrlo općenitih, se prema tome mora uzeti sa dozom rezerve. Za ovakvo stanje nisu krivi građani Bosne i Hercegovine (javnost), već činjenica da članstvo u NATO-u, kao predmet javnosti i javnog rezonovanja, nije prerastao u društveni problem. Za ovo postoji više razloga: 1) nepostojanje dovoljne informiranosti o NATO-u; 2) nepostojanje dovoljne zainteresiranost za NATO jer prednosti članstva nisu jasne; 3) nedovoljno razvijeni društveno-demokratski poredak, te javnost koja ne shvata vlastitu ulogu u državi; 4) neosposobljenost i ne zainteresiranost medija, kao ključnih prenosnika informacija, da pokrenu javnu debatu o NATO članstvu. Stoga je jedan od izlaza iz ovakve situacije sveobuhvatna, dugogodišnja i konstantna informativnu kampanju o NATO savezu i članstvu BiH u NATO-u. Kroz period od neke dvije godine će vjerovatno biti moguće podići svijet građana o članstvu u NATO savezu, te samim tim omogućiti da se kritički očituju po tom pitanju i pruže stavove koje bi poslužile političkim liderima u daljem procesu NATO integracija.

6. ČLANSTVO U NATO-U I NJEGOVE ALTERNATIVE

Ulazak Bosne i Hercegovine u NATO savez svakako neće biti niti jednostavan niti lak posao. Neophodno je shvatiti da proces ulaska određene zemlje u NATO ne zavisi samo od države ili vojske, već i od svih njenih građana i ostalih subjekata koji će aktivno učestvovati u ovim procesima. Ono što je nesporno je činjenica da u svakoj zemlji koja teži ovakvim procesima postoje i oni koji se tome protive, smatrajući ulazak u jednu organizaciju kao što je NATO nepotrebnim i suvišnim. Dok određene strukture smatraju da Bosna i Hercegovina ne treba da ima svoje Oružane snage, da treba da bude demilitarizovana, te se zalaže za rješavanje sukoba mirnim putem, postoje i oni koji se ulasku u ovu organizaciju protive iz nekih ličnih, moralnih ili nekih sličnih razloga. I jedni i drugi bi bili u pravu kada bi NATO u današnje vrijeme bio ono što je bio u periodu Hladnog rata, ili kada bi donosio odluke bez saglasnosti svih država članica. Oni koji smatraju da Bosna i Hercegovina treba da bude demilitarizovana država, često u argumentaciji koriste primjer Islanda koji je član NATO-a a ne posjeduje vlastite oružane snage. Ono što ne uzimaju u obzir prilikom te komparacije je, da je Island jedna od država osnivača NATO-a, te da su međunarodne prilike koje su vladale prije 60 godina izgledale sasvim drugačije od vremena u kojem danas živimo. Slična konstatacija odnosi se i na sadašnje oružane snage koje imaju sasvim drugačiju svrhu i misiju od one na koju smo navikli u prošlom sistemu. Oružane snage BiH u današnjem okruženju zasigurno ne možemo posmatrati ni kroz prizmu svih onih dešavanja 1990. godine do danas. Savremene oružane snage u Evropi više ne služe u tradicionalne odbrambene svrhe, jer direktne konvencionalne prijetnje na koje bi te vojske mogle da odgovore više ne postoje. Moderne oružane snage danas štite interese država na druge načine, bilo to kroz aktivno sudjelovanje u multilateralnim procesima na izgradnji mira i sigurnosti u svijetu, ili kroz pasivno preventivno djelovanje na vojno političkom ili čak ekonomskom planu. U tom kontekstu ni uloga Oružanih snaga BiH danas sigurno nije čisto odbrambena, a još manje osvajačka, već bi trebala biti posmatrana kao bitan faktor unutrašnje i vanjske politike zemlje. Upravo je ulazak Bosne i Hercegovine u NATO jedan od načina da se svi eventualni sukobi i krizne situacije preduprije, te rješavaju demokratskim, umjesto vojnim sredstvima. Danas je NATO prvenstveno politička, pa tek onda vojna organizacija. To je osnovna pretpostavka koja se mora imati u vidu kako bi se uopšte moglo razmišljati o nekoj boljoj budućnosti, gdje će se upravo NATO pojavljivati kao garant mira i sigurnosti, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u regionu i šire. Kao argumente za neulazak Bosne i Hercegovine u NATO često se navode i stavovi da će članstvo dovesti do povećanja obima kršenja osnovnih ljudskih prava

ili izglednijih mogućnosti da država postane meta terorističkih napada. Međunarodno okruženje u kojem živimo vjerovatno neće biti imuno na ovakve pojave ali niko ne može dati garanciju da ćemo biti izolovani od takvih slučajeva u slučaju neulaska u NATO. Čak šta više, članstvo nudi određene instrumente kojima se može uticati da se ovakve neželjene situacije izbjegniju ili ako se već dogode da se što adekvatnije odgovori na njih. Sagledavajući učešće naših pripadnika u mirovnim misijama, što izaziva značajnu dozu podozrenja javnosti prema članstvu u NATO-u, treba imati na umu i činjenicu da u krajnjoj istanci to ipak lična odluka svakog pojedinca. Svaki pripadnik profesionalnih oružanih snaga dobrovoljno se odlučio za profesiju kojom se bavi, a samim tim morao je biti i svjestan rizika koju ona može nositi. Ovakvih i sličnih argumenata, te različitim pogledima o negativnim i pozitivnim posljedicama članstva Bosne i Hercegovine u NATO-u sigurno bi mogli posvetiti još mnogo prostora ali smatramo da smo obuhvatili najvažnije dileme koje se javljaju u političkom i javnom obitovanju. U nekim razmatranjima mogu se čuti i određeni stavovi o opciji neutralnosti države kao mogućnosti za pozicioniranje u međunarodnim odnosima. Stoga ćemo djelimično pokušati iznaći adekvatne argumente koji bi se odnosili i na jedan ovakav mogući scenario.

6.1. Neutralnost kao alternativa

Proglašavanje vojne neutralnost podrazumjeva da velike sile priznaju i garantuju neutralnost zemlje koja je proglašava. Bosna i Hercegovina je mala zemlja okružena u širem kontekstu NATO i EU članicama i samoproглаšenje neutralnosti bi bilo odsustvo objektivnog sagledavanja političkog okruženja. Slučaj Švajcarske ili Švedske potpuno je drugačiji od slučaja naše zemlje. To su države višestoljetne stabilnosti i neutralnosti, kojima svi međunarodni faktori priznaju neutralnost. BiH sigurno ne bi mogla računati na isti tretman od strane velikih sila. Bosna i Hercegovina bi teoretski mogla da uđe u EU, a ostane van NATO-a, kao što su to učinile zemlje poput Irske, Austrije, Finske, Švedske, Malte i Kipra. Samo članstvo u EU je solidna garancija sigurnosti i ekonomskog razvoja. Pri tome ne treba zaboraviti da i EU ima autonomnu zajedničku sigurnosnu i odbrambenu politiku i sopstvene vojne snage, doduše, za sada nedovoljno razvijene. Iako bi se ulaskom u NATO smanjila šansa za konvencionalni i simetrični napad neke države na BiH, teoretski se povećava njena izloženost novim transnacionalnim i asimetričnim prijetnjama kao što je, npr. međunarodni terorizam ili organizovani kriminal. Sa tog stanovišta bilo bi poželjno ostati neutralan i ne sudjelovati ni u kakvim međunarodnim vojnim koalicijama na osiguranju mira i sigurnosti u svijetu. Ali ako posmatramo hipotetički, možemo li ustvrditi sa sigurnošću da je Austrija

imunija, od recimo njenog susjeda Mađarske na savremene prijetnje. Vjerovatno se jednu takvu sigurnosnu procjenu se ne bi usudio dati niti jedan ozbiljniji analitičar. Pri tome ne treba zanemariti ni činjenicu da ove zemlje, uprkos deklariranoj neutralnosti, učestvuju u brojnim misijama mira u svijetu obezbjeđujući svoj doprinos kroz logističku podršku, bilo u transportu, medicinskim uslugama ili sličnim aktivnostima. Stoga se sa pravom možemo i zapitati, da li je u savremenom međunarodnom okruženju uopšte i moguće govoriti o vojnoj neutralnosti na međunarodnoj sceni. Proglašavanje vojne neutralnosti Bosne i Hercegovine u sadašnjim okolnostima bila bi nezrela politička odluka i uzrokovala bi veoma negativne vanjsko političke posljedice po našu zemlju. Međunarodna zajednica je puno investirala u izgradnju našeg odbrambenog sistema i jedna takva odluka bi sasvim sigurno predstavljala veoma negativnu percepciju naše zemlje, posebno u odnosima sa SAD-om i nekim velikim evropskim zemljama koje su podnijele najveći teret podrške.

6.2. Vojni, politički i ekonomski aspekt

Članstvo Bosne i Hercegovine u NATO savezu je vjerovatno najekonomičnije rješenje od bilo koje druge alternative na osiguranju kvalitetnog sigurnosnog okruženja građanima. Sa znatno manje finansijskih resursa postižu se standardi njenih profesionalnih oružanih snaga i kredibilniji međunarodni položaj u sistemu kolektivne sigurnosti. Osim toga, primjeri novih članica NATO-a pokazuju da percepcija sigurnosti privlači investicije i pogoduje razvoju ekonomije. Ne smijemo zanemariti ni jačanje političkog ugleda, odnosno poboljšanja pozicija naše zemlje u razmatranju bilateralnih i multilateralnih pitanjima međunarodne politike. Članstvo u NATO-u za BiH je potrebno iz sigurnosnih, političkih i ekonomskih razloga pa ćemo još jednom podsjetiti na njihove najvažnije odlike, uz posvećivanje malo većeg prostora ekonomskim elementima.

Sigurnosni i vojni razlozi. Pristupanjem NATO-u Bosna i Hercegovina bi sebe dovala u položaj da joj garanciju njene sigurnosti pruža najmoćniji vojni savez na svijetu. Pripadajući kolektivnom sistemu sigurnosti, BiH bi stekla za bliže saveznike neke od vojno najuticajnijih i najznačajnijih zemalja na svijetu, uključujući i Sjedinjene Američke Države. U sadašnjim okolnostima jasno je da BiH ne može samostalno pružiti potreban stepen sigurnosti svojim građanima jer za to ne postoje političke, odbrambene i ekonomske pretpostavke.

Politički razlozi. BiH bi kao NATO članica učvrstila svoj demokratski put i razvoj. Kao savez razvijenih demokratskih zemalja članstvo u NATO-u predstavlja izuzetno značajan simbolički pomak u građenju demokratskog potencijala bilo koje zemlje. Pristupanjem ovom savezu, BiH bi sebi obezbijedila prijeko potrebnu političku stabilnost i čvrstu osnovu građenja prijateljskih odnosa sa susjednim zemljama i evropskim i svijetskim silama. Članstvo u vojnom savezu zapadnih demokratija bi dodatno afirmisalo demokratske težnje i kapacitete BiH. Sve zemlje bivšeg Istočnog bloka su prije ulaska u EU postale članice NATO-a. Imajući ovo u vidu, možemo zaključiti da bi prijem u Sjevernoatlantski savez trebao doprinijeti ubrzanom integrisanju u Evropsku uniju. Sve zemlje u bližem i daljem okruženju (izuzev Srbije u sadašnjim političkim okolnostima) nedvosmisleno su postavile članstvo u Savezu kao svoj primarni vanjsko politički cilj.

Ekonomski razlozi. Članstvo u NATO-u stvara pretpostavke za prijeko potrebnu ekonomsku stabilnost i rast stranih ulaganja. Činjenica da je neka zemlja članica ove Alijanse svjedoči o njenoj punoj političkoj i ekonomskoj stabilnosti, što ohrabruje potencijalne investitore da slobodno ulažu u njenu ekonomiju. Iskustva Istočno-evropskih zemalja koje su prolazile kroz tranziciju tokom 1990-ih godina, ilustruju nam da su direktna strana ulaganja doživjela ogroman uspon nakon prijema ovih zemalja u NATO. Eventualna odluka o ne pridruživanju NATO-u vodila bi do drastičnog povećala troškove odbrane. Bosna i Hercegovina bi bila prinuđena da samostalno garantuje sigurnost svojim građanima, pa bi bilo neophodno da razvije daleko širi dijapazon vojnih kapaciteta a samim tim i da investira mnogo značajnije finansijske resurse. Ulaskom u kolektivni sistem sigurnosti, Oružane snage BiH bi mogle da se specijalizuju i profesionalizuju u skladu sa potrebama i zajedničkom raspodjelom odgovornosti unutar NATO-a, te bi na taj način rasteretile domaći budžet. Članstvo u Savezu i mogućnosti koje se otvaraju na ekonomskom planu za nove države je više nego poželjno. Tako modernizacija oružanih snaga ne podrazumijeva masovnu kupovinu američkih proizvoda, kao što to promoviraju neki oponenti članstvu (npr. Poljaci su zadržali puške AK47 nakon pristupanja u NATO), niti drastična povećanja vojnog budžeta (male zemlje kao što je Češka su čak profitirale od članstva: dok su Česi izdvajali 2% svog BDP-a za vojni budžet, iz zajedničkog budžeta NATO-a povlačile su oko 1.5 puta više).

Članstvo u NATO-u nije promijenilo, na primjer geografski položaj Poljske, ali je u percepciji investitora nakon priključenja NATO-u prihvatljivost države dobila sasvim novu dimenziju. U bosansko-hercegovačkim prilikama, članstvo u NATO-u neće premjestiti BiH sa

Balkana, ali će je sačuvati od “balkanizacije”. U teoriji veza između članstva u NATO-u i povećanog priliva stranih investicija nalazimo mnogo koincidencija. Klima sigurnosti uključuje političku stabilnost, poštovanje privatnog vlasništva i primjenu zakona. Svi ovi argumenti su usko povezani sa zahtjevima određenoj zemlji da postane punopravna članica NATO-a. Članstvo u NATO-u je zemljama koje su pristupile ovom savezu donijelo ekspanziju stranih ulaganja, pa su se tako u nekim zemljama ta ulaganja trostruko povećala. Razloge za ovakve pozitivne promjene treba tražiti u političko-sigurnosnoj stabilnosti iza koje stoji Alijansa kao garancija da se kapital i novac investitora ulažu u siguran region. Samo sigurna Bosna i Hercegovina, kao članica NATO-a i EU-a, može postati ekonomski razvijena i prosperitetna država koja će povećati svoje blagostanje, kao i standard i socijalnu sigurnost svojih građana. Poznato je da osjećaj sopstvene nesigurnosti vrlo često vodi ka povećanju osjećaja društvene nesigurnosti. Takva vrsta nesigurnosti često izaziva asocijalno, a u određenim slučajevima i ekstremno ponašanje pojedinaca a samim tim i društva. Nasuprot tome, stabilna ekonomska situacija doprinosi osjećaju društvene sigurnosti, smanjuje socijalne tenzije i čini društvo sređenijim. U praksi to podrazumjeva više sredstava za socijalne programe i ostale društvene pogodnosti koje pruža država. Politička stabilnost koju garantuje članstvo u NATO-u pozitivan je signal za strane investitore. Velike investicije u principu dolaze iz kompanija koje potiču iz zemalja članica NATO-a. Iskustva pokazuju da značajnije kompanije u korak prate politiku NATO-a. Ono što je najvažnije kada se radi o investiranju je činjenica da se odluke o investiranju donose u vrlo kratkom roku, a za zemlju članicu NATO-a nema potrebe da se provode analize sigurnosne situacije koje traju jednu ili više godina. Pod sigurnosnim kišobranom NATO-a, koji je uspostavljen netom po završetku II Svjetskog rata, Evropa je uspjela izgraditi prosperitetnu i integrisanu ekonomiju, baziranu na principima liberalno demokratskog uređenja. Kao nestabilna i resursima ograničena zemlja, politička i ekonomska perspektiva BiH je u što bržem integrisanju u evroatlantske strukturame. Ukoliko stvari krenu u suprotnom pravcu, na kratkoročnom planu možda nećemo osjetiti sve posljedice, ali će dugoročno negativni efekti uzeti danak jedne takve političke odluke. Stoga možemo reći da BiH nema baš puno izbora i alternativa. Članstvo u EU je objektivno još uvijek prilično daleko a *status quo* bi nas udaljio i od mogućnosti koje nam pruža ova prva izvjesna stepenica na euro-atlanskim integracijama. Ako ne iskoristimo priliku da se uključimo u globalne procese, odnosno ne iskoristimo blagonaklonost članica NATO-a u politici otvorenih vrata za članstvo, rizikujemo da ostanemo na marginama društvenog razvoja koje može imati nesagledive posljedice po generacije koje dolaze. Stoga je neminovno da sa puno kritičke pažnje sagledamo sve moguće troškove i koristi koje nosi

odluka o pristupanju Alijansi uspješnih i modernih država, koje svojim građanima omogućuju najveću moguću mjeru zaštite ljudskih prava i ostalih građanskih sloboda. I ovo istraživanje imalo je za cilj da pruži svoj skromni doprinos kvalitetu javne rasprave o ovom veoma bitnom vanjsko političkom pitanju koje je ujedno i od neizmjernog značaja za budućnost svih građana Bosne i Hercegovine.

7. ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Ako pokušamo da bez prejudiciranja sagledamo argumente koji su iznijeti u ovom istraživanju, ipak se stiče dojam da su prednosti članstva u NATO-u izraženije u odnosu na troškove koji proizilaze iz istog. Ova možda pomalo i subjektivna procjena bazirana je uglavnom na iskustvima zemalja Centralne i Istočne Evrope koje su postale članice NATO-a i ostvarile znatan napredak na svom političkom, vojnom i ekonomskom planu. Za jednu malu zemlju, koja je geopolitički i geostrateški pozicionirana na Zapadnom Balkanu, potencijalni rizici u izgradnji samostalnog sektora sigurnosti su ipak preveliko breme. Sa stanovišta izraženih stavova javnog mnijenja bilo bi učinkovitije i poželjnije ako bi se Bosna i Hercegovina mogla priključiti Evropskoj uniji i u okviru te evropske porodice tražiti svoj ekonomski prosperitet i sigurnost na vojno političkom planu. Na žalost, jedan ovakav željeni scenario nije u skladu sa realnim političkim opcijama i predstavlja pomalo utopistički pogled na međunarodni poredak. Ono što Bosna i Hercegovina ima u svojoj vanjsko političkoj perspektivi je realna šansa da se integriše u savez Alijanse u dogledno vrijeme, naravno pod uslovom da nastavi sa ispunjavanjem dogovorenih obaveza i ako sveukupni politički ambijent bude išao u prilog toj nakani. Pri tome treba imati na umu, da je to recimo i neki racionalan put koje su skoro sve nove članice EU slijedile (izuzev Kipra). Tako su ove zemlje prvo postale punopravne članice NATO-a a potom aplicirale za punopravno članstvo u EU. To ujedno znači i da su integracije u NATO i EU kompatibilne i ispunjavnje uslova za članstvo u NATO-u ujedno je stvaranje uslova za brže integrisanje u EU. Bosna i Hercegovina je potrebna kako vojno politička stabilnost, tako možda u u većoj mjeri ekonomska stabilnost. Opšteprihvaćeno je da se integracija u EU sagledava sa aspekta ekonomske stabilnosti ali ne treba zanemariti činjenicu da je vojno politička sigurnost preduslov ekonomskog napretka. Također, tu je i veoma bitan segment ekonomske saradnje koji smo naveli u istraživanju, jer NATO nije organizacija koja počiva samo na vojno političkoj saradnji, već je i ekonomski elemenat prilično zastupljen. Kao što smo već iznijeli za pravilnu vanjsko političku procjenu vezanu za integrisanje u NATO bitno je objektivno sagledati sve opcije koje nam stoje na raspolaganju. Možda je jedan od najvažnijih argumenata onaj koju smo ponudili na samom početku istraživanja a odnosi na ono šta se nudi kao alternativa ako odlučimo da zauzmemo politički kurs koji isključuje članstvo u NATO-u kao mogućnost. Da li postoji povoljniji način da artikulišemo svoje ciljeve vanjske politike i osiguramo prosperitet građana bez uključivanja u organizaciju koja je ipak bazirana na najvišim postulatima liberalne demokratije koji trenutno postoje u svijetu.

ANEX I

Istraživanje stavova javnosti o pridruživanju BiH NATO savezu

Istraživanje u okviru ovog rada sprovedeno je da bi se dobili odgovori na dva istraživačka pitanja: (1) Kakav je stav građana Bosne i Hercegovine po pitanju članstva u NATO savezu? i (2) Koji su činioci povezani sa ekonomskim aspektima NATO integracija? Glavni interes ove studije predstavljaju spoznaje i stavovi građana o pridruživanju Bosne i Hercegovine NATO savezu generalno, te uvid u razmišljanja bosnasko-hercegovačkih građana o pridruživanju BiH NATO-u. Prikupljanje podataka kroz anketna pitanja o pridruživanju Bosne i Hercegovine NATO savezu, tema je koja je dosad bila zapostavljena kao predmet istraživanja u BiH, te je poređenje rezultata ankete sa sličnim istraživanjima na području jugoistočne Evrope, još jedan od ciljeva ove studije. Informacije o pogledima i stavovima bosnasko-hercegovačkih građana o pridruživanju NATO savezu su sakupljane putem anketnog upitnika, a zaključci su zasnovani na odgovorima 1500 anketiranih ispitanika. Registrovano je da su se građani Bosne i Hercegovine, čiji je stav pozitivan po pitanju članstva BiH u NATO savez, izjasnili sa 73%, dok se njih 27% izjasnilo negativno o pristupanju BiH u NATO savez. Kao posebno značajni činioci kojima se obrazlažu razlozi pristupanja NATO savezu, ističu se stavovi građana vezani za povećanje sigurnosti uključivanjem u kolektivni sistem odbrane. Istraživanje je također provedeno s ciljem utvrđivanja razlika između pristalica i protivnika pridruživanja Bosne i Hercegovine NATO savezu, te da se potvrde ili odbace postavljeni kriteriji na temelju kojih su analizirani rezultati za i protiv. Također, ova analiza pokazuje kako integracija u NATO savez nema samo vojnu, već i snažnu političku i ekonomsku komponentu, te da u NATO ulazi društvo u cjelini, a ne samo oružane snage. Upravo iz tih razloga za očekivati je da će se širi dijelovi društva uključiti u javnu raspravu o NATO integracijama. Uporedo sa procesom istraživanja, vjerujemo da će početi i javna debata oponentata i onih koji podržavaju pridruživanje BiH u NATO savez, na koju će, nadamo se, imati uticaja i ovo istraživanje. Stoga, imajući u vidu nedovoljnu informisanost šire javnosti o ovoj temi, Centar za sigurnosne studije želi kroz ovaj metodološki pristup dati svoj naučno istraživački doprinos što kvalitetnoj javnoj raspravi.

U vremenu kada se Bosna i Hercegovina nalazi na putu u NATO, a vrijeme do primanja u punopravno članstvo postaje sve kraće i sve izglednije, još uvijek se uočava određena pasivnost javnog mnijenja o tom pitanju. Jedan od najvažnijih faktora koji utiče na

oblikovanje javnoga mnijenja su stavovi građana, koji imaju različite pristupe skoro svim društvenim, političkim, ekonomskim i socijalnim pitanjima u bosansko-hercegovačkom društvu, pa tako i pristupanju Bosne i Hercegovine NATO savezu. U tom kontekstu Centar za sigurnosne studije je sproveo istraživanje koje je trebalo definirati stavove dijela građana o ulasku Bosne i Hercegovine u NATO, kao i njihovu percepciju NATO-a u ekonomskim dimenzijama. Rezultati istraživanja su pokazali kako veliki broj građana podržava pristupanje Bosne i Hercegovine NATO savezu, ali isto tako jedan dio građana se zalaže za raspisivanje referenduma o pristupanju Bosne i Hercegovine NATO-u. To znači da je potrebna široka javna rasprava i predstavljanje građanima potpune, tačne i nepristrane informacije o koristima i troškovima ulaska ili neulaska Bosne i Hercegovine u NATO savez, te mogućnostima drugih sistema sigurnosti i troškovima njihovog razvoja. Nepostojanje šire rasprave o ovoj temi, te nedostatak istraživanja, razlozi su zbog kojih smatramo da treba pokrenuti široku javnu raspravu koja će kao rezultat imati ozbiljno sagledavanje mogućnosti ulaska Bosne i Hercegovine u NATO savez. Početkom marta 2009. Centar za sigurnosne studije pokrenuo je istraživanje stavova građana u Bosni i Hercegovini o različitim aspektima učlanjenja Bosne i Hercegovine u NATO savez. *Istraživanje je dio projekta "NATO: Troškovi i beneficije pridruživanja BiH NATO savezu"*, čiju realizaciju je omogućila ambasada Velike Britanije u Bosni i Hercegovini. Ovom prilikom iskazujemo i zahvalnost na višestrukoj pomoći ambasadi Velike Britanije u BiH, predstavnicima svih institucija koji su učestvovali u ovom istraživanju, te građanima Bosne i Hercegovine koji su aktivno participirali u anketiranju. Nadamo se da će vam rezultati istraživanja pomoći u daljem radu, kako na način što će pružiti neophodne podatke, tako i što će vam olakšati komunikaciju sa onima koji misle isto, slično ili različito o ovom veoma važnom pitanju za građane BiH.

Cilj ovog istraživanja je bio utvrditi informacije o pogledima i stavovima bosansko-hercegovačkih građana o pridruživanju Bosne i Hercegovine NATO savezu, kao i njihovu percepciju NATO-a u ekonomskim okolnostima. Istraživanje u okviru ovog rada sprovedeno je da bi se dobili odgovori na dva istraživačka pitanja. Prvo pitanje glasi: (1) Kakav je stav građana Bosne i Hercegovine po pitanju članstva u NATO savezu? Drugo istraživačko pitanje, na koje će ovaj rad pokušati dati odgovor, jeste sljedeće: (2) Koji su činioci povezani sa ekonomskim aspektima NATO integracija? U okviru ovog rada biće učinjen napor da se utvrdi koji su unutrašnji i vanjski činioci povezani sa ekonomskim aspektima NATO integracija. Istraživanje je provedeno metodom ličnog intervjua, na reprezentativnom uzorku odrasle populacije u Bosni i Hercegovini (18+ godina), veličine uzorka N=1500 slučajno

odabranih ispitanika, stratificiranom prema regijama i veličini naselja, prema popisu stanovništva iz 1991 godine. U svakoj ispitnoj jedinici provodio se slučajni izbor metodom "šetnje u koracima" (random walk technique), te se zatim na svakoj adresi, u svakom kućanstvu i ulici od svih članova kućanstva starih 18 i više godina odabirao "glavni" ispitanik. Među populacijom građana Bosne i Hercegovine analizirali smo: glavne procjene prijetnji po sigurnost građana, praćenje izgradnje sigurnosno-odbrambenog sektora, stavove građana o NATO savezu, te ekonomski aspekt NATO integracija. Anketiranje je obavljeno u vremenu od 1.4. do 30.4. 2009. godine. Za analizu rezultata korišten je standardni Statistički paket za društvena istraživanja (SPSS) verzija 16.0.

Ukupan broj respodenata koji su uredno i potpuno ispunili upitnike bio je 1500. Prosječna starosna dob ispitanika bila je $30-34 \pm 2.57$ (SD) godine, a najveći broj respodenata imalo je starosnu dob od 18 do 24 godine, što je ukupno 481 (32.1%).

Od ukupnog broja ispitanika ($n=1500$), bilo je 761 (51%) žena i 735 (49%) muškaraca. Među ispitanicima bilo je 713 (48%) Bošnjaka, 536 (36%) Srba, 175 (12%) Hrvata i 62 (4%) ostalih. Iz reda Bošnjaka ($n=1500$), bile su 47% žene i 49% muškarci, a iz reda Srba bile su 39% žena i 34% pripadnika muškog spola. Iz reda Hrvata bile su 15% žene i 9% muškarci, a respodenti koji su se izjasnili kao Ostali bili su 5% žene i 4% pripadnika muškog spola.

Među ispitanicima, 68% ispitanika ima srednju stručnu spremu, višu i visoku školsku spremu ima 27% ispitanika, 8% ispitanika je sa osnovnom, a samo 0.7% ispitanika nema školske spreme. Zaposlenost je zastupljeno u veoma visokom stepenu 47% ispitanika, 28% je onih koji pohađaju srednju školu ili fakultet, nezaposlenih je 18%, a penzionera ukupno 7%.

- Anketiranje i ispitivanje stavova građana BiH o pridruživanju NATO savezu obrađivalo je nekoliko pitanja. Prva tri pitanja odnose se na opću sigurnost građana.

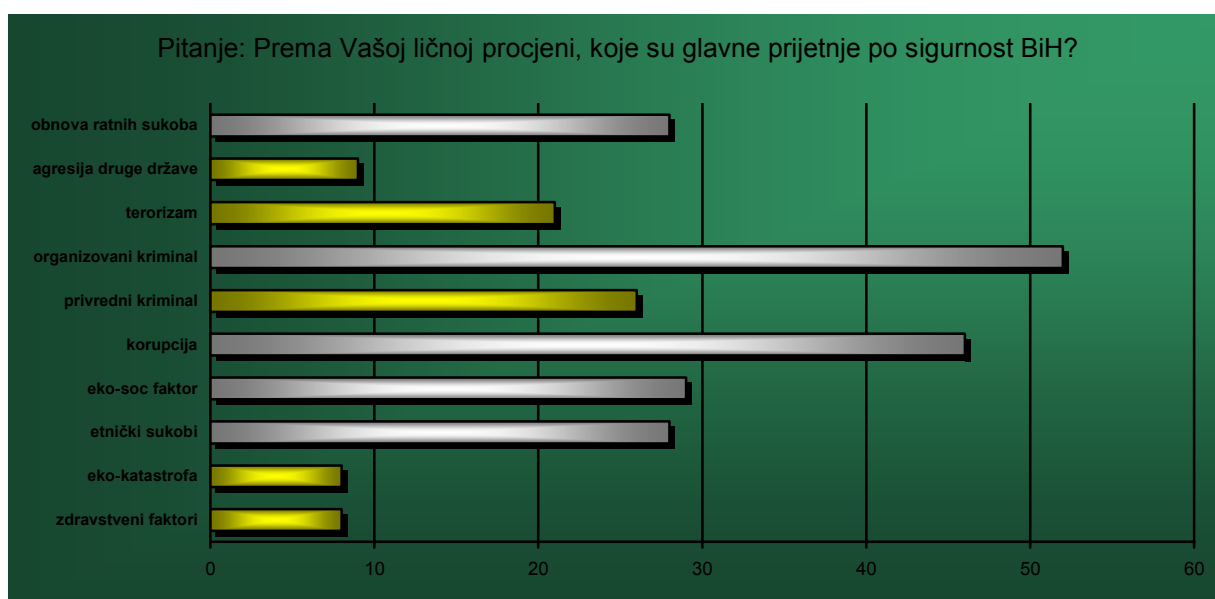
Q1: Analiza rezultata istraživanja pokazuje da se većina ispitanika 51% osjeća sigurno u svom mjestu boravka, dok se 17% građana osjeća veoma sigurno u svom mjestu boravka. Demografske varijable nisu izrazitije povezane sa odgovorima mada u uzorku procenat izbora odgovora veoma sigurno i sigurno raste od 14% ispitanika sa višom i visokom školom do 35% sa osnovnom. Isto tako zabilježeno je da se žene 14% osjećaju nesigurnije u nešto većem procentu nego muškarci 9%. Ipak 24% ispitanika izjavilo je da se osjeća nesigurno, a 5% se

osjeća veoma nesigurno. Prema odgovorima, 24% Bošnjaka osjeća se sigurnim u svom mjestu boravka, dok Srbi sa 20% i Hrvati 6% imaju osjećaj sigurnosti u svom mjestu boravka. Pitanje postavljeno u ovom obliku ne podrazumijeva ekonomsku stranu ovog problema, pa je u tom smislu moguće dovesti u pitanje povoljnu ocjenu sigurnosti građana u mjestu boravka.

Q2: Kada su upitani šta po njima najviše utiče na osjećaj sigurnosti, većina građana 37% odgovorila je da aktivnost policije najviše utiče na njihov osjećaj sigurnosti, a 34% građana osjeća ličnu zaštitu 'sigurnijom' od ostalih. Zanimljivo je da neznatna većina Bošnjaka i Hrvata smatra da aktivnost policije najviše utiče na osjećaj sigurnosti, dok većina Srba smatra da lična zaštita i aktivnost policije podjednako utiče na osjećaj sigurnosti. Istraživanje ne pokazuje značajnije razlike među bošnjačkim i hrvatskim starosnim grupama koji smatraju da aktivnost policije najviše utiče na njihov osjećaj sigurnosti. Dok jedan dio Srba, starosne dobi od 18-24, smatra da je lična zaštita glavni osjećaj sigurnosti 14%, druga polovica od 18-24 smatra da je to ipak aktivnost policije 10%.

Q3: Najveće opasnosti po sigurnost naše zemlje su, po mišljenju ispitanika, organizovani kriminal 52%, korupcija 46%, ekonomsko-socijalni faktor 29%, obnova ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije 28% i etnički sukobi 28%. (Grafikon 1) U uzorku Bosne i Hercegovine ispoljava se visoka homogenost u pogledu prva dva činioca koja ugrožavaju sigurnost naše zemlje, odnosno postoje minimalne razlike među ispitanicima sa završenom srednjom stručnom spremom ali i višom ili visokom stručnom spremom. Regionalne percepcije organizovanog kriminala i korupcije ukazuju da je u Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Kantonu Sarajevo, Banja Luci, Doboju i Palama i Trebinju opažen visok stepen percipirane razine organizovanog kriminala i korupcije. Zanimljivo je dakle da i sami građani ocjenjuju razinu prisutnosti organizovanog kriminala i korupcije u Bosni i Hercegovini visokom, što potvrđuje ispitivanje mišljenja putem ankete. Percepcija prisutnosti organizovanog kriminala i korupcije je u porastu, a za takvo stanje građani najviše smatraju nepostojanje oštrijeg sankcionisanja korupcije, te nedostatak političke volje i nesposobnost vlasti da spriječi korupciju.

Grafikon 1:

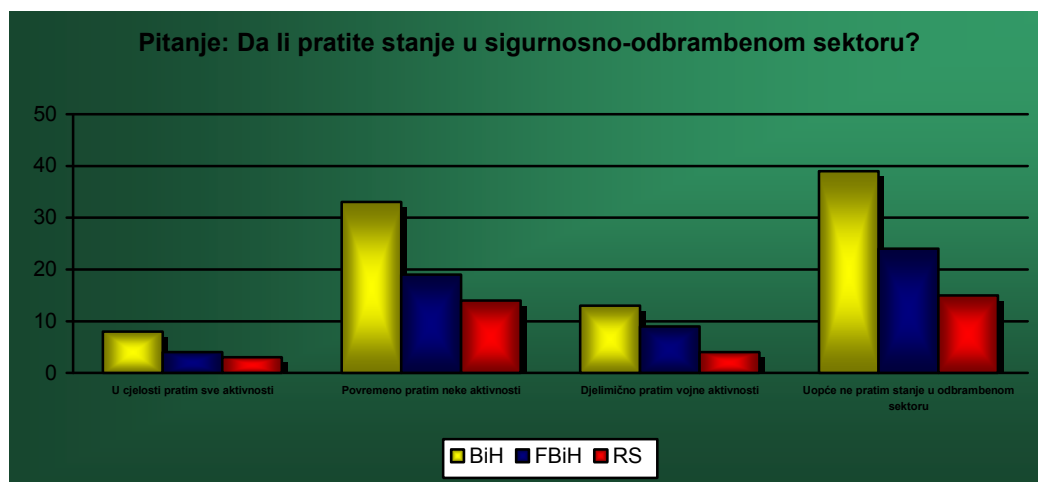

Q4: Sljedeće pitanje je bilo: „Smatrate li da je sigurnost osnovna pretpostavka ekonomskog, političkog i socijalnog razvoja zemlje?“ Polovina građana 50% izjavila je da sigurnost predstavlja osnovnu pretpostavku ekonomskog, političkog i socijalnog razvoja zemlje, dok 35% građana smatra da je samo djelimično sigurnost važan faktor u razvoju zemlje. Građani dakle smatraju da daljnji rad na planu sigurnosti može ubrzati ulazak Bosne i Hercegovine u NATO. Zato je za Bosnu i Hercegovinu od strateške važnosti postizanje članstva u NATO-u, jer BiH ne raspolaže dovoljnim ekonomskim potencijalima da bi mogla isključivo vlastitim snagama ostvariti visoku razinu nacionalne sigurnosti. Ulazak u sistem sigurnosti kakav je NATO, zajedno sa bilateralnom i multilateralnom saradnjom sa zemljama u regiji koju podržava 30% građana, Bosna i Hercegovina može, ne samo postići visok stepen vlastite sigurnosti, već se dodatno afirmirati i kao jedan od faktora sigurnosti i stabilnosti na jugoistoku Evrope.

Q5: Ispitanici su također pružili odgovore o informiranosti u stanju sigurnosno-odbrambenog sektora. Većina osoba u Bosni i Hercegovini 39% izjavila je da uopće ne prati stanje u sigurnosno-odbrambenom sektoru, dok 33% građana povremeno, a 13% djelimično prati neke od aktivnosti u sigurnosno-odbrambenom sektoru (Grafikon 2). Samo 8% građana u Bosni i Hercegovini u potpunosti prati sve aktivnosti. Kod mlađih ispitanika starosne dobi od 18-24, primjetan je veći procenat zainteresovanosti o stanju u sigurnosno-odbrambenom sektoru. Umjerenije interesovanje je manje-više ravnomjerno ispoljeno kod ostalih starosnih grupa. Muškarci se, što je očekivano, više interesuju za ovu problematiku nego žene. U Bosni

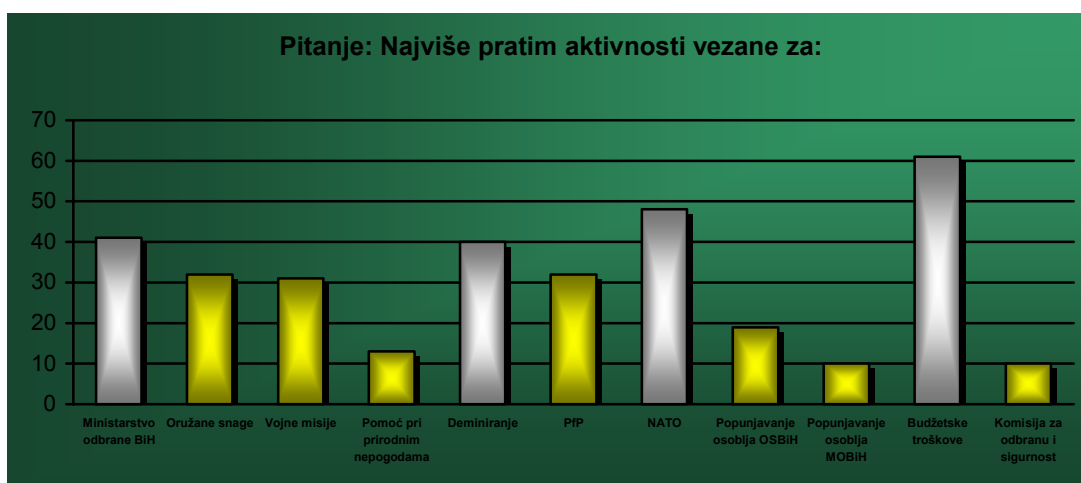
i Hercegovini ima 5% u potpunosti zainteresovanih muškaraca, a tek 2% žena, dok je odgovor povremeno pratim neke aktivnosti biralo njih 18% u poređenju sa 15% žena. Također je zanimljivo istaći da od regija i kantona u BiH, 15% stanovnika RS odgovarali su da uopće ne prate stanje u sigurnosno-odbrambenom sektoru, dok u FBiH 24% građana ne prati stanje u odbrambenom sektoru.

Grafikon 2:

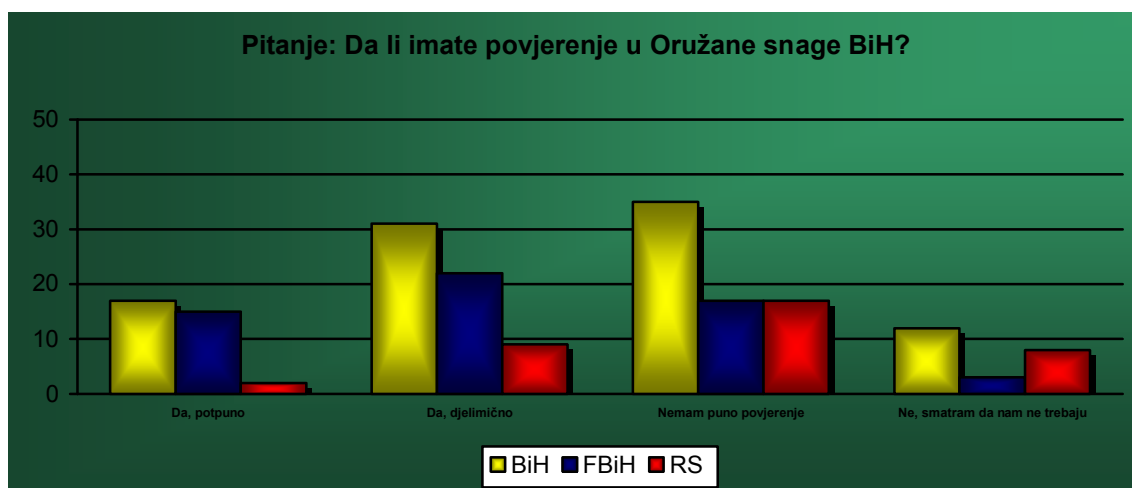
Q5a: Općenito govoreći o građanima koji prate stanje u sigurnosno-odbrambenom sektoru, prikupljene informacije pokazuju kako građani Bosne i Hercegovine najviše prate aktivnosti vezane za budžetske troškove 61%, zatim aktivnosti na pridruživanju Bosne i Hercegovine NATO integracijama 48%, reformu ministarstva odbrane Bosne i Hercegovine 41% i deminiranje 40% (Grafikon 3). Najmanje interesovanja građani su pokazali za aktivnosti vezane za popunjavanje osoblja ministarstva odbrane, te aktivnosti Komisije za odbranu i sigurnost Parlamenta BiH ukupno 10%.

Grafikon 3:

Q6: Analizirano je povjerenje građana u Oružane snage Bosne i Hercegovine, kao i poslovi i zadaci koje građani smatraju najvažnijim i najkorisnijim kod Oružanih snaga BiH. Ispitanici su zamoljeni da odgovore da li imaju povjerenje u Oružane snage BiH (Grafikon 4). Kao što se može uočiti 35% građana Bosne i Hercegovine nema visoko povjerenje u Oružane snage BiH, te 12% građana koji smatraju da nam Oružane snage nisu potrebne. Najniže ocjene su kod osoba ženskog spola sa srednjim obrazovanjem 26%, zatim 14% kod osoba od 18-24 godina starosti, te 7% građana Banja Luke koji nemaju puno povjerenje u Oružane snage BiH. Ipak, prema toj instituciji građani donekle imaju i pozitivan stav. Riječ je o srednjoj ocjeni koja ne ukazuje na nisko povjerenje ali ni na visoko. S druge strane dakle, potpuno povjerenje u Oružane snage BiH iskazuje 17% ispitanika, te 31% ispitanika ocjenjuje da djelimično ima povjerenja u Oružane snage BiH. Kod građana između 35-39 godine djelimično povjerenje se penje na 10%, kao i u skoro svim kantonima. Što se tiče etničke pripadnosti najveće povjerenje je kod Bošnjaka, a potpuno povjerenje u Oružane snage BiH iskazalo je 12%, te 19% djelimično. Interesantno je da su u Bosni i Hercegovini djelimično veće povjerenje u Oružane snage ispoljile žene nego muškarci 17% naspram 14%. Povjerenje u Oružane snage BiH u Republici Srpskoj, za razliku od Federacije BiH, ima nešto drugačiju dinamiku. Rezultati, naime, govore da su građani RS iskazali znatno manje povjerenje u Oružane snage nego u Federaciji BiH, pa tako 9% građana RS smatra da nam Oružane snage ne trebaju. Od ukupnog broja ispitanika potpuno povjerenje u Oružane snage u RS ima samo 2% građana, dok u Federaciji BiH 15%.

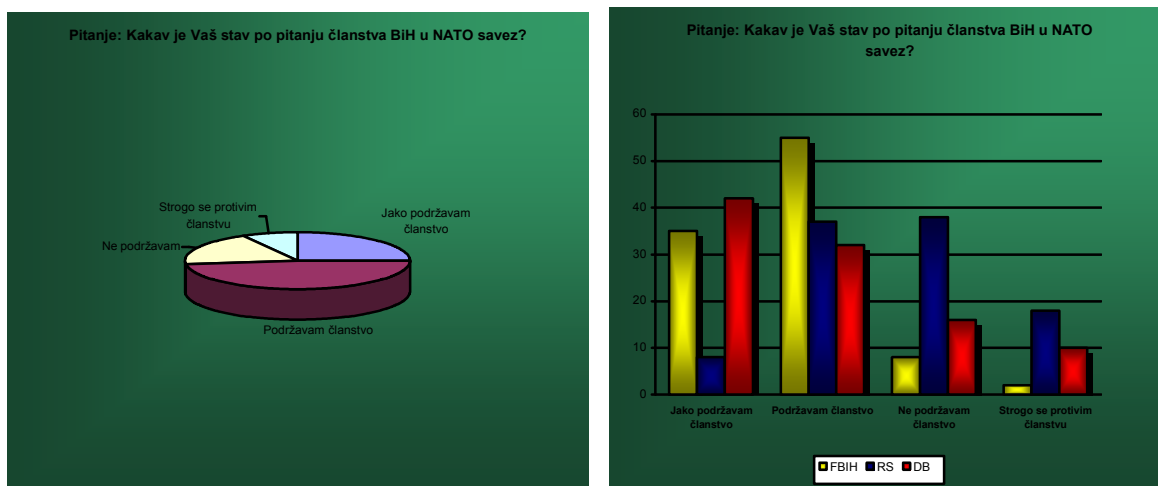
Grafikon 4:

Q7: U namjeri da saznamo koje poslove i zadatke oružanih snaga građani smatraju najvažnijim i najkorisnijim, najveći broj odgovora 46% na ovo pitanje je bio usmjeren na očuvanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta, 20% na deminiranje, 17% na pomoć civilima u slučaju nesreće, te 10% na učešće Oružanih snaga BiH u operacijama mira u svijetu. Zanimljivo je napomenuti da entitetske percepcije građana ukazuju da u FBiH 33% i RS-u 12% građana smatra očuvanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta najvažnijim i najkorisnijim poslovima oružanih snaga BiH. Najrjeđe ga ispoljavaju osobe sa osnovnom spremom 2%, nešto češće oni sa završenom višom i visokom školom 13%, a najčešće sa srednjom školskom spremom 30%.

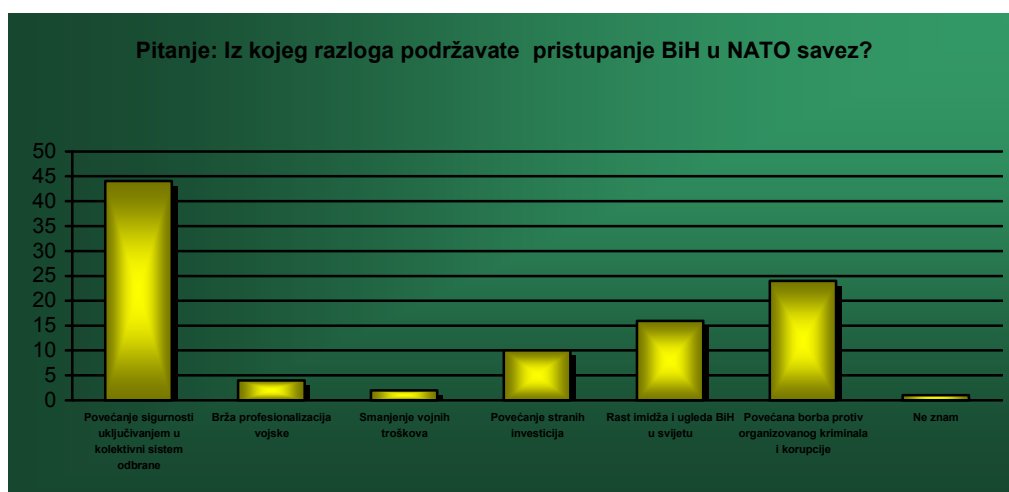
Q8: Kada je riječ o članstvu u NATO-a može se, sa velikim stepenom sigurnosti, zaključiti da je stav ispitanika u Bosni i Hercegovini pozitivan. Dobiveni rezultati su dovoljno uvjerljivi i omogućavaju izvođenje pouzdanog zaključka o tome da oko tri četvrtine ili 73% ispitanog uzorka u Bosni i Hercegovini podržava priključenje Bosne i Hercegovine u NATO savez, dok 27% građana Bosne i Hercegovine ne podržava ili se protivi članstvu u NATO-u. Ovaj podatak bi trebao da bude jedan od orijentira političkim partijama prilikom definisanja njihovog stava o NATO integracijama. U uzorku je ispoljena izrazita pozitivna korelacija između starosne dobi ispitanika i njihove podrške uključenju u NATO savez. Može se zaključiti da je veliki dio mlađe populacije iskazao veliku zainteresovanost za ovu problematiku. Gotovo je podjednak broj mladih koji podržavaju pristupanje BiH u NATO u starosnim grupama od 18 do 34 i kreće se od 49% do 53%. Interesantno je napomenuti da je procenat nešto veći kod starijih ispitanika koji jako podržavaju priključenje zemlje NATO savezu i kreće se od 25% do 37%. Naravno kod neslaganja ispoljen je obrnut trend. Međutim, dok pozitivan stav po pitanju članstva BiH u NATO savez u FBiH ima 89% građana, možemo uočiti da su odgovarajući procenti 44% u RS-u znatno niži. Možemo zaključiti da postoji konsenzus povodom pružanja podrške pristupanju u NATO, jer apsolutna većina građana u Bosni i Hercegovini podržava članstvo u NATO savez. Znači, NATO ostaje međunarodna organizacija u odnosu na koju građani BiH imaju pozitivan stav, uz određeni procenat onih koji nemaju povjerenje u nju. Jedan od najvažnijih razloga visoke potpore građana za ulazak Bosne i Hercegovine u NATO je percepcija potencijalnih prijetnji, koja se od kraja rata stalno mijenja, tako da građani još uvijek doživljavaju obnovu ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije 28% i etničke sukobe 28% kao realnu prijetnju.

Grafikon 5:

Q8a: Na pitanje iz kojeg razloga podržavate pristupanje BiH u NATO, dobijeni su odgovori prikazani na grafikonu 6. Kao što možemo vidjeti, građani Bosne i Hercegovine u pogledu stavova o razlozima iz kojih podržavaju pristupanje BiH u NATO uglavnom su opredijeljeni za povećanje sigurnosti 44% uključivanjem Bosne i Hercegovine u kolektivni sistem odbrane. Tako uz nju pristaje 42% građana iz Federacije BiH, 48% iz RS-a i 60% iz Distrikta Brčko, 46% muškaraca i 42% žena, dok sa etničkog stanovišta 44% Bošnjaka, 41% Srba, 46% Hrvata te 51% ostalih vjeruje u povećanje sigurnosti uključivanjem BiH u kolektivni sistem odbrane. Povećanje borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije zauzima drugo mjesto. Za nju se odlučila četvrtina ispitanika ili 24%, koji smatraju da povećanje borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije predstavlja glavni razlog zašto građani podržavaju pristupanje BiH u NATO. Ovu tvrdnju češće od ostalih biraju stari od 60 i više godina, čak 58% ispitanika, kao i muškarci 46%. Razlog zašto građani podržavaju pristupanje BiH u NATO također se odnosi i na mogući rast imidža i ugleda BiH u svijetu, koji 16% građana ispoljava. Ovakav stav češće ispoljavaju građani Federacije BiH 17% u odnosu na RS 14%. Bilježimo ujedno i visok stepen od 16% i 26% kod starosnih grupa 18-24 i 25-29.

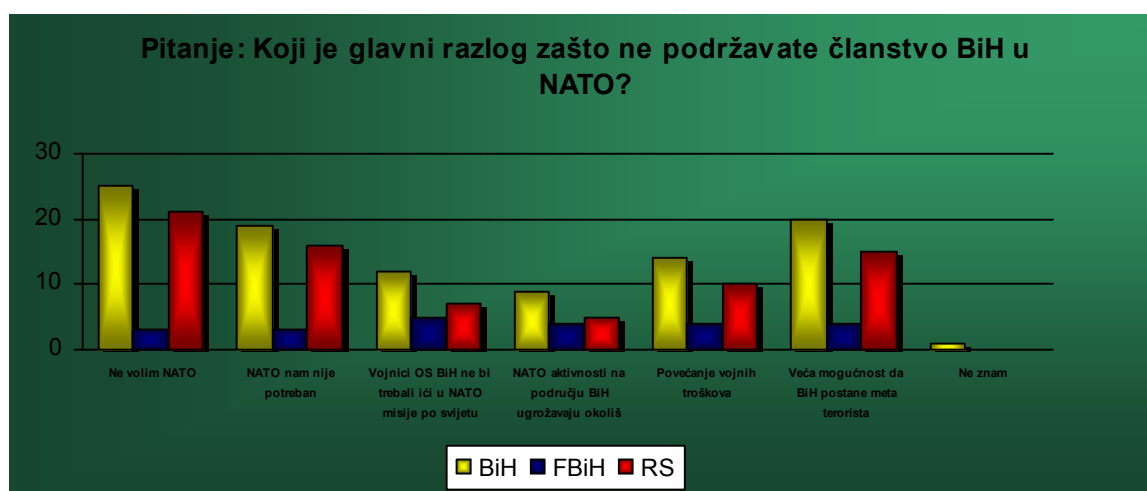
Grafikon 6

Q8b: Na grafikonu 7 je prikazano zašto građani ne podržavaju članstvo BiH u NATO. Na pitanje koji je glavni razlog zašto ne podržavate članstvo BiH u NATO dobijeni su sljedeći rezultati: najveći broj anketiranih 25% ne voli NATO, dok su ostali razlozi NATO nam nije potreban 19%, vojnici oružanih snaga BiH ne bi trebali ići u NATO misije po svijetu 12%, NATO aktivnosti na području BiH ugrožavaju okoliš 9%, povećanje vojnih troškova 14%, veća mogućnost da BiH postane meta terorista 20%, ne znam 1%.

Dakle, jedna četvrtina ispitanika 25% u Bosni i Hercegovini kao glavni razlog zašto ne podržava pristupanje BiH u NATO navodi zato što ne voli NATO. Čak 28% građana RS-a ne voli NATO, a 21% smatra da nam NATO nije potreban, a navodi se i veća mogućnost da BiH postane meta terorista. Također, iz odgovora anketiranih vidi se kako 9% građana smatra da vojnici ne bi trebali sudjelovati u vojnim misijama (uključujući i borbene operacije) izvan zemlje, što je za njih apsolutno neprihvatljivo, jer se više od polovine građana 53% izjasnilo da ne podržava odlazak oružanih snaga BiH u mirovne misije u svijetu, ne samo zbog ugrožavanja života vojnika, nego prije svega, zbog povećane mogućnosti da BiH postane meta terorističkih prijetnji. Iako se ulaskom u NATO smanjuje šansa za napad neke države na Bosnu i Hercegovinu, teoretski se povećava njena izloženost novim prijetnjama kao što je, na primjer, međunarodni terorizam.

Grafikon 7

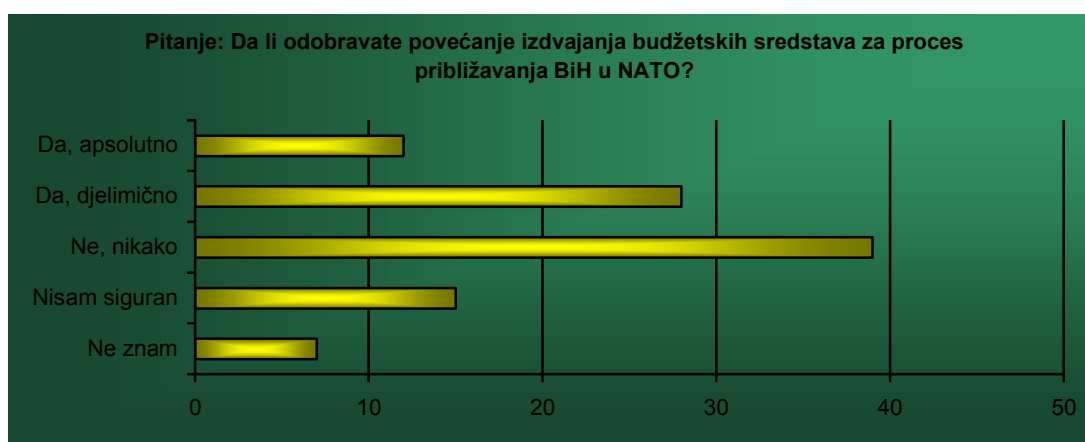

Q9: Kada su građani upitani da ocijene da li će BiH postati članica NATO saveza i u kojem vremenskom periodu, većina ispitanika 36% je odgovorila da, za više od 5 godina, dok 25% smatra za 2-5 godina. Ipak 15% ispitanika iskazuje stav da Bosna i Hercegovina neće nikada postati članicom NATO saveza. Bitno je istaći da je uvjerenje građana o potrebi uključivanja naše zemlje u NATO u vremenskom periodu od 5 godina dominantno i stabilno. Međutim, primjećeno je da entitetske percepcije građana ukazuju da u FBiH samo 7% ispitanika smatra da Bosna i Hercegovina nikada neće postati članica NATO saveza, dok u RS-u čak 27% ispitanika vjeruje da nikada nećemo postati članica. Što su stariji, građani vjeruju da će za manje od 2 godine Bosna i Hercegovina postati članica NATO saveza. Ovaj odgovor je izabralo 13% u grupi od 55-59 godina, a u mlađim kategorijama nekoliko procenata manje (4% u kategoriji 25-29 godina i 5% u kategoriji 18-24 godina).

Q10: Kada je riječ o budžetskim sredstvima koja se izdvajaju za odbranu, situacija je dosta drugačija. Na pitanje smatrate li da su sredstva od 324 miliona KM izdvojena u 2008. godini iz budžetskog proračuna dovoljna za uspješno funkcionisanje odbrambenog sektora, 36% ispitanika ocjenjuje da je i previše, dok 31% smatra da je dovoljno. Veoma je mali procenat ispitanika 17% koji su se opredijelili za opciju da su sredstva od 324 miliona KM nedovoljna za uspješno funkcionisanje odbrambenog sektora. Slično prethodnom, nešto manje od 17% ispitanika je neodlučno. Dakle, većina građana Bosne i Hercegovine ocjenjuje da postojeći budžet zadovoljava normalno funkcionisanje odbrambenog sektora. Uvjerenje da se i previše sredstava izdvaja vjeruje većina ispitanika u RS-u 50%, i u Federaciji BiH 27%. Najveću kritičnost prema ovom pitanju ispoljavaju Srbi 47%, Hrvati 30%, te 28% Bošnjaci.

Q11: Da li odobravate povećanje izdvajanja budžetskih sredstava za proces približavanja Bosne i Hercegovine u NATO, prema ocjeni većine građana, pokazuju podaci navedeni u grafikonu 8 koji se odnosi na frekvenciju stepena slaganja sa hipotetičkim stavovima. Gotovo trećina anketiranih uvjerena je da bi priključivanjem NATO-u Bosna i Hercegovina morala izdvajati znatno veća sredstva za odbrambene potrebe i vojni proračun od dosadašnjih, te zbog toga 39% građana ne odobrava povećanje bužetskih sredstava za proces približavanja Bosne i Hercegovine u NATO. Tek vrlo mali broj anketiranih 12% apsolutno, a 28% samo djelimično odobrava povećanje budžetskih sredstava i smatra kako bi priključivanje NATO-u dovelo do njegovog znatnijeg ograničavanja.

Grafikon 8:

Q12: Prema rezultatima istraživanja, možemo zaključiti da građani Bosne i Hercegovine vjeruju da će se po sticanju punopravnog članstva u NATO savez povećati ekonomski prosperitet zemlje. Najveći procenat građana 38% smatra da će se po sticanju punopravnog članstva u NATO savez djelimično povećati ekonomski prosperitet zemlje, a 18% je uvjerenja da će se u Bosni i Hercegovini punopravnim članstvom u NATO apsolutno povećati ekonomski razvoj zemlje. Prema rezultatima istraživanja 13% građana je uvjerenja da nikako neće doći do ekonomskog prosperiteta zemlje ulaskom u NATO. Dakle, najveću motivaciju za učlanjenje u NATO u Bosni i Hercegovini predstavlja uvjerenje da će članstvo u NATO povoljno uticati na rast ekonomije i životnog standarda.

Q13: Na pitanje da li smatrate da će članstvo u NATO doprinijeti povećanju stranih investicija u BiH, čak 40% ispitanika smatra da će u dugoročnom periodu doći do povećanja stranih investicija ulaskom zemlje u NATO. Sa predloženom tvrdnjom da će članstvo u NATO u kratkoročnom periodu doprinijeti povećanju stranih investicija u Bosni i Hercegovini saglasilo se 24% ispitanika. Oko petina ispitanika 20% smatra da neće doći do

povećanja stranih investicija, dok se 17% ispitanika nije željelo očitovati o ovom pitanju. Kao što se iz rezultata može vidjeti, ekonomski rast bio bi jedan od vodećih argumenata za učlanjenje u ovaj Savez. Učlanjenje u NATO bio bi signal stranim investitorima da je država postigla stabilnost, te da će njihove investicije biti sigurne. Naravno, da bi BiH postala privlačnije odredište za investitore, potrebno je prije svega smanjiti politički rizik zemlje.

Q14: Najveći broj ispitanih u Bosni i Hercegovini 53% smatra da pripadnici Oružanih snaga BiH ne treba da učestvuju u međunarodnim mirovnim misijama u svijetu. U isto vrijeme 40% ispitanika odgovorilo je da podržava odlazak Oružanih snaga BiH u mirovne misije. Sa povećanjem stepena školske spreme raste i procenat onih koji smatraju da Oružane snage treba da učestvuju u mirovnim misijama 38%, 43%. Međutim, situacija je drugačija u entitetima. Tako nešto više od petine ispitanika 22% u RS-u misli da bi pripadnici oružanih snaga BiH trebali ići u mirovne misije u svijetu, dok u Federaciji BiH malo više od polovine ispitanika 51% podržava njihov odlazak u mirovne misije. Tri četvrtine ispitanika 70% u RS-u, te 42% u Federaciji ne podržava odlazak pripadnika oružanih snaga u mirovne misije u svijetu kao npr. Irak, Afganistan i sl.

Q15: Pored toga što 40% ispitanika podržava odlazak pripadnika Oružanih snaga BiH u mirovne misije u svijetu, ipak angažovanje pripadnika Oružanih snaga BiH u mirovnim misijama u svijetu trebalo bi da bude samo humanitarnog karaktera, stav je 61% ispitanika. Samo borbenog karaktera mišljenja je svega 3%, dok 27% ispitanika smatra da bi oboje, i humanitarnog i borbenog karaktera trebalo da bude učešće oružanih snaga u mirovnim misijama.

Q16: Većina građana Bosne i Hercegovine ocjenjuje pisanje medija o približavanju BiH NATO integracijama kao nedovoljno - 56%, dok je onih koji smatraju da mediji posvećuju dovoljno pažnje 35%. Samo 6% ispitanika ne može da iskaže sud o ovom pitanju, a 3% ispitanika nisu bili sigurni. Stavovi građana u oba entiteta prilično su ujednačeni u pogledu pažnje koju mediji u cjelini posvećuju približavanju Bosne i Hercegovine NATO integracijama. Apsolutno su brojniji oni koji misle da te pažnje ima nedovoljno 61% u Federaciji BiH i 50% u RS-u. Mladi u grupi od 18-24 godine vjeruju da mediji ne izvještavaju dovoljno 34%, a procenti opadaju sve do 4% među starijim od 55-59 godina. Nema sumnje da je ulazak Bosne i Hercegovine u NATO savez pitanje oko kojeg se još uvijek zvanično nije pavela značajnija polemika i medijska rasprava. Po tome se Bosna i Hercegovina znatno

razlikuje od ostalih zemalja koje su u procesu pristupanja (ili su nedavno pristupile) NATO-u, a čija je javnost bila podijeljena oko toga pitanja. To potvrđuje i rezultat ovog istraživanja u kojem su građani sa 56% izrazili negativno mišljenje po pitanju medijskog izvještavanja o pridruživanju Bosne i Hercegovine NATO savezu. U javnosti ne postoji dovoljno informacija o tome šta NATO zapravo predstavlja, i činjenici da NATO nije isključivo vojni, već i politički savez.

Q17: Podrška NATO savezu je izrazito visoka u Bosni i Hercegovini, što pokazuje da u javnosti postoji dugoročna stabilna podrška članstvu u NATO savezu. Dobiveni rezultati su dovoljno uvjerljivi i omogućavaju izvođenje pouzdanog zaključka o tome da oko tri četvrtine ili 73% ispitanog uzorka u Bosni i Hercegovini podržava priključenje Bosne i Hercegovine u NATO savez, dok 27% građana Bosne i Hercegovine ne podržava ili se protivi članstvu u NATO. Ipak, na postavljeno pitanje o potrebi raspisivanja referenduma o priključivanju BiH NATO-u, jedan dio ispitanika misli kako je referendum potreban 37%, dok je protiv referenduma (ili je smatralo kako nije potrebno njegovo raspisivanje) bilo 47% ispitanika, što je svojevrsna dodatna potvrda za otvaranje široke javne rasprave o tom pitanju. Ipak, ukoliko bude raspisan referendum, tek tada možemo dobiti pravu sliku odnosa građana prema tom iznimno važnom pitanju.

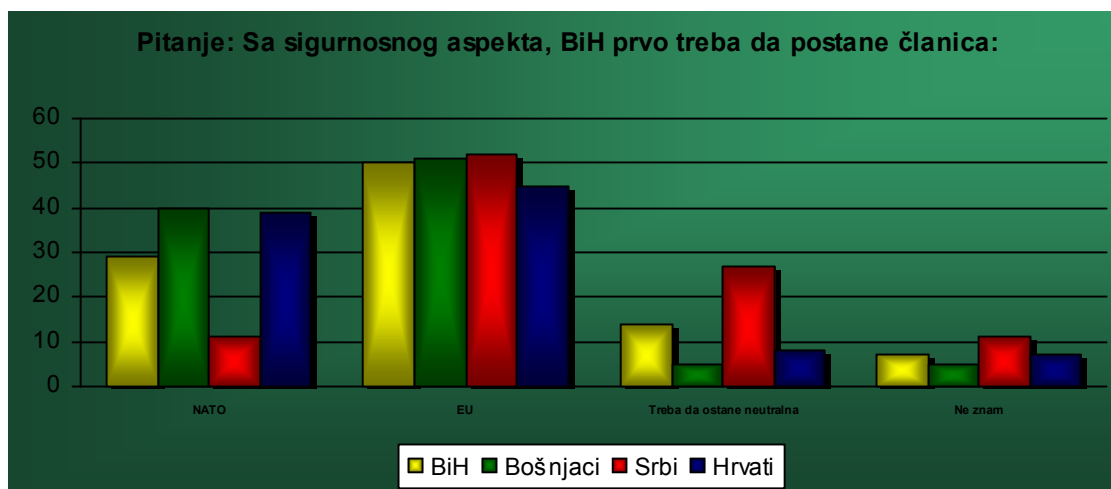
Grafikon 9:

Q18: Oko 50% građana smatra da sa sigurnosnog aspekta, Bosna i Hercegovina prvo treba da postane članica EU. Broj građana koji vjeruje da Bosna i Hercegovina sa sigurnosnog aspekta treba prvo da postane članica NATO-a je 29%, a samo mali procenat od 14% je onih koji vjeruje da je neutralnost najbolje rješenje za Bosnu i Hercegovinu kada je u pitanju

sigurnosni aspekt. Zanimljivo je da neznatna manjina Bošnjaka 5% i 8% Hrvata smatra da Bosna i Hercegovina treba da ostane neutralna, dok 27% Srba smatra da je neutralnost najbolje rješenje za BiH.

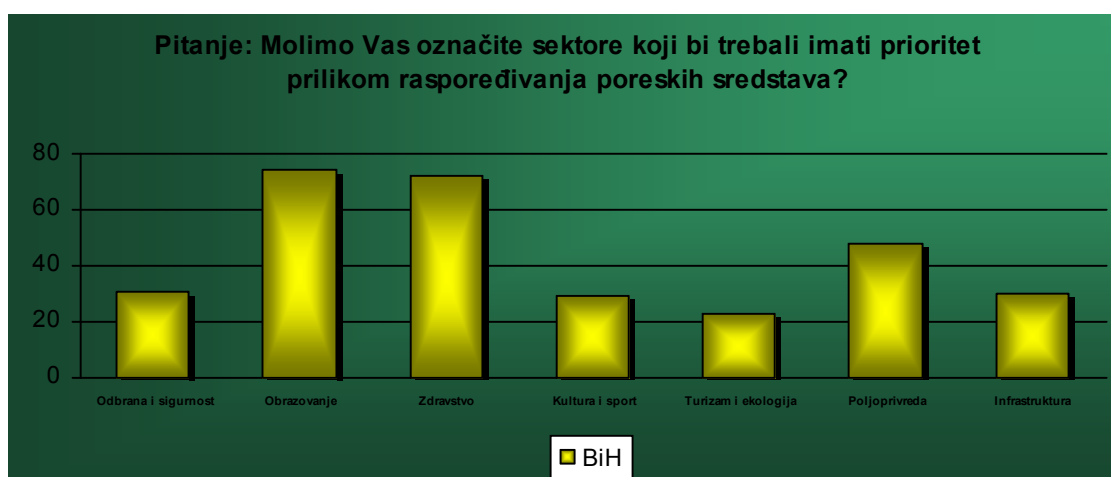
Grafikon 10:

Q19: Na pitanje o tome kome dati prednost sa aspekta utroška poreskih sredstava kada su u pitanju integracije, većina građana Bosne i Hercegovine prednost daje EU, sa 49%, slijedi saradnja sa susjednim zemljama 30%, te 12% onih koji smatraju da treba dati prednost NATO integracijama. Ovi procenti dobro odlikavaju aktuelnu podršku građana Evropskoj uniji. Može se sa velikim stepenom sigurnosti zaključiti, da je stav ispitanika o ovom pitanju u Bosni i Hercegovini pozitivan, jer dobijeni podaci su dovoljno uvjerljivi i omogućavaju izvođenje pouzdanog zaključka o tome da polovina ispitanog uzorka u Bosni i Hercegovini daje prednost EU i sa aspekta utroška poreskih sredstava i sa aspekta sigurnosti u odnosu na NATO integracije.

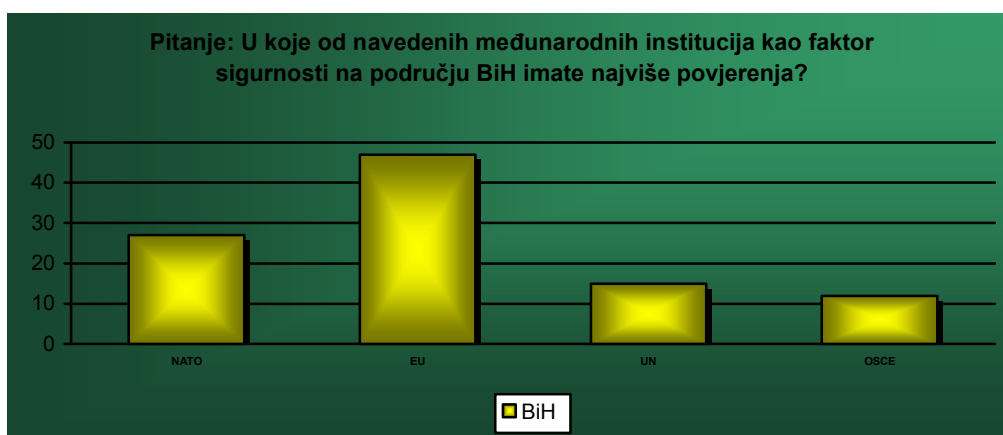
Q20: Odgovorima na pitanje o raspodjeli državnog budžeta dobija se jedna vrsta posredne slike prioriteta društvenog razvoja u svijesti građana. Rezultati dobijeni odgovorima na ovo pitanje omogućuju veći broj zanimljivih, ali na određen način logičnih i očekivanih zaključaka. U vezi sa prioritetima raspoređivanja poreskih sredstava, najveći broj ispitanika 74% smatra da obrazovanje treba da bude prioritet prilikom raspodjele državnog budžeta, zatim zdravstvo sa 72%, i na trećem mjestu poljoprivreda 48%. Na četvrtom mjestu prioriteta našla se odbrana i sigurnost 31%, infrastruktura 30%, kultura i sport 29%, te turizam i ekologija 23%.

Grafikon 11:

Q21: Sljedećim pitanjem od ispitanika je traženo njihovo načelno mišljenje o međunarodnim institucijama u Bosni i Hercegovini u koje imaju najviše povjerenje. Kao odgovor na na pitanje, većina ispitanika opredijelila se za EU, čak 47%, a nešto manje njih 27% opredijelilo se za NATO kao faktor sigurnosti u koji građani najviše imaju povjerenje. Na trećem mjestu su UN sa 15%, dok za OSCE kao faktor sigurnosti u koje građani imaju najviše povjerenje imamo procenat od 12%. Prema dobivenim rezultatima, možemo zaključiti da je orijentacija prema Zapadu tj. prema EU i NATO-u najbolji način poboljšanja sigurnosti naše zemlje.

Grafikon 12:

ANEX II

Transkripcija konferencije

Bosna i Hercegovina, kao zemlja koja se već nalazi u drugoj fazi procesa tranzicije, dolazi do tačke ulaska u sigurnosne i ekonomske integracije. Dileme i rasprave koje su vezane za pitanja ulaska u takve integracije, povezuju ekonomske troškove i koristi koju sigurnosne integracije donose sa sobom. Kako pridruživanje Bosne i Hercegovine NATO savezu postaje sve izglednije, a vrijeme do primanja u punopravno članstvo sve kraće, do izražaja dolaze intenzivne polemike o tom pitanju, koje redovno pobuđuju velik interes u domaćoj javnosti. Pažnja je uglavnom usmjerena na političke i sigurnosne implikacije mogućeg članstva u NATO, dok je izostala ozbiljna rasprava o ekonomskoj dimenziji ovog odnosa. To je, između ostalog, posljedica nedostatka istraživanja i čvrstih dokaza o mogućim ekonomskim troškovima i dobitima uključenja Bosne i Hercegovine u NATO. Glavni nalazi istraživačkog tima CSS-a, predloženi su na regionalnoj konferenciji koja je održana u Sarajevu, 9 jula 2009. godine pod nazivom „*Troškovi i beneficije pristupanja BiH NATO savezu*“ Cilj konferencije je bio da se uz, politički i vojni aspekt pridruživanja NATO-u, evaluiraju i ekonomski pokazatelji vezani za članstvo u NATO-u. Na predmetnoj konferenciji su, između ostalog, predstavljani i rezultati istraživanja o stavovima javnog mnijenja koje je sproveo CSS, te komparativna iskustva pojedinih zemalja o ovim pitanjima. Govornici na seminaru bili su eminentni međunarodni i domaći eksperti iz oblasti odbrane i sigurnosti i evroatlantskih integracija, a učesnici su bili predstavnici izvršnih i zakonodavnih institucija vlasti u BiH, predstavnici međunarodne zajednice, akademskog kruga, predstavnici nevladinog sektora i medija. Ova publikacija sadrži kratak sažetak izlaganja koja su održana tokom regionalne konferencije.

Konferenciju je otvorio gospodin Denis Hadžović, generalni sekretar Centra za sigurnosne studije koji se prigodnim riječima obratio učesnicima konferencije. Na početku je upoznao prisutne da je ova regionalna konferencija dio projekta istraživačke studije koju provodi Centar pod nazivom „*Troškovi i beneficije pridruživanja BiH NATO savezu*“. Uz to konferencija je još jedna u nizu aktivnosti sa kojom civilno društvo pokušava dati svoj doprinos izgradnji sigurnijeg okruženja u BiH. Izrazio je stavove o potrebi poticanja javne raspravu o ovoj temi da bi se prilikom glasanja o budžetu odbrane imao u vidu jedan sveobuhvatniji pristup koji pokriva čitav niz kratkoročnih i dugoročnih ekonomskih

pokazatelja. Nagovjestio je da će biti predstavljeni rezultati istraživanja CSS-a koje je imalo za cilj da se jednom objektivnom naučnom analizom ukaže na procjene mogućih troškova članstva ali i da se ukaže na koristi koje ono donosi. Posebno je istakao značaj sagledavanja pristupanja NATO-u kao određenu investiciju, koja u krajnjoj instanci treba pružiti sigurnost, stabilnost i društveni boljitak. U raspravama o NATO-u uglavnom se potenciraju politički i sigurnosni motivi za pristupanje, dok su ekonomske koristi uglavnom zapostavljane ili se sagledavaju kroz prizmu pristupanja EU. Iznio je stav da se ova dva politička cilja trebaju strateški paralelno posmatrati i iz njih ostvariti maksimalnu ekonomsku i društvenu korist za građane ove zemlje.

SELMO CIKOTIĆ, MINISTAR ODBRANE BiH

U svom obraćanju ministar Cikotić je kazao da je moguće razmatrati jedan širok spektar ekonomskih i finansijskih aspekata koji su povezani kako sa približavanjem države prema punopravnom članstvu, tako i sa funkcioniranjem države u okviru članstva nakon što postane punopravan član. On je naglasio i da je veoma značajno da postoji konsenzus relevantnih državnih i političkih struktura, oko evropskog identiteta i evroatlantske budućnosti BiH. Napomenuo je da je napredak države BiH prema NATO-u ujedno i proces izgradnje državnih struktura i institucija. Dakle, benefiti ili određene dobiti od samog opredjeljenja i dosadašnje kretanje državne BiH prema NATO-u su već prisutni. Također je naglasio da je NATO klub sa relativno visokom članarinom. U daljnjem izlaganju osvrnuo se na pozitivna ekonomska iskustva novih članica NATO-a, te izrazio nadu da će ista biti primjenjiva i na BiH koja ima dobre komparativne prednosti. Iznio je i stav da napredak BiH prema NATO-u može biti generator jačanja stabilnosti i jačanja ekonomske saradnje kako u okviru same države BiH tako i u okviru regiona. Upoznao je prisutne sa činjenicom da punopravno članstvo znači prihvatanja određenih značajnih investicija vezanih za modernizaciju OSBiH ali je kazao i da postoji stalna tendencija da se troši bolje, pored toga što se traži da troši više. Osvrnuo se i na učešće naših jedinica u operacijama podrške miru i istakao da mi već sada imamo profesionalni, suštinski i ljudski kvalitet u okviru naših OS kojim možemo sasvim ravnopravno sa ostalim članicama NATO-a učestvovati u tim operacijama. Na samom kraju napomenuo je da se država BiH se u cjelini kreće prema NATO-u, a ne samo ministarstva odbrane, vanjskih poslova, sigurnosti ili finansija kako se ponekad stiče dojam u javnosti. Podsjetio je prisutne na činjenicu da stvarne aktivnosti u okviru NATO-a počinju onog momenta kad postanemo punopravni član.

ŠEFIK DŽAFEROVIĆ-ZAMJENIK PREDSJEDNIKA ZAJEDNIČKE KOMISIJE ZA ODBRANU I SIGURNOST, PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BiH

U svom uvodu poslanik Džaferović istakao je da današnja konferencija treba građanima BiH i svima objasniti šta su to troškovi a šta su to koristi, odnosno beneficije pridruživanja BiH NATO savezu. Osvrnuo se na rad Zajedničke komisija PSBiH za odbranu i sigurnost koja je dala izuzetno značajan doprinos u procesu reforme odbrane. Napomenuo je da je Komisija bila aktivno uključena u sve faze pristupanja i pružala podršku MO u svim aktivnostima provođenja reformi. Istakao je da se proces integracija ne može posmatrati u crno-bijelom kontekstu, već pretpostavlja brojne i slojevite analize i strpljenje svih onih koji taj proces vode. Upoznao je prisutne da Komisija konstantno informiše sve zastupnike PSBiH i tako predstavnike zakonodavne vlasti upoznaje sa problemima koje treba rješavati. Naglasio je da istom metodom aktivno prate i stanje u policijaskim agencijama koje djeluju unutar Ministarstva sigurnosti BiH. Spomenuo je i da su iskustva iz zemalja iz okruženja PFP i NATO članica, naučene lekcije i poznavanje stvarnog stanja u sektoru nad kojim imaju nadležnost parlamentarnog nadzora, učinile Komisiju nezaobilaznim faktorom u ovom tranzicijskom periodu. Komisija u svojim aktivnostima redovno podsjeća sve relevantne BH institucije na preuzete obaveze i želi nivo odgovornosti za put BiH u NATO podići na još viši nivo. Upoznao je i prisutne sa budućim obvezama članova Komisije a posebno sa potrebom rješavanja viška naoružanja i municije koje predstavljaju sigurnosnu prijetnju za građane. Izrazio je uvjerenje da će PSBiH preko svoje Zajedničke komisije i dalje pružati snažnu podršku nastojanjima da se približimo NATO-u i evropskim integracijama ali je istakao da je na tom putu potrebna i podrška cjelokupnog bh društva, ali i pomoć naših prijatelja izvan BiH. Na samom kraju kazao je da pristupanje NATO-u nije samo sigurnosno pitanje, nego je to i vrlo važno ekonomsko pitanje kako na strani rashoda tako i na strani prihoda zemlje.

JAN BRAATHU, AMBASADOR KRALJEVINE NORVEŠKE U BIH

Ambasador Kraljevine Norveške istakao je svoje zadovoljstvo što može govoriti o jednoj ovako važnoj temi. Po njemu, u javnom diskursu NATO se smatra vojnim savezom, ali isto tako i političkim forumom za saradnju i zajedničko odlučivanje. Partnerstvo, kroz dijalog i saradnju, jačanje transparentnosti i međusobnog povjerenja važan su cilj NATO-a. Istakao je da je NATO utemeljen na zajedničkim vrijednostima, poput demokracije, vladavine prava i poštivanja ljudskih prava, a to su vrijednosti koje želimo zaštititi, jer oni pridonose ukupnoj

sigurnosti. Sigurnost i međunarodna saradnja su preduslovi za održiv ekonomski razvoj. NATO pridonosi stabilnosti i ukupnoj sigurnosti, promovira sveukupno političko i sigurnosno okruženje pogodno za ekonomski rast i strana ulaganja. Kao takva ekonomska strana je teško mjerljiva, ali je ne treba podcijeniti niti zanemariti. NATO podrazumijeva troškove, obveze, kao i put za članstvo koji je zahtjevan. U slučaju Norveške, daleko manje košta ukupna cijena da se pridružite NATO-u, nego da stojite sami, izolovani ili neutralni. Kolektivna obrana je jednostavno najviša cijena učinkovitog načina pružanja odbrane. Trebamo biti oprezni da ne padnemo u zamku „znajući cijenu svega i vrijednost ničega“. Za one koji insistiraju na izračunavanju troškova i beneficija, treba da razmisle o NATO-u kao investiciji ka demokratskom poretku i gospodarskom napretku. Istakao je da su u slučaju Norveške prednosti i beneficije daleko značajnije pozicionirane u odnosu na troškove.

SESIJA I

ZORAN ŠAJINOVIĆ, POMOĆNIK MINISTRA ODBRANE BiH ZA MEĐUNARODNU SARADNJU

U svom obraćanju gospodin Šajinović istakao je da je put prema NATO-u propisan i već dobro utaban od strane starih članica Saveza i današnjih članica Saveza, koje su u protekloj deceniji pristupile Alijansi. Upoznao je prisutne da je BiH u okviru IPP-a u prošloj godini realizirala oko 150 događaja ali da u najvećem dijelu tih aktivnosti imamo sudjelovanje pripadnika OS i MO. Dodao je da se ova statistika definitivno mora promijeniti u korist sudionika i iz drugih institucija. Napomenuo je da MO trenutno radi na implementaciji partnerskih ciljeva koje su rezultat sudjelovanja u PARP procesu koji je primarno usmjeren ka postizanju interoperabilnosti odbrambenog i sigurnosnog sistema BiH sa NATO sistemima. Osvrnuo se i na odbrambeni proračun koji će vjerovatno usljed rebalansa biti smanjen i izrazio nadu da to smanjenje neće ugroziti planirane aktivnosti na ispunjavanju obaveza vezanih za NATO. Ujedno je komentarisao i strukturu troškova koja se mora promijenjati kako se budemo približavali punopravnom članstvu jer se sada najveći dio troši na personalne troškove. Istakao je i da troškovi u okviru IPP programa nisu tako veliki zbog činjenice da u ovoj fazi najvećim dijelom NATO finansira naše sudjelovanje u implementaciji programa. Napomenuo je da je veoma važno da konkretnim rezultatima podržimo naše političke ambicije i ciljeve za MAP aplikaciju. U daljnjem dijelu izlaganja upoznao je prisutne sa konkretnim aktivnostima koje MO provodi u pogledu interoperabilnosti, obuke i razvijanje posebnih sposobnosti naših oružanih snaga. Tako je

izraženo opredjeljenje da se posebne sposobnosti naših snaga grade na uništavanju neeksplozivnih ubojitih sredstava, deminiranju i određenih kapaciteta u pogledu i u domenu pješadije. Napomenuo je da je MAP sljedeći korak i stepenica u procesu integracije u NATO savez i istakao da je veoma bitno da se BiH nametne kao kredibilan partner. Upoznao je prisutne i da MAP proširuje obim i sadržaj odnosa i saradnje države partnera sa NATO savezom, jer je podijeljen u poglavlja koja sadrže i politička i vojna i pitanja resursa, te sigurnosna i pravna pitanja. Pri kraju svog obraćanja upoznao je prisutne da NATO preporukama da članice saveza trebaju oko 40% svojih snaga ososobiti za sudjelovanje u operacijama kolektivne sigurnosti, a da 8% tih snaga može biti efektivno angažirano u operacijama. Stoga je i odluka MO da sačine pregleda odbrane kojim bi trebali napraviti jednu sveobuhvatnu analizu aktualnog stanja u odbrambenom sistemu BiH, te definirati koje su to potrebne sposobnosti OS a u skladu sa utvđenim ciljevima u strategijskim dokumentima, sigurnosnim prijetnjama, misijama i zadaćama OS. Istakao je da je ovo veliki poduhvat i najveći zahvat koji će ovaj establišment u MO morati uraditi ove i iduće godine.

ZORAN PERKOVIĆ, POMOĆNIK MINISTRA VANJSKIH POSLOVA BiH

Na početku svog izlaganja gospodin Perković je istakao da konferencija razmatra jedno od najznačajnijih pitanja, ne samo za BiH kao državu, već i za MVP kao jednu od institucija koja ima svoje zadaće u realizaciji obaveza na putu BiH u NATO integracije. Potom se osvrnuo da značaj političkog i ukupnog okvira u smislu atmosfere u kojoj se odvijaju ovi procesi. Istakao je da je ulazak BiH u NATO jedan od strategijskih vanjsko političkih ciljeva BiH ali ne i jedini. Tu je i punopravno članstvo u EU, tu je i liberalizacija viznog režima koje je trenutno aktuelna, tu je i daljnji razvoj i stabiliziranje odnosa u regionu, saradnja sa susjednima itd, Ipak po njegovom mišljenju, pitanje ulaska BiH u punopravno članstvo NATO-a je najvažniji strategijski cilj ove zemlje. Osvrnuo se i sve više natpisa u pojedinim medijima koji dovode u pitanje postojanje političkog konsenzusa u pogledu ovog strategijskog cilja i preispitivanje punopravnog članstva u NATO savezu. Govoreći o doprinosu MVP BiH procesu integracija istakao je da je nemoguće izdvojiti rad pojedinog ministarstva, jer sve institucije zajednički djeluju na ispunjavanju uslova za prijem. U tom svjetlu istakao je učešće predstavnika MVP-u u izradi Prezentacijskog dokumenta, dokumenta Individulanog partnerskog programa BiH tzv. IPAP-u, te ostalih dokumenata i obaveza koje su proizilazile po pitanju ispunjavanja raznih uslova. Uz to predstavnici ministarstva aktivno sudjeluju u radu NATO koordinacijskog tima Vijeća ministara. U daljnjem izlaganju

napomenuo je da je izvršena personalna i tehnička popuna misije BiH u NATO štabu u Briselu, što je dugo godina predstavljalo jedan od ozbiljnih problema. U tom cilju izvršene su potrebne unutarnje promjene internih akata i proširen broj angažiranih osoba u misiji, tako da su stvorene pretpostavke za uspješan rad misije BiH u NATO štabu. Istovremeno, kroz izmjene i dopune pravilnika o organizaciji značajno je proširena sistematizacija radnih mjesta za ove poslove u MVP-u, formiranjem posebnog odjeljenja za NATO i Pfp. Na samom kraju svog izlaganja gospodin Perković je naveo da MVP konstantno daju instrukcije amasadorima BiH u zemljama članicama NATO-a sa vrlo jasnim i preciznim zadaćama u pogledu lobiranja za bilo koju od faza pristupa NATO-u.

EMIR BIJELIĆ, ISTRAŽIVAČ CENTRA ZA SIGURNOSNE STUDIJE

U uvodnom dijelu gospodin Bijelić je upoznao prisutne sa ciljevima istraživanja čije preliminarne rezultate namjerava predstaviti. Istakao je da je cilj bio da se prikupe i analiziraju informacije koje su u vezi sa procesom pridruživanja Bosne i Hercegovine NATO savezu sa posebnim naglaskom na ekonomske troškove i prednosti pridruživanja. Ovo istraživanje trebalo bi poslužiti donosiocima u BiH da pravilno razmotre ukupni politički, socijalni i finansijski učinak vezan za proces pristupanja NATO-u. Napomenuo je da jedna od činjenica koja se često ignorira da je NATO uz političko-vojni savez, i savez ekonomija baziranih na tržišnom principu. Ipak, po njegovom mišljenju u javnoj raspravi o odnosima između Bosne i Hercegovine i NATO-a prioritet su imali samo politički i sigurnosni odnosi. Kada se osvrnuo na ekonomske efekte pristupanja Bosne i Hercegovine NATO-u napomenuo je da treba razlučiti pozitivne i negativne ekonomske troškove. Također je naglasio da pristupanje NATO savezu ne treba shvatati kao čin, već dugogodišnji proces u kome se vremenski aspekt investiranja mora uzeti u obzir. Istakao je da ne postoji kvantificirana cijena koju društvo ili pojedinci trebaju platiti za pristupanje NATO savezu, i da je troškove nešto lakše procijeniti nego beneficije. U nastavku svog izlaganja iznio je konkretne pokazatelje vezane za direktne troškove koji se moraju ukalkulisati u vojnim proračunima, kao i troškove koje je BiH imala u svezi sa dosadašnjim provođenjem aktivnosti u okviru Pfp programa. Dotakao se i kretanja visine vojnog proračuna u BiH i potrebi za adekvatnim izdvajanjem sredstava za ove svrhe. Tokom daljnje prezentacije osvrnuo se na probleme pri definisanju koristi od članstva koje nije lako definisati jer su oni većinom psihičkog i hipotetičkog karaktera. Ali ono što je neosporno je da oni prožimaju sve segmente društva i promovišu demokratiju u svim njenim aspektima. Prilikom iznošenja prednosti članstva istraživač Bijelić

je koristio iskustva zemalja koje su se u prošloj deceniji priključili NATO-u i koji su ostvarili značajne ekonomske pomake. Veći priliv stranih investicija samo je jedan od pokazatelja ekonomskog razvoja. Na samom kraju prezentacije prisutnima je predstavio i rezultate sprovedene ankete o stavovima javnog mnijenja o pitanjima vezanim za priključivanje Bosne i Hercegovine NATO savezu. Ono što je veoma bitno je da građani daju punu podršku članstvu, pa tako 73% građana vjeruje da je politička odluka o pristupanju Savezu ispravna i potrebna.

SESIJA II

ZVONIMIR MAHEČIĆ, NEZAVISNI ISTRAŽIVAČ, ZAGREB

Gospodin Mahečić je evaluirao proces pristupanja Republike Hrvatske NATO savezu u periodu od 2001. godine kada je ova zemlja pristupila PFP-u, pa do 2007. godine kada se Hrvatskoj otvorila perspektiva punopravnog članstva. U tom periodu i Vlada Republike Hrvatske odlučila je provesti Komunikacijsku strategiju za ulazak u NATO, koja po njegovim mišljenju nije ispunila očekivanja. Istakao je također i slične nedoumice oko troškova sa kojima se suočavala javnost Hrvatske i kalkulisanje raznim provizornim iznosima o uštedama koji su bili daleko od realnih pokazatelja. U daljnjem izlaganju osvrnuo se na sličnu studiju koju je radio kao saradnik Instituta za međunarodne odnose iz Zagreba. I ona je bila zahtjevna sa aspekta kako mjeriti nemjerljivo, odnosno odrediti gdje je trošak a gdje korist ulaska. Istakao je da su u okviru te studije identifikovali 25 elemenata koje su rasporedili u 4 sektora i to: nacionalni koncenzenus, funkcionisanje i organizacija odbrambenih struktura, međunarodni odnosi i operacije i uticaj na gospodarstvo i finansije. Vezano za podršku javnosti ona se prema navodima Mahečića kretala od 30% tokom 2003. godine do 60-70% neposredno pred Samit u Bukureštu 2008. godine, kada je Hrvatska dobila pozivnicu za članstvo. Tokom svom izlaganja posvetio je i dužnu pažnju ekonomskim pokazateljima kako vojnog proračuna Hrvatske, tako i kretanju proračuna starih i novih zemalja članica NATO-a. Skrenuo je i pažnju prisutnima na netačne tvrdnje da evropske zemlje koje nisu članice NATO-a troše najmanje za odbranu. U izlaganju se posebno osvrnuo i na priliv direktnih stranih investicija koje treba sa pažnjom analizirati jer i one veoma teško mogu pravilno odslikati uzročnu poljedičnu vezu članstva. Stoga je veoma bitno praviti razliku između greenfield investicija i investicija u kupovinu nekretnina ili postojećeg biznisa. U nastavku svog obraćanja istaknuo je i činjenicu veoma komplikovanog razdvajanja efekata članstva u NATO-u i EU jer se ovi procesi odvijaju uglavnom paralelno, Pri kraju izlaganja gospodin Mahečić još jednom je

apostrofirao značaj kvalitetne državne strategije komunikacije sa javnošću koja mora biti bazirana na transparentnoj raspravi i konkretnim i dokazivim pokazateljima. U suprotnom jedna takva pozitivna nakana može prouzrokovati kontra posljedice koje će otežati vlastima donošenje ovih veoma bitnih političkih odluka.

JELENA RADOMAN, ISTRAŽIVAČ CENTRA ZA CIVILNO VOJNE ODNOSI,
BEOGRAD

I gopodica Radoman je predstavila sličan projekat koji se sproveo Centar za civilno vojne odnose iz Beograda iz kojega i ona dolazi. U početnom dijelu ukazala je na motive i rezultate koji obuhvataju dosadašnji tok implementacije projekta pod nazivom „Ekonomija i bezbjednost. U okviru motiva definisana su četiri od kojih je prvi povezan sa teorijom bezbjednosti, drugi sa cijenom koštanje bezbjednosti, naredni sa pojavom debata u Srbiji o ekonomskoj cijeni integrisanja i posljednji je vazan za uspostavu dijalog između biznis i bezbjednosne zajednice u zemlji. U isticanju podrške javnosti priključenju Srbije u NATO savez istakla je da je ona na veoma niskom nivou i dostiže svega 26,1%, dok u isto vrijeme 50% anketiranih smatra da Srbije treba apstinirati od takve politike. Pri tome je navela i činjenicu da je izvjestan moratorijum stavljen na bilo kakav javni razgovor ili debatu o poželjnosti njihovog članstva u NATO skupštinskom Rezolucijom iz decembra 2007. godine. Tom Rezolucijom neutralnost je definisana vrlo opšto, a uzdržavanje od priključenja postojećim vojnim savezima strateško opredeljenje i politika Srbije. Istakla je da se ozbiljni analitičari ne slažu sa ovom odlukom, jer nije zasnovana na relevantnim činjenicama i validnosti tog koncepta. U nastavku izlaganja osvrnula se i na probleme izračunavanja ekonomskih parametara koji se odnose na to kako primjeniti ekonomske teorije na izračunavanje cijene sigurnosti. Također je iznijela dileme koje se odnose na troškove i prednosti pristupanja EU i NATO-u, te politike uslovljavanja koje se vežu uz ove procese. Razmatranje ove problematike u Srbiji je neodvojivo i od statusa Kosova koje igra veoma bitnu ulogu u procesima vezanim za pridruživanje NATO-u. Kada se dotaknula odnosa biznis zajednice prema sigurnosti istakla je primjetan nedostatak interesa i razumjevanja za probleme vojske i nešto iskazaniji interes za reforme u oblasti pravosuđa i policije.

BISERA TURKOVIĆ, DIREKTOR CENTRA ZA SIGURNOSNE STUDIJE

Na početku svog izlaganja ambasadorica Turković je iznijela razloge koji su nas rukovodili da kao komperativni primjer za BiH razmatramo primjer Slovačke. Navela je da su izražene sličnosti između BiH i Slovačke u veličini i broju stanovnika, sličnim političkim problemima ali da naravno postoje i razlike. Slovačka je po sticanju nezavisnosti 1993. godine izrazila opredjeljenje za članstvom u NATO-u ali je imala značajan zastoј na evropskom i NATO putu u periodu od 1994. do 1998. godine. Slovačka je čekala na prijem u članstvo NATO-a punih 11 godina. Kao i u slučaju BiH postojalo je deklarativno izražavanje volje vlade ali ono što je nedostajalo za članstvo u NATO-u i EU su bile konkretne aktivnosti koje bi pratilo ovu deklaraciju. U isto vrijeme zemlje u okruženju, Češka, Poljska i Mađarska, su nastavile sa političkom i ekonomskom tranzicijom sa ciljem priključenja u euroatlanske strukture i bile su mnogo uspješnije nego je to bila Slovačka. Tek sa promjenom vlade 1998. godine dolazi do pozitivnih pomaka ali one ne bivaju odmah formalno konkretizovane. Tek 2002. godine na Samitu u Pragu Slovačka biva pozvana da postane članica NATO-a, naravno poslije pozitivne evaluacije akcionog plana za članstvo. Tek po ispunjavanju preostalih obaveza Slovačka postaje članica 2004. godine. U nastavku izlaganja gospođa Turković je iznijela razloge zbog kojih je novoj reformskoj vladi trebalo čak 6 godina da ostvari svoje zacrtane ciljeve. U međuvremenu, dok je Slovačka rješavala svoje unutrašnje probleme pojavili su se novi uslovi za članstvo, pa je tako 1999. godine uveden instrument Akcionog plana članstva (MAP) koji je sadržavao nešto zahtjevnije uslove za članstvo nego što je to prije bio slučaj. U nastavku izlaganja izložene su zajedniče karakteristike koje obilježavaju slučajeve BiH i Slovačke a koje su vezane za njihove političke lidere koji nisu shvatali dugoročne posljedice ne uključivanja u euro-atlanske integracije. Ono što je prepoznatljivo u slučaju obje zemlje je da je političkim liderima bilo mnogo važnije očuvanje vlastite moći nego interes države i njenih građana. U svim tim periodima javnost Slovačke je izražavala podršku integrativnim procesima i glasanjem za promjene vlasti dovela do ubrzavanja puta ka NATO-u i EU. Međunarodna zajednica nije odmah prihvatila novu vladu, već je strpljivo čekala da vidi konkretne rezultate njihovog rada. Na samom kraju gospođa Turković je iznijela stav da i BiH zasluđuje ubrzani prijem u NATO, i to ne radi njenih političara već radi njenih građana koji zasluđuju da žive u zemlji prosperiteta i sigurnosti.

SESIJA III

MODERATOR: ANKICA TOMIĆ, ŠEFICA ODSJEKA ZA MEĐUNARODNU SARADNJU, MINISTARSTVO SIGURNOSTI BiH

Moderator treće sesije a ujedno i prezentator aktivnosti i uloge Ministarstva sigurnosti BiH u okviru pristupanja NATO-u bila je gospođa Tomić. Na početku je iznijela podatak da je uloga ministarstva veoma bitna u ovom procesu, pa tako u okviru IPAP-a ima 9 značajnih poglavlja koji su u nadležnosti ovog ministarstva. Naglasila je i značaj timskog interesornog rada na ispunjavanju uslova jer saradnja i koordinaciju su nešto što čini osnovu uspješnog institucionalnog rada. Tokom daljnjeg izlaganja osvrnula se na značaj Sporazuma o razmjeni povjerljivih informacija sa NATO-om i Sporazuma o statusu vojnih snaga. U ispunjavanju ovih obaveza uključeni su skoro svi sektori i organizacione jedinice ministarstva, pa je stoga bitno informisati što više pripadnika policijskih snaga o procesima integrisanja u NATO. Prisutne je upoznala i sa znatnim brojem obaveze koje ministarstvo sprovodi a vezane su za saradnju sa Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju, reformu policije, borbu protiv korupcije, borbu protiv organiziranog kriminala, trgovine ljudima i ilegalnih migracija, sigurnost granica, borbu protiv terorizma, upravljanje krizama i planiranje odgovora na izvanredne situacije i pitanja sigurnosne zaštite. Osvrnula se i na proces reforme policije koji je u zastoju usljed neimenovanja članova Nezavisnog odbora za izbor policijskih rukovodilaca a radi toga dolazi u pitanje imenovanje novih rukovodilaca kojima uskoro istiće mandat. Na kraju izlaganja upoznala je prisutne i sa programima saradnje koje ministarstvo uspješno ostvaruje na međunarodnom planu a posebno saradnji sa susjednim zemljama.

IMRE VARGA, AMBASADOR REPUBLIKE MAĐARSKE U BiH

Prvi uvodničar u ovoj sesiji bio je ambasador Imre Varga, koji je na početku kazao da će biti slobodan dati jedan osvrt iz perspektive njegove države vezan za stanje BiH u oblasti euro-atlanskih procesa. Podsjetio je prisutne da je Mađarska postala članica NATO-a 1999. godine u valu prvog proširenja NATO-a na Istok. Ovome je prethodila nacionalna politička odluka donesena 10 godina ranije da je strateško opredjeljenje Mađarske članstvo u NATO-u i EU. Referendum o pristupanju NATO-u pokazao je da 75% građana podržava ovu odluku. Izrazio je puno opredjeljenje njegove Vlade da pruži BiH podršku u nastojanjima da se uključi u ovu vojno-sigurnosnu instituciju. Na žalost, prema njegovom mišljenju primjetan je zastoj u provođenju strateških ciljeva koji su definisani za ovu godinu. Uz domaće probleme

ambasador Varga je iznio i neke vanjske činioce koji doprinose ovom usporavanju, poput zamora proširenjem nekih zemalja članica, njihovi unutrašnji problemi, ekonomska recesija i slično. Naglasio je da se i neki unutrašnji problemi utiču na takav odnos vanjskih činilaca, a to se prvenstveno ogleda u odgađanju transformacije OHR-a u EUSR. Također je pohvalio napredak koji je BiH učinila u dosadašnjoj reformi odbrambenog sektora ali za daljnji iskorak i podnošenje aplikacije biće potreban veći angažman, a posebno angažman predstavnika zakonodavne vlasti. Naglasio je da je opšte iskustvo da je članstvo u NATO-u doprinijelo u jačanju evropske perspektive i članstva. Ambasador Varga je iskazao opredjeljenje njegove vlade da bezrezervno pruži podršku cjelokupnom regionu da što prije ispuni uslove neophodne za članstvo u NATO-u. Pri kraju svog izlaganja napomenuo je da bez obzira na podršku ostalih zemalja svaka država mora samostalno riješiti svoje probleme i jasnim opredjeljenjem iskazati šta hoće i kako hoće sa postupi. Istakao je i nadu da će i BiH iskazati potrebnu zrelost i prevazići trenutne probleme jer se sve zemlje u regionu kreću naprijed a ne bi bilo poželjno da se nalazi u zapećku integrativnih procesa.

KETRIN HETT, KOORDINATOR ZA ZAPADNI BALKAN, ODJEL JAVNE
DIPLOMATIJE, NATO ŠTAB BRISEL

Naredni govornik bila je gospođica Hett koja je ukazala na nekoliko važnih aspekata iz NATO perspektive. BiH bi trebala postati član NATO-a, ali to u prvom redu ovisi od donosioca političkih odluka u BiH. Ponovila je da je ostvaren napredak u području saradnje u okviru IPAP-a i da je to prepoznato još u februaru ove godine. Dakle, prema njenih riječima, opredjeljenje postoji, ali ipak postoje i izazovi u pronalaženju političkog konsenzusa. Mogući nedostatak političkog konsenzusa mogao bi prouzrokovati negativan efekat. Oblasti koje su označene kao pozitivne su regionalna saradnja, te opšti proces reforme u oblasti odbrane. Ipak od 2008. godine, došlo je do blagog zastoja u postizanju političkog konsenzusa te je naglasila je da je potrebno više raditi na postizanju istog koji je postojao od samog početka provođenja reforme odbrambenog sistema, Nadalje, istakla je da je značajno zadržati sve opcije otvorene, te sačuvati napredak koji je postignut. U oblasti aktivnosti u narednom periodu spomenula je izazove koji se odnose na informisanje javnosti, pri čemu je važno imati na umu da u NATO ne ulaze samo vojne strukture, već i sve druge institucije. Na kraju je izjavila da NATO-a može biti promatran i kao određena polica osiguranja a paralelne procese pristupanja EU i NATO-u ocjenila je veoma dobrim jer obje institucije pružaju dugoročnu perspektivu.

BAKIR SADOVIĆ, SAVJETNIK U ODJELU ZA NATO I PfP, MVP BiH:

Predstavnik MVP-a, gospodin Sadović informisao je prisutne o formiranju radne grupe Vijeća ministara za izradu i implementaciju NATO komunikacione strategije. Predstavio je ciljeve strategije vezane za podizanje nivoa znanja i informisanosti cjelokupne javnosti o NATO-u u svrhu postizanja podrške građana za ulazak u Savez. Naveo je i iskustva ostalih zemalja u provođenju strategije, posebno ona koja se odnose na dijelove koji su se negativno percipirali od strane građana. Sama strategija je bazirana na ispitivanju stavova javnosti koje su provele institucije vlasti i po kome 71% ispitanika vidi NATO u pozitivnom svjetlu, a 74% od svih ispitanika podržava članstvo BiH u NATO-u. Istakao je da ovi rezultati korespondiraju sa anketom koju je proveo CSS, a po kojoj 73% ispitanika u BiH podržava ulazak u NATO. U daljnjem izlaganju naglasio je značaj sinergije i saradnje koje bi vladin i nevladin sektor trebao ostvariti u cilju postizanja zajedničkog cilja na informisanosti javnosti. Po njemu bi trebalo posvetiti više pažnje informisanosti i pridobijanju građana iz područja Republike Srpske, gdje je primjetno niži procenat podrške ali prema nekim mišljenjima i on se može smatrati zadovoljavajućim. Pri kraju svog obraćanja osvrnuo se na obaveze koje stoje pred radnom grupom u narednom periodu, To se prvenstveno referira na provedbu akcionih planova strategije s ciljem da se procenat podrške poveća mada u tom pristupu ne treba biti nerealan i tražiti znatno veću podršku.

Završne riječi iznio je gospodin Hadžović, generalni sekretar Centra za sigurnosne studije. Zahvalio se svim govornicima koji su dali svoj doprinos na uspješnoj realizaciji ove konferencije i ostvarivanju ciljeva koji su postavljeni. Posebno je iskazao zahvalnost gostima iz regiona i NATO štaba iz Brisela, kao i predstavnicima članica NATO-a koji su iskazali bezrezervnu podršku nastojanjima BiH da uhvati korak sa euro-atlanskim integracijama. To je posebno značajno u ovo doba ekonomske recesije i unutrašnjih političkih problema u BiH. Izrazio je nadu da će naše institucije izvući pouku iz ovih dobronamjernih riječi i ozbiljnije pristupiti ispunjavanju obaveza na daljnjem unapređenju saradnje sa NATO-om. Gospodin Hadžović smatra da su poruke sa ove konferencije veoma jasne. Pozitivno je da su svi predstavnici institucija prepoznali potrebu da moraju više raditi sa informisanju građana i da u tu svrhu trebaju ostvariti adekvatnu saradnju sa predstavnicima civilnog društva. Druga poruka je da je postignut koncenzus o tome da je potrebno više promovisati činjenicu da u NATO ulazi cjelokupno društvo, a ne samo vojne strukture. Ono što po rječima Hadžovića posebno ohrabruje da smo se imali priliku uvjeriti iz izlaganja ministra i pomoćnika ministra

odbrane, da ministarstvo posjeduje viziju i kapacitete za sprovođenje u djelo namjere BiH da postane punopravna članica NATO-a. Na kraju se generalni sekretar zahvalio svim učesnicima i najavio da će istraživanje o ekonomskim aspektima pridruživanja BiH NATO-u biti distribuirano svim relevantnim akterima i izrazio nadu da će isto naći svoju svrhu u cilju ostvarivanja jednog od najznačajnijih vanjsko političkih prioriteta Bosne i Hercegovine.

BIBLIOGRAFIJA

Bijela knjiga odbrane Bosne i Hercegovine, juni 2005. godine

Bilten NATO/PfP Trust Fund program, Za pomoć prekobrojnom osoblju u BiH, bilten broj 7, juli 2008.

Bilten Ministarstva odbrane i Oružanih snaga BiH, broj 1- april 2009. godine

Irena Mladenova, Elitsa Markova, NATO's Enlargement and the Costs for Bulgaria to Join NATO, Final Report Euro-Atlantic Partnership Council-NATO Individual Fellowship, 1999-2001.

Intervju, gosp. Zoran Šajinović, pomoćnik ministra za međunarodnu saradnju, Sektor za međunarodno saradnju, Ministarstvo odbrane BiH, obavljen 25.5.2009.

Intervju, gosp. Momir Brajić, šef odsjeka, ministar-savjetnik, Odsjek za NATO i PfP, Sektor za multilateralne poslove, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, obavljen 2.4.2009.

Intervju, gosp. Bakir Sadović, savjetnik, Odsjek za NATO i PfP, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, obavljen 2.4.2009.

Intervju, gosp. Miroslav Cabo, pomoćnik ministra za finansije i budžet, Sektor za finansije i budžet, Ministarstvo odbrane BiH, obavljen 25.5.2009.

Intervju, gđa. Alma Hadžić, v.d. šef Odsjeka za planiranje budžeta Sektor za finansije i budžet, Ministarstvo odbrane BiH, obavljen 25.5.2009.

Intervju, gosp. Samir Agić, pomoćnik ministra, Sektor za zaštitu i spašavanje, Ministarstvo sigurnosti BiH, obavljen, 07.06.2009.

Intervju, gosp. Mevludin Džindo, stručni saradnik za usklađivanje i organizaciju, Sektor za međunarodnu saradnju, Ministarstvo sigurnosti BiH, obavljen 24.4.2009.

Intervju, gosp. Ahmet H.Omerović, pomoćnik ministra za politiku i planove, Sektor za politiku i planove, Ministarstvo odbrane BiH, obavljen, 19.05.2009.

Intervju, gosp. Nihad Dervišević, Sektor za politiku i planove, Ministarstvo odbrane BiH, 23.3.2009.

Koncept i procedure: Sistema planiranja, programiranja, budžetiranja i izvršenja (SPPBI), Ministarstvo odbrane BiH

Luka Brkić, Troškovi pripreme integracije u NATO-slučaj Hrvatske. Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 2009.

Ministarstvo obrane i Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, Naputak o načinu i uvjetima primjene offset programa, Zagreb, 2004.

Ministarstvo odbrane i Oružane snage Bosne i Hercegovine, bilten 15.11.2008. godine

Paul Gallis, P. Belkin, C. Ek, J. Kim, J. Nichol, and S. Woehrel, CRS Report for Congress: Enlargement Issues at NATO's Bucharest Summit, March 12, 2008.

Politika tranzicije i zbrinjavanja prekobrojnog personala Ministarstva odbrane i Oružanih snaga BiH, Sarajevo, oktobar 2008. godine

Pravilnik o tranziciji i zbrinjavanju otpuštenog personala Ministarstva odbrane i Oružanih snaga BiH, Sarajevo, juli 2009. godine

Program tranzicije i zbrinjavanja otpuštenog personala Ministarstva odbrane i Oružanih snaga BiH "perspektiva", Sarajevo, mart 2009. godine

Put u partnerstvo za mir: Izvještaj komisije za reformu u oblasti odbrane, Komisija za reformu u oblasti odbrane, septembar 2004. godine

R. Nicholas Burns, The road to Prague: New democracies want to join NATO, April 17, 2002.

Ruta Avulyte, Cost-Benefit Analysis of NATO Enlargement: Challenges and achievements of Lithuania, Columbia University School of International and Public Affairs, 2001.

Study on NATO Enlargement, 1995 NATO

Tatjana Karaulac, Rizik zemlje, strane direktne investicije i NATO, Centar za visoke ekonomske studije, Beograd, novembar 2008.

The Employers Association of Bulgaria in cooperation with the Centre for Liberal Strategies, Economic Benefits for Bulgaria from joining NATO, Sofia, 05.10.2001.

Thomas S. Szayna, RAND report: "Study on NATO Enlargement, 2000-2015, Determinants and Implications for Defense Planning and Shaping", 2001.

Vlatko Cvrtila, Hrvatska i NATO. Zagreb: Centar za politološka istraživanja, 2004.

Zoltan Barany, The Future of NATO Expansion: Four Case Studies, Cambridge University Press, 2003.

Websites:

<http://www.mod.gov.ba/files/file/dokumenti/finansije/B%20-%20budzet%20MO%20-%20novi%20snimak.pdf>

<http://www.svevijesti.ba/content/view/25535/215/>

<http://www.svevijesti.ba/content/view/28122/215/>

www.e3a.nato.int/html/economic_impact/main.htm

<http://www.nacional.hr/clanak/29605/u-morh-u-zadovoljni-proracunom-za-2007>

<http://www.nacional.hr/clanak/11335/ulaskom-u-nato-hrvatska-ce-profitirati>

<http://www.nezavisne.com/nedjeljne/vijesti/35086/Miladin-Milojevic-Bh-vojnici-spremni-su-za-Avganistan.html>

<http://icasualties.org/oef/>

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm>

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm>

<http://nato.gov.si>

www.cbbh.ba

<http://www.revizija.gov.ba/bs/audit-rep/izvj-saibih03.asp>

Novinski članak:

Dnevni Avaz

Nezavisne Novine